

Za konec tedna

Sobojna priloga Dela

VIKTOR ŠIREC
NEDOREČENOST V DELITVI DOHODKA

Geografska panorama

JANEZ STANIČ
DVE PODOBI SEDANJKA

Poseben dopis iz Poljske

BOGDAN POGAČNIK
NGUYEN THI BINH

Portret tedna

IVAN FRANKO-IZTOK
BOJ ZA SREDOZEMLJE

Vojaško politični komentar

MIRAN SUSTAR
EKSPLOZIVNO RAZMERJE

Zapis o Latinski Ameriki

JOZE SNOJ
POSMEH Z DNA STOLETJA

Novo karikature Maksima Gasparsija

JANEZ ZADNIKAR
MALCE OTOŽEN JUBILEJ

O beltskih plesalcih

MARJAN TRSAR
KAREL ZELENKO

Naši sodobni slikarji in kiparji

TOŠEK POTOKAR
ZAZELENO BRANJE

Šest knjig Srbske književne zadruge

MARJAN GABRIJELOVIČ
PISANI ZVOČNI SPREVID

Z opatijske glasbene tribune

BESEDE UREDNIKOV REVIE
"PROBLEMI"

Pregled realnih kriterijev financiranja revij

LADISLAV MNACKO
BILO JE PRELEPO

O zadnjih urah bivanja v domovini

MIHA TRAMPUZ
TRIJE IZLETI

Ljubljanski gimnazijec na Islandu (koniec)

JANEZ ZRNEC
333 METROV GLOBOKO

Sedemnajst fantov v Jazbeno

STEPHEN IN ETHEL
LONGSTREET

GLOVEK Z MONTMARTRA

Odlomek iz romana

IVAN DVORŠAK: JUTRO NA POSTAJI

Znanost v gospodarstvu

Prihodnost se je že začela

Ali veljajo „futuristična“ merila znanstveno-tehnične revolucije tudi pri nas in do kolikšne mere?

„Prihodnost se je že začela“ je pravzaprav naslov knjige Roberta Jungka, v kateri ta publicist navzlic realnim dejstvom, kakršna opisuje, na skoraj znanstveno-fantastičen način riše obrise znanstveno-tehnične revolucije v najbolj razvitih državah, predvsem v ZDA. Toda domiselna trditev, ki jo ta naslov vsebuje, ni ločena niti od tistega, kar že postaja tudi jugoslovanska vsakdanja skrb. O tem pričajo vse živahnejše razprave o vlogi, mestu in organizaciji znanstveno-tehniškega dela v naši družbi in predvsem v gospodarstvu, kar je bolj kot razumljivo. V visoko razvitih državah namreč tvorijo prispevki iz raziskovanj že celo tretjino vseh produkcijskih faktorjev, ki jih vsebujejo novi proizvodi, medtem ko se je delež kapitala in dela skrčil na dve tretjini.

Te dni so bili objavljeni nekateri izsledki iz ankete jugoslovanskega zavoda za tržne raziskave, ki je skušal ugotoviti, kako daleč se je razvilo programiranje proizvodnje in razvoja v 625 jugoslovanskih industrijskih podjetjih. Ta podjetja dajejo 55 odstotkov vrednosti vse naše industrijske proizvodnje in spajajo 37 odstotkov vseh industrijskih delavcev. Od 625 podjetij, ki so poslala odgovore na anketo, jih ima le 355 razvojne programe. To so povprečni sveleki in srednjaja podjetja. 71 odstotkov teh programov sega do leta 1970, 18 odstotkov programov do leta 1974, samo 11 odstotkov programov pa še dalje v prihodnost. Vzrokovi, zaradi katerih ni več programov in zaradi katerih programi ne segajo dalje v prihodnost ali pa niso natančnejši, je mnogo. Sama podjetja povečini navajajo naslednje: neraziskanost tržišča, nestabilnost pogovora gospodarjenja, pri slednjem pa predvsem relativno pogoste spremembe v gospodarskem sistemu in, jasno, še pogosteje v gospodarski politiki.

V zvezi s temo prihodnost se je že začela je iz te ankete zanimiv še sklop podatkov, ki pove, kolikšno vlogo je imelo pri 355 podjetjih, ki imajo razvojne programe, znanstveno raziskovalno delo. Rešitve za probleme, ki jih je bilo treba opredeliti v razvojnih programih, so samo pri 6 odstotkih programov prišle iz samostojnih znanstvenih ustanov in pri 12 odstotkih iz univerzitetnih laboratorijev in institutov. Vse druge rešitve so potekle iz institutov in razvojnih služb pri samih podjetjih. Vse te rezultate so popolnoma uporabili pri sestavi pri 47 odstotkih programov.

Ze iz te delne podobe je mogoče razbrati, da vloga znanstveno raziskovalnega dela in njegovi rezultati pri nas po vsem videzu še daleč ne ustrezajo sodobni in še bolj bodoči ravni zahtev, ki jih terjajo reformne naloge. V zvezi s tem si velja vsaj površno ogledati, kolikšna je vloga in kakšni so rezultati znanstveno raziskovalnega dela v bolj razvitih državah sodobnega sveta, čeprav direktna primerjava seveda ne bi bila povsem splošna. Jasno je namreč, da je tisto, kar je za nekatere deleže v tej zvezi danes že stvarnost, za nas še le prihodnost. Navzlic temu pa je mogoče iz takšnega sočlenja le priti do nekaterih splošnih sklopov.

Ilustracije, kakršne iščemo, so v sadnjem času prišle na dan predvsem v gospodarstvu in znanstveno raziskovalni tekmi med zahodno Evropo in Združenimi državami

pa tudi v Sovjetski zvezi. Iz obojega je razvidno, da gre za dve vprašanji, ki ju je treba jasno ločevati: naprej za delež sredstev in prizadevanja, ki ga posamezne države in gospodarstva vlagajo v znanstveno raziskovalno delo, potem pa za obratni tok — za smotno organizacijo te dejavnosti in v zvezi s tem za učinek znanstveno raziskovalnega dela na splošni razvoj teh držav in gospodarstev.

Ena najbolj značilnih potez pri razvoju znanstveno raziskovalnega dela je njegova eksplozivna rast. V ZDA je bilo leta 1940 med vsemi zaposlenimi samo 1,5 odstotka znanstvenikov in raziskovalcev; leta 1960 jih je bilo že 3,2 odstotka in za leto 1970 pričakujejo, da jih bo 4,7 odstotka. Za ZDA, Japonsko in nekaj najrazvitejših zahodnoevropskih držav velja, da rast te dejavnosti v povprečju za dva do trikrat presega rast katerega koli drugega sektorja v družbenem življenju — tudi rast vojaško-industrijskega kompleksa. To je mogoče še drugače ilustrirati. V ZDA so na znanstveno raziskovalno dejavnost v času 1976 do 1984 (torej v 178 letih) po najboljših ocenah izdali približno 40 milijard dolarjev, samo v enajstih letih (1965 do 1965) pa 120 milijard dolarjev. Primerjava za isti obdobje v ZR Nemčiji pokaže dvaindvajsetkratno povečanje izdatkov.

V zvezi s tem se naglo pospešuje tudi tempo sprememb v proizvodnji. V ZDA se nomenklatura vse blagovne proizvodnje vsako leto spreminja za 10 do 15 odstotkov. Približno enak je delež sprememb v zahodnonemški, britanski in švedski nomenklaturi, medtem ko je v japonski še nekaj višji. Prek tega se je znanstveno raziskovalna dejavnost zares že spremenila v novo proizvodno silo. Vrsta industrijskih naročil je naslovljena na izdelke, ki še niso prišli iz laboratorijev. Tako na primer napovedujejo, da bodo nove vrste produkcije, ki so zdaj še v znanstveno raziskovalni obdelavi, že čez dve leti sestavljale 40 odstotkov vrednosti vseh izdelkov ameriške letalske industrije in 25 odstotkov vseh izdelkov ameriške elektroindustrije.

Razprava o zahodnoevropskem zaostajanju za ZDA pri znanstveno raziskovalnem delu se je precej dolgo sukala v bistvu okrog enega samega temeljnega dejstva: da namreč ZDA v sorazmerju z ustreznimi obsegi prebivalstva vlagajo v znanstveno raziskovalno dejavnost po dva dolarja za vsak evropski dolar. Toda pri tem so evropski avtorji pogosto pozabljali, da je povprečna ameriška vlaganja namenjena voja-

skim in vesoljskim potrebam, od tega deleža pa le 20 odstotkov izsledkov direktno koristi tudi mirnodobnim industrijam. Temeljni razloček in poglavitni vzrok evropskega zaostajanja ne tiči toliko v manjšem obsegu investicij, pač pa bolj v organizaciji znanstveno raziskovalnega dela. Za ZDA je značilno, da koncentrirajo velike napore in sredstva pri relativno maloštevilnih, a zato toliko večjih in učinkovitejših vodnih projektih. Zanimivo je, da je zahodna Evropa tam, kjer je sledila istim načelom, obrabila prva mesta v tekmah. Tako je na primer Britanija, ki je že kmalu po vojni koncentrirala mnogo denarja in sil na razvoj mirnodobne uporabe jedrske energije, še vedno na svetovnem vrhu in ima zdaj najcenejšo elektriko iz jedrskih central.

V zvezi s tem so strokovna telesa OECD, ki so temeljito preučila znanstveno raziskovalno tekmo ZDA — zahodna Evropa, prišla do dokaj jasnega sklepa: So določene prelomne ravni koncentracije, pod katerimi daje znanstveno raziskovalno delo učinke, ki so daleč pod najboljšimi možnimi. Za zahodno Evropo je po mnenju OECD najhujša ovira to, da drobi znanstveno raziskovalna prizadevanja na tisoče drobnih nacionalnih ali celo regionalnih projektov.

To se izraža potem v razmerjih, kakršna je na primer naslednje. Od približno 140 svelekih novih izsledkov, ki so prešli v občo rabo (zunaj socialističnih dežel) v zadnjih dvajsetih letih, se jih je 60 odstotkov rodilo v ZDA, 15 odstotkov v Britaniji, 10 odstotkov v ZR Nemčiji, 4 odstotke v Švedni, 3,5 odstotka na Švedskem in 7,5 odstotka v vseh drugih državah (torej tudi v Franciji in na Japonskem). Hkrati pa se razdrobljenost izraža tudi v nekaterih paradokskih. Amerika, zahodna Evropa in Japonska porabijo v zadnjem času vsako leto že več kot milijardo dolarjev samo za to, da registrirajo informacije o novih izsledkih in dosežkih, ki izhajajo iz 30.000 najvažnejših znanstvenih publikacij. Število letih je vsako leto za 1500 večje. Zdal je pogosto še enostavneje in omejeje, če kak eksperiment ali raziskavo ponovijo, kakor pa da iščeš informacijo o tem, kdo je to delo že opravil in kako.

Eden bistvenih problemov pri nadaljnjem razvoju znanstveno raziskovalne dejavnosti na Zahodu je torej racionalizacija. Z istim vprašanjem pa se korenito ubada tudi Sovjetska zveza. Sodeč po sovjetski publicistici ima to vprašanje predvsem dva obraza. Poglavitna značilnost prvega teh dveh obrazov je dejstvo, da Sovjetska zveza nasploh vlagajo v znanstveno raziskovalno dejavnost zelo veliko sredstev in da je po letnem spristatku znanstvenikov in raziskovalcev na prvem mestu na svetu. Toda — znanstveno raziskovalna dejavnost nasploh — v dva izrazito ločena delovna kroga, v vojaškega in civilnega, med katerima je zelo malo, praktično skoraj nič stikov, ker je vojaški krog prekrit s skoraj neprodornimi temeljno državne skrivnosti. Gospodarstvo navzlic dosežanemu poteku reforme še ne kaže bistveno povečanega interesa za to, da bi vsrkavalo tudi dosežke vojaških in vesoljskih raziskav (videli smo, da gre v ZDA 20-odstotkov letnih naglo na obči trg). To je dejstvo, ki ga sovjetski viri včasih previdno omenjajo, skoraj nikoli pa ga vsaj v javnosti — ne razčlenjujejo podrobneje. Bolj znane so razmere v civilnem raziskovalnem krogu. Znanstveni svet za kibernetiko pri predsedju sovjetske akademije snanosti je na primer objavil nekoliko zagneten podatek, po katerem se od 30 do 85 odstotkov vseh znanstvenih in raziskovalnih projektov (samo v civilnem krogu) duplira, ker jih različne organizacije uredničjejo vzporedno. Znan je še en svrpiočji zgled takšne neracionalnosti. Leta 1987 je bilo v ZSSR približno 750.000 znanstvenikov in raziskovalcev, ki so se ukvarjali z naravoslovničnimi, tehničnimi in tehnološkimi vprašanji. Ugotovili so, da ljudje porabijo približno tretjino svojega delovnega časa za sbitanje informacij. Hkrati pa so ugotovili, da bi bilo mogoče brez posebnih družbenih pretresov racionalizirati pretok informacij do te mere, da bi se čas za shranjevanje informacij zmanjšal za polovico. To bi pomenilo, da bi bil učinek približno enak kot tedaj, če bi se število sovjetskih raziskovalcev povečalo za 125.000. Razen tega pa bi lahko takšna racionalizacija približno za polovico zmanjšala stroške, ki jih sedaj iztrjujejo za znanstveno raziskovalno delo.

Približno takšno so srednja vprašanja, s katerimi se pri razvoju znanstveno raziskovalnega dela ubadajo na Zahodu in Zehodu. Na obeh straneh je čutili čedalje močnejši pritisk k naglemu razvoju te komponente prihodnosti. Razloček med razvojno stopnjo te komponente v visoko razvitih državah in pri nas je seveda naraven, nikakor pa to ne pomeni, da bi se morali zaradi tega iskjučiti iz kroga, kjer veljajo te navidezno futuristične merila.

Sto let slovenske odvetniške zbornice

Odvetnik brani človeka, ne dejanje

Intervju s predsednikom slovenske odvetniške zbornice Rudijem Šelihom

Ob stoletnici slovenske odvetniške zbornice, ki jo proslavljajo te dni, smo zaprosili njenega predsednika Rudija Šelaha za odgovore na nekaj vprašanj.

Katero misel, ki se vam utrne ob tem pomembnem jubileju slovenskega odvetništva, bi kazalo posebej poudariti?

Odvetništvo je v zadnjem stoletju kljub hudim časom vseskozi razvijalo svojo neodvisnost in samostojnost. Zaradi tega ni samo zadostilo svojim strokovnim nalogam pri pomoči človeku, temveč je tudi čisto služilo svojemu nekdanj narodnostno in socialno zatiranemu, v zadnjih desetletjih pa povsem osvobodjenemu slovenskemu narodu. To svojo vlogo naj bi čisto in v še večji meri in v skladu z družbenimi potrebami urednile tudi v prihodnje.

V razvoju odvetništva pri nas bi mogli razločevati dve obdobji, ki ju loči sprejem zakona o odvetništvu leta 1957. Značilnost prvega obdobja je, da so odvetniki zastopali le fizične osebe in da je bil odvetnik v določnem smislu državni organ, dolžan pomagati državi pri izpolnjevanju njenih nalog. V drugem obdobju pa vse bolj postaja javna družbena služba, ki tudi prispeva k pravni varnosti občanov in delovnih skupnosti ter organizacij v samoupravnem političnem sistemu. Tako je tudi

obrambi pravne državljana, slasti pa pri obrambi v kazenskem postopku. Odvetnik namreč ni poklican, da bi branil svrščno dejanje, temveč brani človeka, ki je to dejanje storil. Ze Cicero je kot sloviti sagovornik uporabil grški izrek: »Človek sem in nič človeškega mi ni tuje.« Danesna sagovornikova pravimo: »Tudi najhujši prestopnik ostane človek in ni tako slabega človeka, ki ne bi bil vreden strokovne obrambe.« Za odvetnika kot sagovornika torej velja načelo, da mora iskati materialno resnico, toda vedno na strani obdolženca in nikdar proti njemu. Okoliščine, ki govorijo njemu v prid in s katerimi se slasti ukvarja obramba, naj pomagajo sodišču pri pravilni odločitvi. V tem je globok humanizem odvetniškega poklica, v delu odvetnika kot sagovornika.

Po sprejetem zakonu o kazenskem postopku ima vsak pravico do sagovornika že v predhodnem postopku. Kako se ta institucija doslej uveljavila in kakšni problemi se ob tem odpirajo?

Obdolženec je imel pravico do sagovornika v preiskavi še pred sprejembo zakona o kazenskem postopku. Organi, postavljeni za pregon, pa so imeli po zakonu pravico v izjemah vloga sagovornika omejevati. V praksi se je, žal ta izjema spreminila v pravilo in je bilo zaradi tega delo sagovornika v predhodnem postopku praktično onemogočeno ali vsaj reducirano na formalne malenkosti. Novela zakona o kazenskem postopku, ki je ena izmed največjih demokratičnih pridobitev in našim pravosodju v zadnjih desetletjih, je prejšnje omejitve odpravila in dala obdolžencu in s tem sagovorniku novo pravico in dolžnost. Kako se je ta institucija doslej uveljavila, je glede na krajše čas vprašanje, vendar se pojavljajo problemi, od katerih slasti dva bolj ali manj terjata podrobno obravnavo. Mislim na vrnitev stroškov obrambe obdolžencu, kadar je postopek ustavljen, ali kadar je oproščen in obramba ni bila obvezna. Drugo tako vprašanje pa je razširitev obrambe, kar je s prejšnjim tesno povezano.

Kako je danesna pri nas s samostojnostjo in neodvisnostjo odvetnikov, kar je v delah zahodne demokracije pravzaprav aksiom odvetniškega poklica?

Aksiom samostojnosti in neodvisnosti odvetništva v delah zahodne demokracije, ki so dežele s kapitalistično družbeno ureditvijo, je zelo vprašljivo. Tam se odvetnik spoprijema s problemi oblasti kapitala nad človekom in izoliranjem človeka po človeku. V socialistični družbi, zlasti samoupravni, so pogoji za samostojnost in neodvisnost odvetnika prav gotovo mnogo ugodnejši. Obstaja pa seveda nevarnost, da samostojnost in neodvisnost odvetništva s poljskimi misliji o tem, da so potrebne vzporedne službe, ki naj bi opravljale odvetniško delo poleg advokature. Nepremišljeno eksperimentiranje na tem področju bi utegnlo povzročiti ne nadomestljivo škodo.

V Sloveniji je nekaj občinskih sodišč, na katerih območju ni odvetnika. V Ljubljani je dosežena pravičnejša koncentracija. Kateri so razlogi, da je stvar taka, in kaj bi kazalo storiti, da bi se to izboljšalo?

Odkar je urejen status odvetništva v družbi, s čimer se lahko v Sloveniji pohvalimo že nekaj let nazaj, se je priliv novih delovnih specializacij, ki jo zahtevajo odvetniško zbornico, zlasti 220 članov, še ni dovolj. Koncentracija odvetnikov v Ljubljani je bolj nevidna, saj jih je kljub temu, da se je število prebivalcev po vojni več kot podvojilo, še vedno manj kot pred vojno. Potrebe po pravni pomoči še niso v celoti pokrite, saj je v Sloveniji še sedem občinskih sodišč, kjer ni odvetnika. Pri sedanjih razvojnih težnjah in ob interesu slasti mladih za delo v odvetniškem poklicu bo ta vrzel ob pomoči občinskih skupščin v prihodnosti zapolnjena.

Kako si zamišljate razvoj združenega dela v odvetništvu?

Oblike združenega dela v odvetništvu so zlasti pomembne v večjih sredstvih v republikah, in sicer zaradi delitve dela in dejanske specializacije, ki jo zahtevajo odvetniško delo nujno terjajo. Po ustani so predvidene oblike združenega dela in v sadnjem času prevladujejo misli, da je najustreznejša oblika združenega dela delovna skupnost, kakršno predvideva ustava v 14. členu. Kaže, da bo ta misel sprejeta in uveljavljena v novem zakonu o odvetništvu. Delovna skupnosti, v kateri bi odvetniki združevali svoje delo, ima v temelju enak položaj kot delovna organizacija in imajo v njej delovni ljudje enake pravice in dolžnosti kot delovni ljudje v delovni organizaciji, vendar pa ni obremenjena s tako obsežno in sa to dejavnost preobrnno administracijo kot v delovni organizaciji. V delovni skupnosti se tudi ne sanjuje o opravljanju odvetniškega poklica nesdruljivo delovno razmerje in tako odri odvetnik popolno neodvisnost in samostojnost — seveda v skladu s temeljnimi načeli ustave in družbene ureditve.

VLADO JARČ

RUDI SELIH

sestava iz leta 1963 ustpravila institucijo odvetništva kot samostojno družbeno službo. Ali so danesne še občutni ostanki nekdanjega statističnega pojmovanja odvetništva in v čem se kažejo?

Res se do leta 1987 po do takrat veljavnem zakonu pojmuje odvetništvo kot institucija, ki naj z dajanjem pravne pomoči predvsem pomaga državnim organom. Tako pojmovanje kljub takrat objektivni potrebi po močni državi ni ustrezalo in se odvetništvo zaradi tega tudi ni moglo uveljaviti v življenju. Sicer pa je odvetništvo tudi ob kratkem pojmovanju obrabalo svojo neodvisnost, samostojnost in avtonomijo, v praksi pa si je država zadržala kontrolo nad delom odvetništva. Z uvajanjem samoupravljanja nasploh in družbene samoupravljanja v odvetništvu posebej po letu 1957 pa je kontrola države povsem prenehala, z njo pa tudi poskus statističnega pojmovanja odvetništva. Se več. V zadnjih letih se razmerja razvijajo v tej smeri, da se v odvetniške zbornice v celoti uvaja samoupravljanje in se bo to stabiliziralo, kot je mogoče zdaj predvideti, odvisno tudi v novem zakonu o odvetništvu, ki ga zdaj pripravljajo.

Ali je odvetnik dolžan pomagati sodišču pri iskanju resnice, četudi bi bilo to škodo njegovemu klientu? Ali mora da ne aside v moralno sapato, da brani nekaj, v kar sam ni prepričan?

Odvetnik lahko pride pri opravljanju svojega dela v sagato, ob pride lahko v sagato katerikoli drug delovni človek. Ni pa nujno, da pride odvetnik v sagato pri

DOMAN DOLENAČ

	UNIVERZITETNI IZOBRAŽENCI št. na 1000 zaposlenih	RAZISKOVALCI št. na 1000 zaposlenih	
Združene države	76	24	
Japonska	47	8	
Kanada	43	20	
EGS	31	27	
Britanija	28	28	
Švedska	21	29	

Tekstilna industrija

Na nakovalu izvoza in uvoza

Pravilo: Najprej domače in šele potem uvozno blago velja le za surovine, za končne izdelke pa ne

Treba je reči, da so zadnja leta dokaj izrazito korigirala mnenje, da sodi tekstilna industrija med tako neakumulativne stroke, da jo sploh ni moči uvrščati med gospodarsko zanimive dejavnosti razvitih dežel. Visoko avtomatizirana tekstilna industrija s kakovostnimi izdelki najvišje obdelave se tudi v najbolj industrializiranih državah ponovno uvršča v zgornji del lestvice, ki prikazuje industrijsko akumulativnost. Škoda je, da omenjeno spoznanje pri nas še ni dovolj prodrla in da zato zanemarjamo pomen tekstilne industrije v gospodarskem prostoru in da se tudi tekstilci tehnično, tehnološko in poslovno ne prilagajajo dovolj hitro razvoju svoje stroke v tujini. Sicer pa — zakaj je velik del jugoslovanske tekstilne industrije tako klavarno končal lansko poslovno leto? Če seštejemo številke vseh tistih tekstilnih podjetij, ki so ob koncu minelega leta pod bilanco črto morala zapisati izgubo, potem gre skupno za 120 milijonov novih dinarjev. Treba je ugotoviti, da je pomemben razlog za tako slab poslovni rezultat v tem, da je bil lani uvoz tekstilnih izdelkov v našo državo tako izredno velik, nenormalno velik pa je po trditvah tekstilcev tudi delež končnih izdelkov, ki jih morajo tekstilna podjetja prodajati na tujih tržiščih.

Zanimati smo se koliko svojih izdelkov prodajajo v tujini tri znana podjetja iz naše republike: Tekstilindus, Mariborska tekstilna tovarna in Tekstilna tovarna Prebold. Prvo prodaja na tujih tržiščih kar 48 odstotkov izdelkov, drugo okoli 40 odstotkov, tretje pa 39 odstotkov. Delež blaga, ki ga prodajo v tujini — skoraj izključno na tržiščih s konvertibilno valuto — je torej tako velik, da ni več treba propagandistično govoriti o potrebi po uveljavljanju v tujini, kot se pred nekaj leti. Seveda bi bili ti komercialni nastopi finančno lahko ugodni, kot so, struktura in vrednost izvoznega blaga bi lahko bila boljša, kot je, in podjetja so zato lahko zadovoljna samo s kvantitativnimi rezultati, s kvalitativnimi pa še ne.

Ko smo direktorjem omenjenih treh podjetij zastavili vprašanje, kakšen naj bi bil v prihodnje delež izvoznega blaga, so menili, da tuja podjetja nikakor ne izvažajo toliko, kot morajo oni, in da tudi zanje delež izvoznega blaga ne bi smel presegati 23 do 25 odstotka proizvodnje. Razveseljivo je sicer, da podjetja veliko izvažajo in da s tem dajejo družbeni skupnosti prepotrebne devize, vendar pa je za kolektivne teh podjetij vse pred kot razveseljivo, da si v visokim deležem blaga, ki mora v izvoz, zmanjšujejo tudi dohodek podjetja in svoje osebne dohodke. Povsem neekonomsko bi seveda bilo, če bi kolektivni podjetji iz tujine, da morajo vse blago prodati na domačem trgu. Zaradi popolnega in racionalnega izkoriščanja zmogljivosti moralo, razumljivo, del izdelkov prodajati tudi na tujih tržiščih. Vseeno pa omenjeni trije kolektivni razmišljajo tudi o tehlje številkih: če bi MTT ali Tekstilindus vse izdelane blago prodala doma, bi bil dohodek vsakega od teh dveh podjetij kar za 29 milijonov novih dinarjev večji, kot je bil sicer ob koncu lanskega leta. Tekstilni tovarni iz Prebolda pa se je zaradi nižjih cen, za jih (tudi zaradi tujih carinskih pregad) dosega na tujih trgih, lanski dohodek znašal za okoli 5 milijonov novih dinarjev, če ga spet primerjamo z dohodkom, ki bi ga dosegli, če bi vse blago prodali v Jugoslaviji.

Na vprašanje, če bi res lahko prodali več svojih izdelkov na domačem trgu, je treba odgovoriti pritrilno. Če bi bilo na našem trgu manj uvoznega blaga, potem bi seveda kupci bolj posegali po domačem blagu. Znano pa je, da je zlasti lani doživel jugoslovanski trg prav tako povenjen uvozneke tekstilnega blaga. Uvažali so prav vsi, od tistih, ki sicer trgajo s tobakom ali pa s kmetijskimi pridelki, pa do tistih seveda, ki se zares ukvarjajo s trgovino s tekstilom. Letos so bile sicer uvozne zatvorice dvignjene nekoliko manj visoko, pa vseeno je že ob koncu avgusta uvoz tekstilnega blaga v skupni vrednosti 120 milijonov dolarjev kar za 50 odstotkov presegel devizni znesek, ki bo v vsem letošnjem letu potreben za uvoz surovin za tekstilno industrijo.

Kolikozna pa bi moral biti uvoz, da bi bil naš trg dobro oskrbljen in da bi z uvoznim blagom lahko zadovoljivo dopolnjevali zalogo domačega tekstila? Tekstilci ocenjujejo, da bi v povsem zadovoljivo, če bi uvažali le tretjino toliko blaga kot v zadnjem času. Sicer pa zdaj tekstilci goje upanje, da bo s sporazumevanjem v svetih zvezne zbornice in po zahtevi zveznega sekretariata za zunanjo trgovino mogoče doseči, da ne bo več treba govoriti o uvozni anarhiji, ampak o takšnem nadzorovanem uvozu, ki bo upošteval splošne interese gospodarstva in družbene skopnosti. Pri tem se zastavlja edina vprašanje, če bo res uspelo odmeriti isto trezno mero, da bo uvoz dopolnjeval domačo proizvodnjo in ji hkrati tudi primerno konkuriral. Zelo nevarno in škodljivo bi namreč bilo, če bi dopustili, da bi si s tem denarjem lahko zagotovila hitrejšo modernizacijo. Ne bi bilo namreč prav, da bi se tekstilna industrija spustila v poslovno spekulacijo: da je pravzaprav najbolje, dati na trg kar najmanj domačega blaga in prodati na njem kar največ taksnega tujega blaga, ki prbaja k nam po dumpinških cenah.

Ni mogoče trditi, da bi imeli dostojni izdelki tekstilne industrije privilegirano položaj na domačem trgu. Tako je tudi prav. Vendar — zakaj pa imajo potem na našem trgu privilegirani položaj domače tekstilne surovine. Glede surovin, to se pravi za domačo volno in za domačo sintetično vlakna je s predpisi tako urejeno, da morajo proizvajalci tekstila najprej pokupiti domače surovine in šele potem lahko dobe uvozne

dovoljena za tuje tekstilne surovine. V vrsti tovarni zaradi tega izražajo kritiko in nejevoljo: »Zakaj nam recimo vsiljujejo, malo oziroma poliakrilnitrilna vlakna skoke tovarne, ko pa ta vlakna ustrezajo pretežno le za mešanice z volno; v bombažni industriji pa za uporabo malona ni posebnih možnosti. Tisti, ki so pisali uredbo o privilegiju za domače surovine, bi morali vendar imeti pred očmi tudi kakovost in ceno teh domačih surovin. Saj je normalno, da ni mogoče dobiti domače surovine v vseh barvnih odtenkih. Zaradi tega pa se ni mogoče pričakovati, da bo proizvajalec, ki mora upoštevati želje domačih in tujih kupcev, lahko zadovoljen samo s štirimi ali petimi barvnimi niansami. Prav tako ni mogoče terjati, naj proizvajalec plačuje domače surovine po višjih cenah, kot jih kupujejo konkurenčne tovarne v tujini: »Tako ugovarjajo tekstilci in še dodajajo: »Če pa se že odločimo za takšen privilegij pri surovinah, potem bi po isti logiki lahko veljalo tudi pravilo, naj tekstilna industrija pošlje vse blago na domač trg in šele potem, če bo tega blaga premalo, naj čez državne meje pripelje tuje blago.«

Ko smo že zasedli poprej s primerjavo tujih tekstilnih podjetij, naj za prikaz njihovega ekonomskega položaja še dodamo, da imajo najnižje osebne dohodke v 5440-članskem kolektivnu MTT — mesečno povprečje znaša tamkaj 650 dinarjev, v Preboldu je to povprečje 760, v Tekstilindusu pa 770 dinarjev. V mariborski tekstilni tovarni so imeli po zaključnem računu za minulo leto 6 milijonov novih dinarjev izgube, v letošnjem prvem polletju pa je znašala izguba štiri milijone. V Tekstilindusu je lani preostalo za sklade komaj 630 tisoč dinarjev, rezultat ob letošnjem prvem polletju je še slabši. Nekaj na boljšem je le tovarna v Preboldu, v kateri so ob koncu lanskega poslovnega leta lahko namenili za sklade tri in pol milijona dinarjev. Ta finančna podoba bi ne bila tako zaskrbljujoča, če bi šlo za podjetja z moderno opremo, brez večjih investicijskih potreb. Tako pa so proizvodne naprave v podjetjih tolikanj zastarale, da so že skoraj brez vrednosti. V MTT so stroji že 80-odstotno odpisani, v Tekstilindusu pa 75-odstotno.

Mimo omenjenih računskih pokazateljev bi šli lahko mirno samo v primeru, če bi se odločili, da tekstilno industrijo sploh povsem odpisemo kot gospodarsko dejavnost. Tega pa, kot že rečeno, še ne bodo storili niti v najbolj razvitih deželah; pa tudi pri nas ne. Saj tudi v naši državi v nekaterih republikah še razvijamo nove tekstilne zmogljivosti.

Mogoče pa bi bilo reči, da v nekaterih primerih prevedo lahkomišlno sprejemamo odločitve za nove tovarne in pri tem zamejemo dragocene strokovne izkušnje in poslovno tradicijo obstoječih podjetij. Medtem ko stare tovarne svojih proizvodnih zmogljivosti ne izkoriščajo v polni meri, terjo še zmeraj nastajajo nove tovarne. Leta po letu prav zaradi tega, ker so nove, tudi nimajo posebnih težav s pridobivanjem deviz za uvoz tujih surovin. Devizni režim jim kot novincem zagotavlja toliko deviznih sredstev, da jih vseh niti ne morejo porabiti za uvozne surovine in jih zaradi tega lahko odstopajo podjetjem, ki nimajo takšnih ugodnosti. Cena za te devize pa je seveda veliko večja kot po uradnem tečaju. Ker za te nove oziroma mlajše tovarne veljajo ugodnejši ključki za dodeljevanje deviz, potrebnih za uvozne surovine, jim še zdaleč ni treba toliko izvažati, kot starim zastaranim tovarnam s poslovno tradicijo. Ker pa le malo izvažajo, imajo zato toliko višji devizni dohodek. Imajo je torej akumulacijska podjetja prav v obratnem sorazmerju s potrebami!

Morda velja ob koncu reči še, da so prednosti in izjemne ugodnosti, ki jih imajo tekstilna podjetja na manj razvitih območjih, nesporno utemeljene samo pri pridobivanju družbenega denarja za nove industrijske objekte. Potem, ko pa je ta denar premisljeno naložen v moderne industrijske zmogljivosti in ko je z njim izolirana tudi strokovna delovna moč, pa ni več razlogov, da bi nove gradnje in mlade kolektive uvrščali med ekonomske privilegiranec. Poslovni pogoji se potem ne smejo prav nič razločevati od tistih za vsa stroka. Seveda pa ti — za stroko veljavni pogoji ne smejo biti rezultat takšnega povprečja, ki bi dajalo potuho najslabšim in bi v prizidevanjih po napredku zadrževalo poslovno najuspešnejše.

FRANCE JERAS

PETDESET LET BOJEV ZA SEVERNO MEJO

To obletnico praznujemo prav te dni, še posebej pa se je spominjajo nekdanji Maistrovi borci. Na sliki je 2. četa drugega gorskega strelskega polka teh borcev. Fotografijo nam je poslal nekdanji zastavnik — Maistrov borec Ivan Križaj, posneta pa je bila marca 1919. leta v Dravogradu pred narodnim domom.

Panorama

Nedorečenost v delitvi dohodkov

Sedanje cene šolanja še zdaleč niso ekonomske

Na temo sklepa izobraževalne skupnosti o delitvi kreditov študentom je bilo zadnje čase v vsej Jugoslaviji veliko govorjenj. Komentarji in izjave pa so izražale precejšnjo nepoučenost o dogajanju na področju delitve dohodka med dejavnostmi in konkretno o financiranju izobraževanja nasploh. Zategadelj velja spomniti na dejstvo, da je bila pobuda za »pravičnejšev tretiranje študentov na univerzah pravzaprav beograjska. Tu je namreč zadnje čase že čez 10.000 študentov iz drugih republik in pokrajin, ki jih domovna nihče ni hotel imeti za svoje. O nedavnega razpravljali tudi zvezni svet za izobraževanje in vzgojo, ki pa je ugotovil, da je veliko vprašanje, ali je število študentov merilo za financiranje univerz ali kakšne druge izobraževalne institucije. Takšno pojmovanje, da je pač najbolj pomembno število, ne pa kakovost, je ostalo iz preteklosti, ki se izraža tudi v sedanjih praksi. Vse financiranje izobraževanja kljub izobraževalnim skladom — je se zmeraj prevedo proračunsko.

Ob tem je mimogrede dobro spomniti na še nekaj. Tudi letos na beograjski univerzi in drugod ugotavljajo, da so sprejeli največ študentov na tako imenovane humanitarne fakultete, da pa na tehnične in podobne, s katerih kadrov zelo primanjkuje, niso mogli sprejeti dovolj študentov. To pomeni, da bomo v bodoče dobivali diplomirane akademske državljane, ki se ne bodo mogli znajti v življenju, kje se ustrezno zaposliti. Hkrati to pomeni tudi; nekaj po-

vsem drugega: srednješolci gredo v tiste visoke in višje šole, ki so jih pripravljene vpisati, ne pa tja, kamor jih vleče nagajenje. Tako potem dobimo povsem neustrezno strukturo kadrov že s samim neustreznim šolanjem, da o drugih težavah ne govorimo.

Kako je to v praksi, ilustrira nedavni primer slikarske razstave Momčida Vujičića, nekdanjega visokega oficirja JLA, ki je zaradi nagajenja k slikanju zapustil prejšnji poklic in se je v novem poklicu sijajno izrazil ter si pridobil nove prijatelje, ki jih sicer nikdar ne bi imel. Vujičić je razstavil v eni beograjskih galerij 40 olt v sicer kubističnem stilu, toda na podlagi folklorne in ljudske ornamentike ter je vznemiril pravi vihar pritrjevanja, češ kam s povodnjivo zahodnega kubizma, ko imamo v naši folklori obilo motivov in lastni izraz. Tako se ljudje marsikdaj trajo iz okovov vsiljenih jim poklicev in tako nastajajo neustrezne kadrovske strukture in drugo, kar želimo premagati. Torej je vprašanje kreditiranja študentov in sploh financiranja izobraževanja tako aktualna stvar, da se ne kaže spotikati ob podobnosti in posamezne sklepe izobraževalnih skupnosti, temveč ob negativne pojave, ki so v teh dejavnostih. Ena najbolj negativnih stvari je še vedno nedorečen način pridobivanja dohodkov in ustvarjanja dohodkov v smislu primernejšega izobraževanja.

Ker mi je najbližje beograjska praksa, ki v marsičem odseva jugoslovansko, naj se

znova vrnem k načinu financiranja beograjskih šol, tokrat srednjih. V te šole pride vsako leto enkrat več šolarjev kot pa srednješolcev na fakultete. Tudi za te je problem, kako jim omogočiti šolanje, kajti izobraževalne skupnosti, ki so za posamezna območja Srbije, se otepaajo te dolžnosti v pričakovanju, da bodo šole same nekako rešile problem in da bo stvar do konca uređil Beograd kot mesto. Beograd pa je obtežen z najrazličnejšimi vprašanji mestnega standarda, ki tudi ni na kdove kakšni višini in zahteva, prav tako kot univerza, naj izobraževalne skupnosti poskrbijo za šolanje svojih učencev v Beogradu, in sicer s primerno udeležbo v financiranju šolstva v Beogradu.

To je pravzaprav v duhu decentralizacije upravljanja in sinhroniziranja interesov posameznih območij. Problematično je prav to, kar je problematično tudi na univerzi ali je število učencev oziroma študentov tisto, ki diktira višino izdatkov oziroma kakovost izobraževanja, ali pa kaj drugega. Ekonomskih meril tu še ni in je razčiščevanje odgovornosti za kreditiranje študijske skupnosti in učencev — tistih iz drugih republik in mest ter občin — le majhen način razčiščevanja vseh mnogo bolj kompleksnih odnosov.

O dosedanjih razpravah smo slišali v beograjskih zveznih forumih tudi mnenje, da je izobraževalna skupnost iz druge republike ali mesta dolžna sofinancirati izobraževanje v tistih šolah, v katerih je treba

zaradi večjega priliva učencev oziroma študentov odpirati nove oddelke ali pa celo šole. Za druge, ki lahko samo dopolnijo oziroma izpolnijo prostor in program šole, naj ne bi bili dolžni posebej plačevati. Razen tega pa tudi menijo, da sedanje cene šolanja še zdaleč niso ekonomske in da so nekajkrat nižje, kot pa bi jih dali ekonomski izračuni.

Zraven vsega tega so zadnje čase sprožili tudi problem izobraževanja odraslih, za katerega sindikati trdijo, da je zanemarjeno in da ni v skladu z delitvijo dohodkov tudi z gledišča osebnih dohodkov, kajti ekonomska in družbena načela delitve zahtevajo večjo pozornost tistim, ki se bolj uveljavljajo z delom, da bi tako lahko še bolj razvili svoje sposobnosti in bili na svojem delovnem mestu in s svojim družbenim položajem še bolj koristni.

To pomeni, da se pri razpravljanju o izobraževanju ne smemo omejit zgoraj na ljudi, ki delajo v izobraževanju, in mladino, ki se izobražuje v šolah, temveč moramo misliti na vse ljudi, ki se želijo in morajo šolati, in njihov položaj v izobraževanju. Tako se bomo izognili separativnemu razpravljanju o kreditiranju in podobnem in mislili tudi na tiste, ki nekod niso imeli možnosti postati študenti, pa so se z močno voljo in velikimi — tudi finančnimi — žrtvami povzpeli med intelligenco in dajejo boljše sadove kot pa marsikak redno diplomirani občan.

VIKTOR SIREC

Jugoslovansko javno mnenje 1968

Federacija — republike

Dosedanje pravice ustrezajo?

V okviru zadnje javne ankete je center za ugotavljanje javnega mnenja iz Beograda postavil ustrezno izbranimu številu občanov, starejših od 18 let, tudi dve vprašanji o odnosu med federacijo in republikami.

Prvo vprašanje se je glasilo: »Znano je, da so v zadnjem času nekatere pravice federacije (zveznih organov) prešle na republike. Ali ima po vašem mnenju federacija še vedno preveč pravic do odločanja, ali jih ima dovolj (toliko, kolikor je potrebno), ali jih ima zdaj premalo?«

Dobra tretjina občanov (36 odstotkov) je odgovorila, da ne ve, kar je bilo tudi pričakovati, saj vprašanje ni preprosto. Približno enako število občanov (38 odstotkov) jih je mnenja, da so pravice federacije glede na republike zdaj ustrezne. Komaj vsak deseti Jugoslovčan pa misli, da ima federacija še vedno preveč pravic. Takšno mnenje je razmeroma najbolj razširjeno v Sloveniji (37 odstotkov), manj na Hrvaškem (14 odstotkov), najmanj pa v Vojvodini in Orni gori.

Šestnajst odstotkov občanov je mnenja, da ima federacija zdaj premalo pravic glede na republiko. Tako mislijo predvsem občani Bosne in Hercegovine (24 odstotkov).

Kvalificirani delavci se bolj kot pripadniki drugih poklicev nagibajo k oceni, da imajo zvezni organi zdaj premalo pravic. Največ tistih, ki so nasprotnega mnenja — namreč da republike še vedno nimajo dovolj pravic — pa je med privatniki (ne včvstvi kmetovalci). Odgovori drugih socioprofesionalnih skupin se ne odlikajo dosti od povprečja.

Pokazalo se je, da je zastavljeno vprašanje zlasti zanimalo občane z višjo izobrazbo in tiste, ki so družbenopolitično bolj aktivni. Mnenje, da ima federacija premalo pravic, bolj prevladuje med funkcionarji v družbenopolitičnih organizacijah (33 odstotkov) in funkcionarji v ZKJ (25 odstotkov) kakor med »navadnimi« člani in neaktivnimi občani.

Drugo vprašanje je bilo: »Kaj mislite, ali je treba povečati vpliv republike na vodenje zunanjih zadev ali pa naj bodo te zadeve izključno v pristojnosti federacije (zveznih organov)?«

O tem ima javnost, kakor je pokazala anketa, deljeno mnenje. Vsak peti Jugoslovčan misli, da je treba okrepiti vpliv republike na vodenje zunanjih zadev, prav tako vsak peti pa sodi, da bi se morala še povečati pristojnost federacije. Nekaj več (31 odstotkov) jih misli, naj ostane pri starem, to se pravi, da federacija odbrzi sedanje pristojnosti in republike sedanje pravice. Drugi (28 odstotkov) niso znali odgovoriti.

Za to, naj se okrepi vpliv republik na vodenje zunanjih zadev, se najbolj ogrevajo občani Slovenije (36 odstotkov) in Hrvaške (28 odstotkov), najmanj pa Crnogorci. Vsak tretji občan Črne gore se zavzema za večjo pristojnost federacije v tem pogledu.

Dijaki in študentje (31 odstotkov), kvalificirani delavci (27 odstotkov) in privatniki (26 odstotkov) so bolj kot pripadniki drugih socioprofesionalnih skupin mnenja, naj se okrepi vpliv republik, medtem ko se uslužbenici s fakultetno izobrazbo povečini zavzemajo za to, da bi se povečala pristojnost federacije v zunanjih zadevah (35 odstotkov). Treba pa je poudariti, da med pripadniki vseh poklicev prevladujejo tisti, ki so mnenja, naj bi federacija odbrzala sedanje pristojnosti, republike pa sedanje pravice.

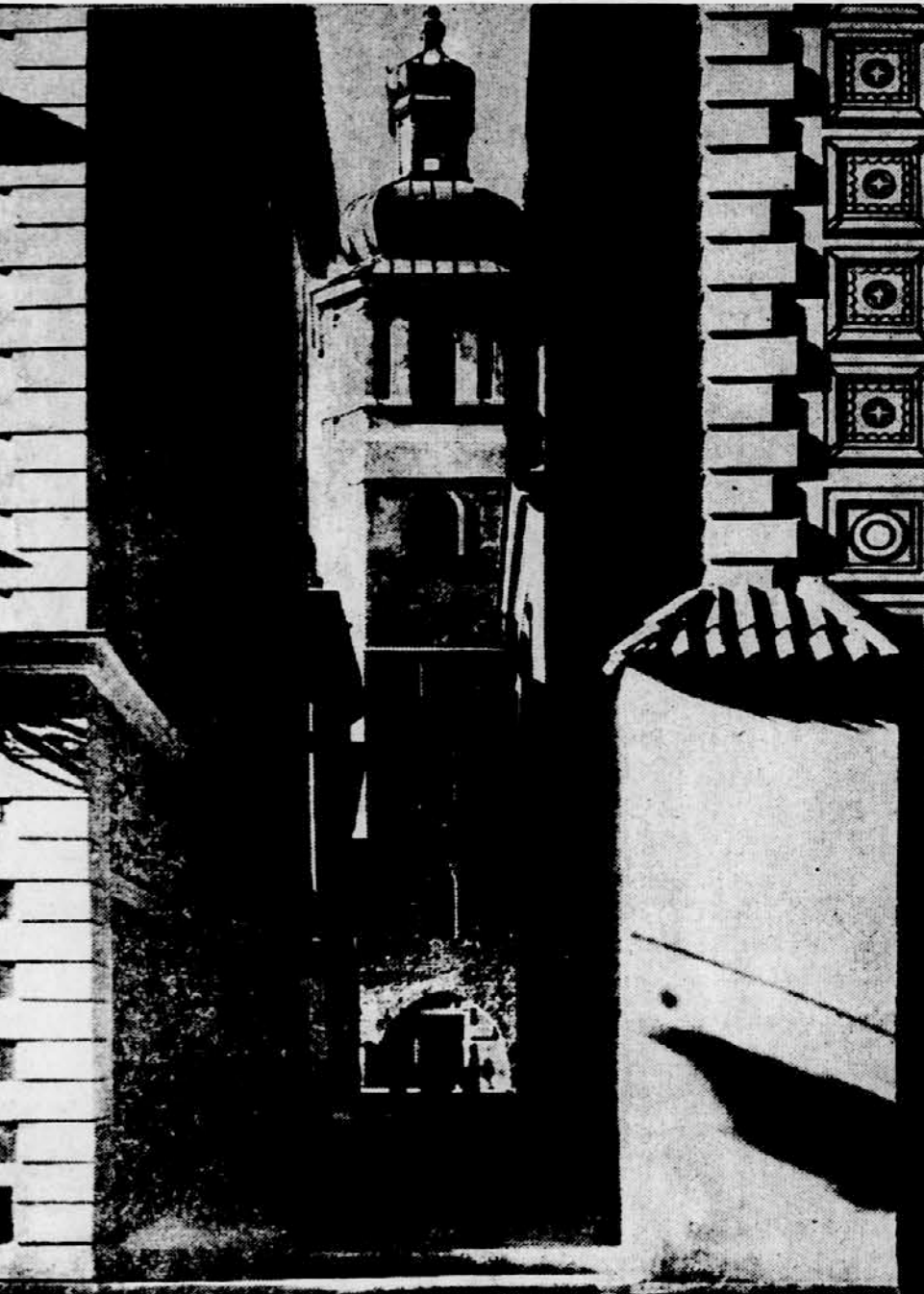
Kazno je, da bolj ko so občani družbenopolitično angažirani, pogostejši je odgovor, da je treba povečati pristojnosti federacije. Tako se na primer za povečanje pristojnosti federacije v zunanjih zadevah zavzema samo 13 odstotkov politično neaktivnih občanov, pa 33 odstotkov članov ZKJ.

Poseben dopis iz Poljske

Dve podobi sedanjika

Tuju je včasih težavno ločiti, kje je resnica

VARŠAVA, novembra. Mnogo vode je že preteklo od tistih časov, ko je stari modrec Heraklit govoril: "Ne skušaj razumeti vsega, da ti ne bo vse postalo nerazumljivo."

STARA VARŠAVA: AVГУSTINSKA CERKEV

Res je, da človek za mnoga vprašanja lahko uporabi odgovore, ki so uradno pripravljene in servirani. Toda bolje je, da tudi na tak način ne skuša razumeti vsega.

Teže je razumeti stvari, ki niso tako otipljive. Hodi po starem mestu, ki je edinstven spomenik svoje vrste v Evropi. Do tal porušeni med vojno in obnovljen do vseh zunanjih podrobnosti, je s svojo samo navidezno starostjo pretresljiv spomenik trpljenju in junstvu Varšave.

Toda ne gre samo za žrtve. Gre tudi za to, da so se Poljski ogorčeno upirali in borili, da Nemci ves čas svoje vladavine niso našli izdajalca, ki bi ga lahko postavili na čelo svoje nove gubernije in preko njega vladali.

Kako naj, recimo, tujec te svobodoljubne tradicije poljskega naroda poveže z dejstvom, da je poljska armada 21. avgusta vkorakala v CSSR z namenom, prepričati Čehom in Slovakov, da bi sami odločali o svoji usodi? Uradni odgovor se glasi: »CSSR in mi — vsi smo bili v nevarnosti.«

Fenomen je ta narod. Človek te čuti iz vsakega pogovora in prav nič težavno ni videti in razumeti, na kaj se opira ta ponos — na tradicijo, kulturo, na vse, kar je Poljska dala Evropi.

Toda še tak pikolovec tega ne bi smel trdit za poljske voditelje. Sam Leonid Brežnev je na sedanjem kongresu dal poljskim voditeljem vse priznanje za njihov internacionalizem, katerega bistveni sestavni del je neprestano ponavljanje hvalebnosti Sovjetski zvezdi in nenehno poudarjanje, koliko ji Poljska dolguje — celo svoj obstoj.

Vojaško-politični komentar

Boj za Sredozemlje

Prisotnost sovjetskega ladjevja

Izraelsko-arabska vojna je bila samo ena bitka, v kateri so bili prisotni interesi in vplivi velikih sil za pridobitev oziroma utrditve pozicij v tem delu sveta. Sedanje vse bolj intenzivne priprave za vojaško rešitev izraelsko-arabske krize so v senci velikega boja, ki ga vodi dve super sili za vse območje Sredozemlja.

Več vojnega ladjevja

Dva dogodka zadnjih dni sta pomembna. Po eni strani povečanje števila sovjetskega vojnega ladjevja v Sredozemlju, po drugi pa manevri mornarice — članice NATO ob zopetnem povečanju vojne mornarice.

Do 1966. leta Sovjetska zveza ni imela svoje mornarice v Sredozemlju. Od lanske letošne izraelsko-arabske vojne je sovjetska vojna mornarica stalno v Sredozemlju. Če, da Sovjetska zveza meni, da je dokončno in za stalno prodrla v Sredozemsko morje.

tika. Ta eskadra ima posebno poveljstvo, ki je direktno povezano z vrhovnim poveljstvom v Moskvi. Dvajsetega septembra letos je vplula v Sredozemlje prva sovjetska ladja — nosilka helikopterja, to je »Moskva«, ladja, ki ima posebno obliko. Sprednji del je podoben križarki zadnji pa letalonosilki; ima 16.000 do 18.000 BRT in nosi do 30 helikopterjev.

Pomorske sile, članice NATO so pričele pred nekaj dnevi (5. nov.) velike pomorske manevre v Zahodnem in Srednjem Sredozemlju. V njih sodelujejo okoli 50 ladij petih držav članic te zveze in pa Francija. V manevrih, ki imajo sicer lepo sifro »rajsko jabolko«, naj bi preizkusili sposobnost teh pomorskih sil za protipodmorniško vojno in protiletalsko obrambo oziroma zaščito.

no letalsko poveljstvo za Sredozemlje, s sedežem na Malti in z edino nalogo, da stalno kontrolira sovjetsko pomorsko dejavnost.

Vzajemna razmerja in možnosti

Ceprav je SZ zelo okrepila svoje ladjevje v Sredozemlju, je 6. flota ZDA in ladjevje njenih zaveznikov tamkaj premočno nad sovjetskimi, saj ima samo 6. flota več kot 50 ladij (2 letalonosilki, 200 letal in kakšnih 30.000 mož).

Pripomniti je, da v primeru spopada Sovjetska zveza deluje z kopenskih letališč (iz Bolgarije npr.) nad vzhodnim in srednjim (iz ZAR) Sredozemljem in s tem neko neutralizira letalsko premoč nasprotnika na morju. Vsekakor je to razmerje sil v Sredozemlju nekaj v vse večji vzajemni nemosti — nesposobnosti za direkten obračun, pa imajo zaradi tega tudi te pomorske sile pomembnejšo vlogo v posrednih obračunih in spopadih (kot pritisk, grožnje ali pa mod drugimi).

Res pa je, da podobnih izjav človek ne sliši nikjer drugje kot samo v uradnih govorih. Neuradno sliši precej drugačne izjave. Prava stvar so tudi te vsaj internacionalne, če že ne internacionalistične — enake so namreč v Varšavi, Budimpešti, Pragi...

Ceprav se niti ne trudim, da bi razumel vse, pa se mi zdi, da vsaj eno stvar vsemo bolj razumem. Veliko je slišati o močnem vplivu cerkve na Poljskem in zato me je radovednost in nedoljno zanese v katedralo v starem mestu. Za cerkev ima notranjščina nekoliko nenavaden videz. Dolga skromna, toda na stebrih visi številna slika starih poljskih kraljevskih in vojvodskih zastav, pred samim oltarjem pa na obeh straneh državni zastavi Poljske in letnici 1918-1968.

Ob tem sem si moral misliti: če kakšnega Poljaka po naključju mika, da bi se imel za pripadnika naroda, ki je sposoben samostojnega življenja in ki mu ni treba biti odvisen od tuje pomoči in stalno izražati hvaležnosti zanjo — potem mu pošiljata škofovi najbrž bolj ugaja kot nekateri uradni govori. In naj bo to še taka zmotna, zaslepljenost, nerealnost ali romantika politično nezrelih ljudi — toda dokler se bo poljska cerkev znala kazati v očeh mnogih ljudi ne le kot nosilka moralnih, ampak tudi nacionalnih vrednot, toliko časa njen vpliv gotovo ne bo nepomemben. Posebej še, če v tej vrsti propagande — pa naj bo objektivno še tako lažna, kot ji očita — nima konkurence.

Te dni človek v Varšavi neprestano poslušala dolg spisek vseh mogočih sovražnih sil, ki ogrožajo poljske pridobitve. V predalčku z zbirnim naslovom »revizionisti« se zbirajo burbozami liberalci, evizionisti, nacionalisti, dogmatiki in še kup drugih. Trdijo, da jih je samo peščica, govorijo pa o njih toliko, kot da bi jih bile armade.

Kaj? Legendarne govore, ki se že leta in leta borijo zoper ameriške marince v težko prehodnih močvirjih Mekonga, okrog trdnjav Khe Sanh in po samih ulicah Sajgona, oni zloglasni Vietkong, kot imenujejo FNO na Zahodu, bo za konferenco mizo zastopala ženska? Med politikmi in novinarji je za hip zavrsalo. Toda stvari so nemudoma in povsem razumljivo sedle na svoje mesto. In že so svetovne agencije jelo prenašati biografijo, ki so jo na hitro od tiskali v novem, komaj šele odprtem informacijskem biroju FNO Južnega Vietnam na četrtem nadstropju luksuznega stanovanjskega bloka na bulvarju Suchoet.

Gospa Nguyen Thi Binh se je rodila leta 1927 v Saigonu v uradniški družini. Nguyen Thi Binh je vnukinja velikega rodoljuba Phan Chu Trinh. Že v zgodnji mladosti je sodelovala v organizacijah srednješolske, študentske in univerzitetne intelektualce ter se borila za pravice mladine in demokratske svobode. Leta 1950 se je aktivno borila v vrstah Zveze progresivnih žensk. Izvolila so jo za enega voditeljev dijaškega, študentskega in intelektualnega gibanja v Saigonu. Skupno s sedanjim predsednikom prežidila FNO Nguyenom Huo Thojem je vodila manifestacijo 19. marca 1960 proti Francozom. Vrgla so jo sicer v ječo, toda po podpisu ženevskih sporazumov o Indokini leta 1954 je spet prišla na prostost. Od takrat dalje je nenahno na konici boja zoper ameriške napadalce in njihove službince ter hkrati ena izmed voditeljev vietnamskega gibanja za mir. Od leta 1962 dalje ji FNO daje zaupne naloge, da vodi številne delegacije v tujino. Gospa Nguyen Thi Binh je trenutno članica centralnega komiteja FNO Južnega Vietnam, podpredsednica Zveze žensk za osvoboditev Južnega Vietnam ter podpredsednica Vietnamskega komiteja solidarnosti z ameriškim ljudstvom. Njen moč, pa se še vedno bori v vrstah borcev južnovietnamske FNO. Leta 1966 ter nato maja 1968 je obiskala Francijo na čelu delegacije Zveze žensk za osvoboditev Južnega Vietnam kot gost na kongresu Francoske ženske zveze.

Kaj več je bilo težavno zvedeti. Dopisnica nekoga švedskega časopisa je pred vrati sobe, v katero se je Nguyen Thi Binh s spremstvom po uradni konferenci strogo in skrivnostno zaprla, enemu izmed posrednikov znanega režiserja Jorisa Ivensa, ki je bil v Vietnamu, in da za madame Binh ve, da je dobila Leninovo nagrado za mir. »To je druga Binh,« jo je v zvezi z mnogimi podobnimi južnovietnamskimi imeni onemogočil si-cer vseh ustno nasmejan tajnik. Mene pa je nejužnijni predstavnik francoskega protokola ali policije še bolj nedvoumno od-rinil, češ »Dovolj, madame je utrujena!«

Bela dnovladstva vila s stredo iz si-gvega škrlita ter črno železno ograjo okrog vrta na številki 23 Avenue Franklin Roosevelt je postala začasna rezidenca voditelje delegacije FNO Južnega Vietnam v Parizu. V prvem nadstropju so izobesili veliko rdečermodro zastavo z rumeno zvezdo, ki naj priča o suverenosti FNO Južnega Vietnam. V tej hiši, ki so jo najeli za bivanje Nguyen Thi Binh, so bili še do nedavnaj najemniki — ameriški oficirji. Ko je delegacija FNO Južnega Vietnam prispela s letalom preko Moskve na pariško letališče Orly, sta jo med večjo skupno navdušenjem rojakov ter političnih privržen-cjev pričakala tudi vodja delegacije DR Viet-name in sovjetski veleposlanik v Parizu. Toda, ko je Nguyen Thi Binh odgovarjala na svoji prvi tiskovni konferenci pred več kot tisto novinarjev, je z lahno počitmi, če-prav globokim glasom v vietnamskini pri-bila, da je delegacija FNO prišla v Parizo kot senakopravna in neodvisna stranka. V začetku je prebrala deklaracijo FNO, v ka-teri je bilo rečeno, da so po štirinajstih le-tih ameriškega kolonialnega pritiska in agre-sije, potem, ko so propadli tudi poskusi, da bi ZDA igrala na karte svojih plačancev, saigonskih izdajalcev, zdaj v imenu 14 mil-

IVAN FRANKO—IZTKO

Portret tedna

Nguyen Thi Binh

»Dva otroka imam; fantica in punčeca«, je nekam mlo počimala ameriški novinarici, ki jo je vprašala, če ima kaj otrok, in ki se je v kopicu novinarjev ter fotografov iz vsega sveta gnela ob sopnikih, po katerih je ob koncu tiskovne konference stopila z odra v dvorano. Ko pa je pozneje pred vrati palače na avetnji Segur sedla v veliki črni citroin z rdečermodro zvezdnato zastavo, ji je suhljati obraz za šipo, ki so jo še in še osvetljevali televizijski žarometi, spet dobil nekam trde, neposustljive poteze.

Delegacija Narodnoosvobodilne fronte Južnega Vietnam na pogovorih v Parizu vodi enainštiridesetletna Nguyen Thi Binh.

Kaj? Legendarne govore, ki se že leta in leta borijo zoper ameriške marince v težko prehodnih močvirjih Mekonga, okrog trdnjav Khe Sanh in po samih ulicah Sajgona, oni zloglasni Vietkong, kot imenujejo FNO na Zahodu, bo za konferenco mizo zastopala ženska? Med politikmi in novinarji je za hip zavrsalo. Toda stvari so nemudoma in povsem razumljivo sedle na svoje mesto. In že so svetovne agencije jelo prenašati biografijo, ki so jo na hitro od tiskali v novem, komaj šele odprtem informacijskem biroju FNO Južnega Vietnam na četrtem nadstropju luksuznega stanovanjskega bloka na bulvarju Suchoet.

Gospa Nguyen Thi Binh se je rodila leta 1927 v Saigonu v uradniški družini. Nguyen Thi Binh je vnukinja velikega rodoljuba Phan Chu Trinh. Že v zgodnji mladosti je sodelovala v organizacijah srednješolske, študentske in univerzitetne intelektualce ter se borila za pravice mladine in demokratske svobode. Leta 1950 se je aktivno borila v vrstah Zveze progresivnih žensk. Izvolila so jo za enega voditeljev dijaškega, študentskega in intelektualnega gibanja v Saigonu. Skupno s sedanjim predsednikom prežidila FNO Nguyenom Huo Thojem je vodila manifestacijo 19. marca 1960 proti Francozom. Vrgla so jo sicer v ječo, toda po podpisu ženevskih sporazumov o Indokini leta 1954 je spet prišla na prostost. Od takrat dalje je nenahno na konici boja zoper ameriške napadalce in njihove službince ter hkrati ena izmed voditeljev vietnamskega gibanja za mir. Od leta 1962 dalje ji FNO daje zaupne naloge, da vodi številne delegacije v tujino. Gospa Nguyen Thi Binh je trenutno članica centralnega komiteja FNO Južnega Vietnam, podpredsednica Zveze žensk za osvoboditev Južnega Vietnam ter podpredsednica Vietnamskega komiteja solidarnosti z ameriškim ljudstvom. Njen moč, pa se še vedno bori v vrstah borcev južnovietnamske FNO. Leta 1966 ter nato maja 1968 je obiskala Francijo na čelu delegacije Zveze žensk za osvoboditev Južnega Vietnam kot gost na kongresu Francoske ženske zveze.

jonov Južnih Vietnamcev pripravljeno, da se-delo za konferenco mizo skupaj s pred-stavniki DRV, ZDA in seisonske admini-stracije »Samo za mir« in brez neodvisno-sti in svobode je med drugim ugotovila in-končala z vzklikom: »Južni Vietnam bo do-čakal svobodo! Boj vietnamskega ljudstva proti ameriški agresiji in za narodno rešit-ve se bo neogibno končal z našo zmago!«

Alli bi zadovolstva konferenca pristojna tudi, če južnovietnamske delegacije ne bi bilo?

Mislim da bi lahko kar ameriška de-legacija hkrati zastopala ameriško vlado in marionetno administracijo iz Sajgona. Tako smo mi pripravljeno, da sodelujemo; če bi bilo treba, tudi samo na konferenci v troje; je potem, ko je prej vrgla črnolaso glavo nazaj s stisnjem glasom odsekala pred mikrofonom Thi Binh.

Ker je malo prej postavlila tezo, da so vse stranke za mizo četrtne konference enakopravne in neodvisne, ji je hotel eden izmed tujih novinarjev nastaviti past z vprašanjem: »Kako je pa potemtakem s položajem saigonске delegacije? Ali je po vašem neodvisna ali vključena v ameriško delegacijo?«

»Predlagam, da to vprašate Američane,« se je izvila Nguyen Thi Binh. Toda pari-tati je morala še en sunek z razbijem: »Ali je torej v tem smislu dosežen sporazum med Američani in severnimi Vietnamci?«

»Predlagam, da to vprašate severne Viet-namce, je sbit samo obrnila in hkrati do-segla še formalno ravnovesje. Vranje, gladke lase je imela počesane v preprosto kličasti spleti na temenu. Suhljati obraz ji je bil nekam strogo, kakor šest-ko-ško zadržan, toda ustnice je imela vidno pobarvane z živim rdečdom. Običena je bila v zelo enostavno temno obleko, čež ka-terto je, ker jo je očitno v Parizu zaradi spremembe podnebnja zeblo, oblekla še čr-no, grobo pleteno volneno jopico. Samo črna svilena ruta z rožastim motivom je izdajala nekaj standardnega iz daljnovzhod-ne folklorne. Njena prevajalka, mlado de-cke z naočniki, je bila, nasprotno, oblečena v zelenkasto mlado šunko z ljubkimi črni-mi svilenimi kličami vietnamske narodne noše. Svoj feminizem pa ni pokazala samo s tem, da je imela namesto prevajalka pre-vajalko, ampak tudi s tem, da je v avditio-riju, ko je delila besedo novinarjem, ki so molili roke kot v razredu stremuških odlič-njakov, dajala najraje besedo novinarjam. Uradno je govorila samo vietnamsko, toda očitno francoskino tudi obvladala, kajti ko je mladi dopisnik »New York Timesa«, ki na vsaki tiskovni konferenci vneto postavlja cele splete vprašanj, spet nadrobil štiri vpra-sanja, a pri tem dejal: »Tretjič, ga je Binh sama prekinila;« četrtič; in kot da bi ji nekontrolirano uselje kratek sproščen smeh.

Toda z odločitvijo člana CK je postav-ljala: »Dokler je v naši državi še podirjeni milijon ameriških in satelitskih vojakov, ni-može govoriti o premirju. ... Koliko časa bomo ostali v Parizu? Prišli smo z resnim namenom in vsi pristojnostjo za vprašanja Južnega Vietnam. Dobil sem nalogo cen-tralnega komiteja in ostala bom tu, dokler ne bom svoje naloge izpolnila ali dokler ne dobim od centralnega komiteja novega, dru-gačnega naročila. ... Ker se konferenca ni-začela, ne morem reči, katera vprašanja bomo najprej reševali, a gotovo je, da se bomo najprej morali pogovoriti o postop-ku. ... FNO zastopa zakonite interese vega južnovietnamskega ljudstva, vse stoje in vse rodoljubno. Beseda Vietkong po mnogih deželah v svetu klub sovražnikov propa-gandi, ki se poslužuje etiket antikomuniz-ma, že pomeni predvsem patriote. ... V Saigonu je le klika Thieu-Kv, in če ne bo do-nehal s svojim zločinskim delovanjem, bo ljudstvo zahtevalo, da odidejo, in FNO bo sestavila koalicijsko vlado narodne eno-tnosti ob udeležbi vseh slojev ter zastopni-kov vseh patriotičnih in demokratskih sil Južnega Vietnam. ... do postopne in mirne združitve vsega Vietnam brez vmešavanja od zunaj. ... Ameriške predsedniške volitve so notranja zadeva ZDA; toda katerikoli kandidat bo že smagal, naj se zaveda, da bo naletel na nasprotovanje ameriškega ljud-stva in na še hušji polom pri nas, če bo nadaljeval z vojno v Vietnamu.»

»Gospa, ali imate torej dobro upanje?« »Imamo zaupanje v našo pravično stvar!« »Torej — dobro upanje?« »Rekla sem — imamo zaupanje v našo pravično stvar.« Je še enkrat z ministruro spremembo v naglasu ponovila Nguyen Thi Binh. BOGDAN POGACNIK

Žec in Popevka

Prejereni: "Som videl čistati le to med nami, kar um slepi z golfijami, letami."

Meani arhitekti: "Cirkež, Matko se je obesil na tleh, ker se ugotovili: med arhitekti, in občasnik's avise voč funkcionalni."

Bežno srečanje

Posmeh z dna stoletja

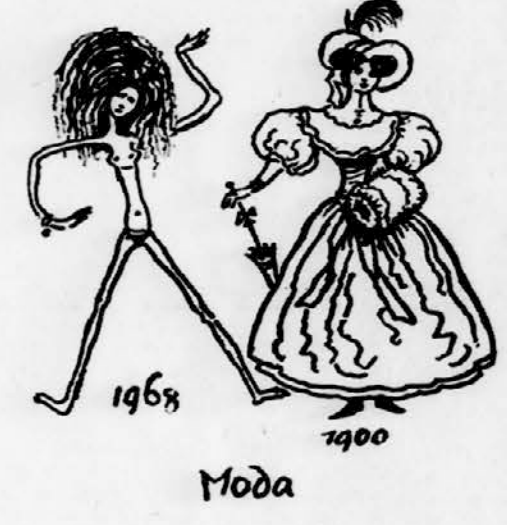
Nove karikature Maksima Gasparija

Pred kratkim, nekega dopoldneva, se aream na redakcijskih hodnikih z možem, ki se zdalec ni iskal sarno mene, ampak iz se zmeraj žive potrebe po osebnem odzvanjanju javnemu vzdusju in splošnim problemom — stikov s tiskom nasploh in posebej, tako, po dolgem, če že ne počez. Kljub temu pa je le imel nekaj čisto posebno zame. Odprl je aktovko — potem, seveda, ko sva že sedela ob mizici —, izvele iz nje šop trdormenih, porumenelo trdih kartonov, posikal izmed njih enega in mi ga kratko malo, brez posebnih ceremonij, kot človek, ki ga ljubeznjiva živost

dela neposrednega posebno še spričo visokega bremena modrih in razumevaljih let — poklonil. Ta je za vas, je rekel. K tistemu članku gre, ki ste ga pred časom napisali o slovenski popevki. Vzemem v roko posilani karton, vržem pogled čezenj in se preden se utegnem lepo zahvaliti za darilo, se mi usta raztegnejo v neubranljiv nasme. Na kartonu je bilo naslikano dekle, kaj dekle — roža deklet, v visokih petah, okroglo in belogrudno, v široko zveržajočem pevskem naporu, z bahavo slovensko avbo na bolj ploski glavi. No, ob vsej okroglinah in

bujnem kipenju narodnega pokrivala, pa stasa pod njim, pa na vse strani prečega volumna kdo ve katerega visokega tona v tonski lestvici — je, kar naravnost priznamo, pozornemu očesu očitovalo bolj plosko glavico z ljubko močnim tistim delom obraza, ki ga po navadi imenujemo kljun. Bila je, ta deklica, pač hudomušno spogledljiva slikarjeva asociacija na tisto koristno, domačo, beilo in tolasto plico, katere puh so nekda; stare mamicice tlačile v posebno razkošne blazine. Toda njeno počlovečno ženskost je na sliki še posebej poudaril tudi napis: Slovenska popevka.

ka teh pisanih risbe zase ne mogla povedati tega, kar izražajo vse skupaj, druga ob drugi, druga čez drugo, v neredu dobročudno zbadljivega staročinca posmehovih našim velikim in majhnim slabostim, nagnjenjem in početjem: neka doba, o kateri smo tako rekoč že od pomnjenja pričani, da je minila, nas je obiskala, in neki njeni se zmeraj snujoči duh, ki je že v njej, v tej dobi, zavestno posegal še dlje v preteklost in v pravilnici idiličnosti našega kmetijskega iskal zdravila za svojo bolečo in vprašljivo stvarnost.

Ce bi trdnega in galantnega gospoda ne poznal — a kdo med nami ga ne pozna vsaj z ulice, z Gradisca, s trikotnika med »Mračkom«, »Lovšihom« in »Lipovc«, s sprehoda v Tivolju, na poti med vilami in vrtovi, ki so najprijetnejši center kakega mesta na svetu — bi že ob pogledu na prav nič žaljivo gosico s pevsko žilico na tihem ali naglas ugotovili: Maksim Gaspari. Toda pustimo ob strani zaradi poklona že kar sprivatizirano karikaturu slovenske popevke. Povedali smo že, da je bilo v šop papirju iz aktovke še veliko takih kartonov. In te je mojster s drhtljivo potprešljivostjo razložil po mizi. Pa ne zato, je pripomnil, da bi si tu pri tisku s tem posebej belili glavo, pač pa zato, da bi se, ko bi morda nanesla priložnost, spomnili njegovih karikatür, ki da jih še zmeraj dela, čeprav mu drobna risba povrača nemajhnje preglavice, in z njih ilustrirali kak članek, kak dogodek. Ogledujeva si jih, drugo za drugo, in zmeraj bolj postajam prepričan, da bi vse-

in kaj vidita tu dve preteklosti, nova romantika s preloma stoletja in njeno rafinirano izarbljenje narodne starine, ki jo je v svoji slog ujel nepomnijši Maksim Gaspari, v tem našem času, času sedanjem? Zamislimo se ob tem, mi, ki smo prepričani, da razrešujemo za vse večne čase našaj in naprej same najbolj bistvene probleme človeštva, da s nami stoji in pa de njegova usoda: vidi kopico malenkostnih ali vsaj nepotrebnih abotnosti, smehnih ali žalostnih slepi. Kje je, na priliko, vprašanje nica, časnega in vednega nesmišlja, katastrofalnih vidikov napredka itd. itd. Ni ga, kot da ga nikoli ni bilo in kot da se ta preteklost nikoli, v svojih oblikah dojemanja in izpovedovanja, ni sama leko ali drugo spopadala s temi večnimi zankami, četudi, recimo, samo na ta način, da se jim je izmikala v prizore na katerih kmečki dečki sekajo velikonočne pirbe, pa vdirajo bandera, pa rajajo svatje, pa visoko sneg gajojo koledniki — in tako naprej in tako naprej skozi spomine na gasparijeve razglednice ilustrirana berila in drugo idilično dušno pasjo naših otroških let.

Očitno: ta doba, ki nas opazuje iz pričujočih karikatür, je že doživela in preživela svoj nič in svoj napredek in ugotovila, da ni ne nica ne napredka ne časarko-li drugega, kar bi bilo pomembnejše od življenja, ki pride in mine, nas in nas vame. Zato je — in lahko ji v svoji zavezanosti in močnatosti tudi oponesemo, če se nam zdi — tako potroščeno občutljiva na take malenkosti, kot so, na primer, nerazodnost avtomobilističnih strasti, zlaganost tako imenovane množične kulture, neudobnost opreme in prostorov in podobno.

Tako in še drugače bi lahko poimenovali vpredmetih karikatür starega mojstra. Pa je bolje, če se oprimejo nazornega vzgleda, in povemo, da se, recimo, Maksimu Gaspariju zdi gotovo od silne neumno, če v lokalu ne more obesti plašča na občaniki, ki ga je moderni arhitekt iz estetskih razlogov nekam prav neprimadno in neudobno umaknil. Sede in narise karikature. Neznatno, dokument le, zato ker jo je narisal on. Z njim in s perspektivo, iz katere opazuje, pa se v njej zasveti iskrica neke globlje resnice.

JOZE SNOJ
Risbe: MAKSIM GASPARI

Malce otožen jubilej

Beltinski plesalci so že davno začeli in ne bi radi nehali

Ni res, da je v Beltincih doma vse prekmursko folklorno bogastvo, res pa je, da v tem kraju pri Murski Soboti deluje najstarejša izvorna prekmurska folklorna skupina. Prvikrat je nastopila pred slabimi tridesetimi leti v okviru osmega mariborskega tedna, ustanovili pa so jo, tako zagotavljajo Beltincarji, že leto poprej.

Apotekar Sepeš zagodrnja, res je; jezen je tudi, ker se ga je lotila beltinska bolezen v kosteh, toda skupino vodi in ohranja. Kakor hitro pa bi kdo rad, da bi pripovedoval o svojem delu in načrtih ob jubileju, se rajši potopi v minulost in se skoraj neurejeno spominja davnih dogodkov. Ta neurejenost seveda pred priča o množini nastopov, dejanj in dogodivščin, ki mimogrede potrjujejo sivo beltinske folkloze, kakor pa o magistrstvem slabem spominu, čes: »Kdaj je že bilo, ko so nas povabili v Ljubljano in so nas v Unioinu prenočili v elitnem prvem nadstropju. Preprosti Beltincarji se v apartmaji niso znašli. Nekdo je prišel k meni, zmdrujoč se, ali se v hotelih po starih spi. Prišel je kajpak le do predsobe svojega hotelskega stanovanja, in ko sem mu odprl vrata v spalnico je kar zajljal v mehko razkošje. Naslednje jutro se je razgledal po hotelskem hodniku razposajen smeh — tisti, ki ni hotel spati na stolah ni odgrnil dragocene postelje in je vso noč spal kar na preprogi.«

ničiti, ko pa so že naključne okoliščine tako ugodne, da bo (kljub toposti nekaterih ljudi, ki naj bi v rednem obstoju te skupine, kateri pripada močnega družinskega plesalcev, opazili vsaj turistično beltinsko posebnost) brkone obveljali: vsaki starši so veseli, dokle deca vkip živov.

Zelja ob jubileju je pravzaprav ena sama — zbrali naj bi se vsi pari, ki so pred 30 leti prvokrat javno nastopili, in bi nekje spet javno obnovili svoj program. Naključje, ki bi k temu pripomogli, pa sta dve — prihodnje leto bo v Kopru desetletni obletnik festival, ki za svojo zaokroženo obletnico najavlja nastope slovenskih izvernih folklornih skupin; pred kratkim pa je izšla (pri mariborskih Obzorjih) knjižica Slovenski ljudski plesi; Prekmurja, ki je zanjo avtorica Marija Suštar nabrala največ gradiva prav v Beltincih.

V glasbeno narodopisnem inštitutu v Ljubljani so se odločili beltinsko tiho željo razglasiti glasneje, kakor bi si bili Beltincarji sploh upali. Prizadevna Marija Suštar, ki je pred desetimi leti in več s sodelavci obredila za to svojo knjigo kdo ve koliko vasi in popraševala pri kdo ve koliko ljudeh ter je napolnil v Beltincih naletala na tako večje in uporabne plesalce, da so zdaj ti kot izvajalci polimensko navedeni ob vsakem opisanem plesu, se upravičeno veselijo beltinskega prazničnega nastopa (v Kopru?). V uvodu k temeljiti obdelavi (transkripcija melodij, zapisi, plesov koreogrami in kinetogrami po Laban-Knutovem sistemu ter slikovni prikaz posameznih plesov) 12 prekmurskih plesov (kalečka, »Marko skače«, točak, kalamajka, »Po zelenoj trasi«, šamarjanka, muzolin, »Faska ftica je vesela.«, drmat, gospod — gospa, šošarska in trojka je med drugim zapisano: »Prekmurški plesi so postal, znani prav po zaslugi plesne skupine z Ravenskega, domačinov iz Beltincev.«

Ta vsekakor nasilno iztrgani citat seveda ne šeli drugega, kakor spodbujati odmev prekmurske (Sepešjeve) tihe želje in ljubljanske (inštitutove) glasnne podpore. Sicer bi se utegnlo slišati le: »Gda se enkrat rasodilo, te so jako žalostni.«

Takratni poročevalce piše o festivalu slovenskih narodnih običajev in plesov v Mariboru med drugim tole: »Smoči in danes (5. in 6. avgusta 1939) so se vršili festivalski nastopi na stadionu SK Zelezničarja ob Tržaški cesti. Oba nastopa sta bila rekordno obiskana ter lahko trdimo, da je 15.000 gledalcev prisostvovalo prikazovanju slovenskih narodnih običajev in plesov... Veliko presenečenje so pripravili Prekmurci. Skupina iz Beltincev pod vodstvom Matjaža Kovale je prikazala originalne, drugod že zadržane pozabljene obrtniške, meštarske plesne, tlačenko in šošarske ter gostilnarske plesne, samorjanko, točak in sedmokratico polko. Po zelenoj trati in nazadnje obredno kolo. »Marko skače« Spremljanje je imela pristna prekmurska godba iz Beltincev. To, kar so pokazali Prekmurci s svojimi plesi, je bilo tako lepo in za nas nenavadno, da je ta skupina žela navdušeno priznavanje in občudovanje.«

In vendar uvod ni resničen. Po pravici je treba povedati, da obhajla ali bo obhajla jubilej skupina ljudi, ki se je nekoč vrtila in poskakovala, kakor veleva prekmurski »svajničtance« s tako znano plesno melodijo Marko skače; skupina, ki je z isto melodijo popotovala »prek deveti, prek desetih moustove« v mnoge domove in druge kraje, pa je zdaj na tem, da si sama zapoje »sraj jo hočem v skrivno zaklepati. Ljudje so, skupina pa komaj še kdaj in kdaj vsa pomlajna.«

In kolikor je prav, da se pomlajuje, ni nič prav da magistr Sepeš, tolkratni prekmurski Marko in še zmerom ognjeviti vodnik in vztrajni folklorni učitelj, sicer do biva vabila za nastope, vendar mora gostite ljude čedajje pogosteje odgovarjati: radi bi prišli, plesalcev imamo dovolj in godecev, to da denarja nobenega; ne moremo obnoviti noš, v starih in izpranih nas je že skora stram kam dije od domačega kraja. Tako se opraviči ljudem, sam pri sebi pa zagod-

Toda tridesetletnico bodo v Beltincih slavili. Tih magistrstva šelja se mora ured-

JANEZ ZADNIKAR

Naši sodobni slikarji in kiparji

Karel Zelenko

Slikar in grafik Karel Zelenko, rojen 1. 1925 v Celju, je študiral na šoli za uporabno umetnost v Ljubljani in Gradcu ter na akademiji na Dunaju in na ljubljanski akademiji za likovno umetnost. Zelenko je študiral v oddelku za kiparstvo, vendar se je pozneje posvetil slikarstvu in grafiki. Diplomiral je 1. 1949, specialno za grafiko (pri prof. B. Jakcu) pa je končal 1. 1951. Nekaj let je bil likovni pedagog na šoli za oblikovanje, sodeloval je na mednarodni razstavi v Berlinu (Intergrafik 1. 1965 in 1967), Laganu (Bianco in nero), Aleksandriji (III. Mediteranski biennale), Ljubljani (II, III, IV. in V. Mednarodni grafični biennale), v Manchesteru, Edinburgu, Bristolu, Celovcu (INTART) itd. Samostojno je razstavljal v Ljubljani 1. 1953, 1954, 1963; 1. 1955. v Cuzhavenu, 1. 1962 v Zagrebu, Mariboru in Trstu, 1. 1964 v Beogradu, 1. 1967 v Bruselcu, 1. 1968. v Liègeu, Udinam in Pranu. Udeležil se je razstave jugoslovanske umetnosti v Mehiki, Kitajski, ZSSR, Kanadi, ZDA, v Benetkah, Torinu, Milanu, Rimu, Tokiu, Osaki, Bartju, Gradcu, Hajfi, Tel Avivu, Jeruzalemu, Rio de Janeiru, Atenah, Havani, Stockholm, San Francisco, Cincinnati, New Yorku, San Diegu, Los Angelesu, Buenos Airesu, Mar del Plati, Cordobi, Rosariu, New Delhiju, Beyrutu, Tripolisu, Caracasu, Captownu, Bruselcu, Gentu, Bruggeu, Antwerpnu, Charleroiu, Pragi, Budimpešti, Berlinu, Münchenu, Veroni, Sao Paulo itd. Prejel je odlikovne nagrade na razstavi jugoslovanske grafike v Zagrebu 1. 1962, 1963 in 1968 ter 1. 1964 nacionalno nagrado Prešernovega sklada za grafiko.

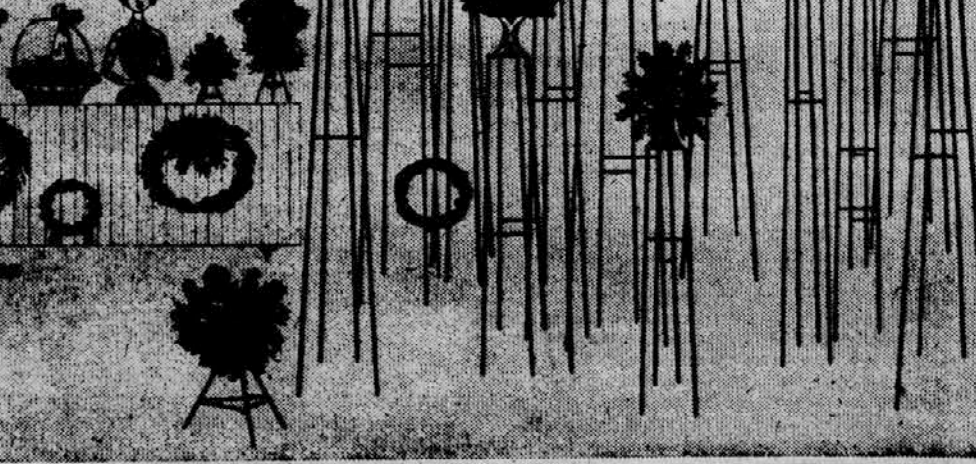
Ne more biti samo dejstvo, da se je Karel Zelenko namerjal posvetiti kiparstvu, pa potem zavestno krenil na slikarstvo in grafično področje, tudi iz njegovega dela tako v slikarstvu kot grafiki je razvidno, da je Zelenkova ustvarjalna podstat dokaj zapletena in heterogena. Vplivana je od različnih prirojenih nagnenj, ki so si med seboj dostikrat v opreki, podvržena plimovanju zdaj hladne intelektualistične doslednosti, zdaj tople, a dosti bolj omahljive čustvenosti. Zelenko je eden tistih iskalcev lastne poti, ki se dolgo niso mogli odločiti, v katerem likovnem smeru naj si najdejo najprimernejše izpovedno izročilo. In še dandanašnji lahko zapisemo, da je Zelenko grafik dokaj različen od Zelenke slikarja. Tisto, kar je danes doma in v svetu priznana Zelenkova likovna posebnost, njegov svojski umetniški svet, je najčistejši in najpreprostejši — izrazil v svoji grafiki.

Zelenko je črta močno israzilo in le redko ji išče obogatitve s tonem ali strukturalnim mrežjem. Čelo v letih prevladovanja patine, vseh vrst struktur, barvnega in reliefnega pletenčenja ter mikavnih pajčevnih smo se srečavali z omejenimi puristično, preprosto jedkano črto Zelenkovih kompozicij. Ni ji bil vzrok želja po kaligrafizmu, marveč spoznanje, da se da tudi najbolj pretegnjena likovna vsebina preočiti v enostransko, nič razbotojeno črtovje. Kajpak je tudi Zelenko po svoje prislubnil siemu, resilo in še dandanašnji lahko zapisemo, kar je bilo v zraku. Njegove, na začetku dokaj površinsko bele jedkanice, si začno ustvarjati koncentrirana jedra, ki sredi zredčenega črtovja učinkujejo kot sročeni dekorativni vrtilki, ki naj se v njih zaustavi gledalčevo oko. Vsebinsko je šla njegova razvojna pot navidez v nasprotno smer. In ekspresivno zdajšnjih zgodnjih kompozicij, ki še pričajo o grafičnem priviligiranju človeške figure, se že dve leti pozneje povzpne v »Letič med pticami« in »Pticah med antenami« do spoznanja, da je vsaka diskriminacija med predmetnostmi likovno neosnovana. Vedno in povsod naj odloča oblika, ki pritegne ustvarjalčevo oko. Likovna igra vsakdanjih predmetov postane hoven izrazi cilj. In to že pred podobnimi hotenji v likovnih arenah. Tej igri se prepuna spozablivo, bruska za predmetnim živim vrom po prodajalnih mizah starih, po iz-

lošbah in delavnih, na stojnicah, na porisanih in polepljenih stenah, v pisarnem cvetju in srtljivem neredu, notnih stojal s koncertov. Bele površine grafičnega lista se čedalje bolj polnijo in končno preidejo v enakomerno ritmično preprogo, ki se je na svoj način le približala zelenemu idealu strukturalistično navdahnjene dobe.

Zgolj ugibali bi, če bi skušali poiskati vzroke za sledišči Zelenkov korak v hierarhično bolj določeno kompozicijo ploskev. Morebiti je bila to težnja za jasno, a ne brezdnežno tehtanje predmetnih oblik; ali kar želja, dati preprogastrnu vzorcu razločen likovno vsebinski poudarek, ki naj gledalca pri priči potegne v bistvo umetniškega sporočila. Predmete začne grupirati po izbrani kompozicijskih oseh, jih združevati v bolj ali manj zaprte kaste. Kot združeni skupek sodelujejo v pogovoru s sodenimi. Vdor okrovlja, povečan de-tajlov, industrijskih oblik, plakatov in televizijskega ekrana v ta svet Zelenka močno približa iskanjem današnjega slikarstva znakov in likovnih informacij. Vendar je treba hkrati pribiti, da srečujemo nekatere teh vsebinskih elementov že v njegovi grafiki in pragu šestdesetih let, ko bi mu težko dokazovali navdihanje pri popartu. Tudi Zelenkova človeška figura je od nekda skrivala v sebi priokus nekatere nove secesije, ki lekrat še ni bila v prvem planu poparističnega zanimanja. Gotovo pa je današnja likovna usmerjenost avtorja potrdila v njegovem iskanju ter mu s predovala marsikatero pobudo, ki jo je srečno vključil v svoj likovni koncept brez strahu, da bi ne ostal zvest same-mu sebi. Zadnja leta ne pomenijo le formalnega dozorevanja Zelenkovega iz-raza, marveč tudi likovno vsebinsko obogatitev. Izbrane predmetnosti govore z obliko ne pa z atributi, prijetni nanje zavoljo naših spominov, tradicije ali simboličnih utvar. In morebiti moremo prav v tej zgoli predmetnosti najti ostanke Zelenkovega zgodnjega kiparskega pod-zivljanja sveta.

Del Zelenkovega udejstovanja je posvečen keramiki. Ta »najbolj igriva tehnika« se lepo prilzeje njegovi čisti le-popisni črti ter zapeljivemu ploskev s predmetnimi ali s figuralnimi igravostmi.

KAREL ZELENIKO: CVETLICARNA II (jedkanica, 1967)

Besede urednikov revije „Problemi“

Pregled realnih kriterijev financiranja revij — Kako urediti razmere v kulturni produkciji

I

V naraščajočem opredeljevanju slovenskega kulturnega prostora ob nekaterih literarnih in likovnih proizvodih enega dela mlajših piscev prihaja do popolnega zakrivanja razlike med vprašanjem umetniške vrednosti te literature (oz. potrebe po njeni strokovni oceni) in vprašanjem naložne možnosti objavljanja in tiskanja vseh tistih stvaritev, ki izstopajo iz že utrtih poti pisanja. V zavračanju teh posameznih pojavov se vedno znova pojavlja demagoška zahteva po administrativni zapori z odvzemu denarja. Demagoško imenujemo to zahtevo zato, ker smo prepričani, da z odvzemu denarja stvar ne moremo reševati: problema idejne tužosti enega dela mlajših literarnih generacij — če ta dejanska obstaja — ne moremo reševati s tem, da ga odslavimo strani (mladinskih) revij in časopisov. Nasprotno, ta literatura nas samo opozarja, da prihaja do novih miselnih tokov, ki jim bo treba s poglobljeno strokovno analizo poiskati vzroke in predvideti posledice ter jih opredeliti v razmerju do razvoja naše družbe. Prepričani smo, da je razgovor o idejni platformi vseh prihajajočih generacij potreben in možen: toda nihče ga ne more voditi z utrjenih okopov lastništva nad družbeno resnico in družbenimi sredstvi. Samo možnost svobodnega razgovora in opredeljevanja brez nestrpnosti, insinuacij in sklicevanja na imaginarne vrednote nas lahko obvaruje pred zaprednjem živu socialističnim mišlju v mrežo dogem in preč zaprednjem porajajoč se kulturo v slonokostni stolp ali v zožena razmerja posameznikov.

Ker pa se zahteve po administrativnem odvzemu denarja vedno znova pojavljajo hkrati z ugotovitvami, da v današnjem položju o ceni revalnega tiska, smo se odločili, da pred slovensko javnostjo razgremo tako finančno poslovanje revij „Problemi“ kakor tudi številke, ki nakazujejo razmerje med osrednjimi slovenskimi revijami: Teorija in praksa, Sodobnostjo in Problemi.

II

Literarna produkcija kakor vsaka produkcija utira svoje področje, postavlja svoja pravila in se dogaja v današnjem družbi po lastnih zakonitostih. Tudi revalnica. Ustvarjanje, krojenje in potrošnja literarnega produkta omogoča in ojačuje vrsta družbenih ustanov in strokovnih služb. Te institucije so bolj ali manj prožne, pospešujejo ali zavirajo krojenje literarnih dobrin — toda važno je predvsem to, da vse zavestno vzpostavljajo čim ustreznejši sistem, v katerem poteka produkcija, cirkulacija in konsumpcija literarnih del. Trdimo lahko celo, da brez takega institucionalnega okvira v sodobni družbi ne more družbeno zavzeti nobeno delo. Za to trditve je dovolj dokaz na področju literarnega ustvarjanja.

V naš družbi literarna produkcija ni tržna produkcija. To pomeni, da razmeroma razvejana mreža kulturnih ustanov (to so ustanove za omogočanje in pospeševanje kulture) uresničuje posebno družbeno interes za literaturo in sploh za umetniško produkcijo; na ta način poskuša ta družba odstraniti deformacije, ki jih povzročajo trg s svojimi blagovnimi odnosi. Ta intervencija torej pomeni, da družba hoče zagotoviti boljše delovne razmere na tem področju, da omogoča široko, raznovrstnejšo, bolj prelinjeno ita. produkcijo, kot pa jo omogoča izravnavalca uniformna, tega in zgoji kvantitativno-vrednostna tržna zlogika. Ko pa družba zavestno odpravi možnost nagradevanja literarne (kulturne) produkcije, kakršne tudi trg, ker takšno nagradjevanje kulturnega producenta eksploataira, odtujuje, ponižuje in demoralizira, je obenem vsaj načeloma zagotovila ustreznejše, spodbudnejše nagradjevanje: kadar govorimo o družbenem denarju za kulturo, kaže to upoštevati. Vsaj načeloma.

III

Institucija, ki naj bi zagotavljala rednejše, posebnega interesa družbe na področju revalnega ustvarjanja, je Sklad SRS

za pospeševanje založništva. Sklad praviloma ni bil kompetenten rangirati posameznih revij p. literarno teoretični ali estetski vrednosti, zato je za razdeljevanje sredstev uporabljal druge kriterije. Kakšna so finančna razmerja dotiranih revij na podlagi teh kriterijev?

IV

Strukturo proizvodnih stroškov sleherne revije lahko opredelimo s tremi vrstami izdatkov: te so stroški tiska, izdatki za avtorske honorarje in uredniško-tehnični izdatki. Skupaj, predstavljajo ti stroški več kot 90 odst. vseh normalnih izdatkov kakšne uredništva. Pri tem velja: na stroške tiska vplivajo predvsem obseg revije in naklada, kvaliteta papirja in cena tiskarne. Visina avtorskih honorarjev je odvisna od odločitve uredništva, ki pa je bolj ali manj približna nekim povprečnim avtorskim honorarjem. Na uredniško-tehnične izdatke vpliva poleg obsega in naklade predvsem tip revije, specializirane revije so priložne naslednje prekrivajo svoje področje z ocenami in recenzijami dogajanja in knjižnih oz. revialnih novosti. Tako so opredeljeni tudi naši podatki.

Vsi podatki se nanašajo na l. 1967 in izhajajo iz pogodb, ki so jih uredništva omenjenih revij podpisala s skladom za pospeševanje založništva; edino podatek o obsegu, letnika 1967 je nov, dobili pa smo ga s preračunavanjem obsega posamezne revije na avtorsko polo (30.000 znakov), da smo s tem izključili razlike zaradi različnega formata in tiska in obenem upoštevati obseg, ki je dejansko bil realiziran, ne pa v pogodbi predviden.

	dotacija v l. 1967	obseg letnika (30.000 znakov)	naklada v l. 1967
Sodobnost	220.000	131,7	1400
Problemi	280.000	219,2	3200
Teorija in praksa	400.000	165,3	5000

Na podlagi teh splošnih podatkov in naslednje specifikacije izdatkov, ki jo je nakazala vsaka revija:

	skupna št. avtorske honorarji	skupni tiskarski stroški	uredniški honorarji
Sodobnost	114.000	26.000	52.000
Problemi	141.800	232.000	34.000
Teorija in praksa	130.000	230.000	170.000

lahko izračunamo naslednja razmerja: dotacija na eno avtorsko polo znaša pri Sodobnosti 1.670, Teoriji in praksi 1.653, Problemih pa samo 1.266 din, kar pomeni, da je za 24 odst. nižja kot je povprečje za druge revije.

Ce upoštevamo, da je en del proizvodnih stroškov odvisen tudi od naklade (tisk) in v ta izračun vključimo še naklado, dobi Sodobnost 1,19, Teorija in praksa 0,330, Problem: 0,399 din — a.i. dotacija Problemi je za 38 odst. pod povprečjem drugih dveh revij ali kar za 67 odst. pod dotacijo Sodobnosti.

Tako nesorazmerje v dotaciji pa je seveda močno samo ob izjemno racionalnem poslovanju uredništva Problemi. To spet najlepše ilustrirajo naslednji podatki: avtorski honorarji na eno avtorsko polo znašajo pri Sodobnosti 865, Teoriji in praksi 786, Problemih samo 645 din — 80 za 22 odst. pod povprečjem ali kar za 26 odst. nižji kot pri Sodobnosti. Prav tako so stroški tiska na eno avtorsko polo in upoštevajoč naklado pri Problemih za 14 odst. nižji, kot je povprečje, oziroma za 37 odst. nižji kot pri Sodobnosti (0,330 oziroma 0,520 din). Popolno nesorazmerje pa vlada pri uredniških honorarjih. Ti so v letu 1967 znašali pri Problemih samo 20 odst. popre-

ča drugih dveh revij — ali samo 17 odst. tistega kot pri Sodobnosti (Problem 0,948 din na avtorsko polo — upoštevajoč naklado, Sodobnost 0,282).

Vsa ta (neso)razmerja nas opozarjajo, da sedanji kriteriji za podeljevanje dotacije osrednjim slovenskim revijam že zdavnaj ne ustrezajo več. Zlasti je to postalo očitno letos, ko je upravni odbor Sklada še zmanjšal dotacijo Teoriji in praksi od 400.000 na 380.000 din (za 5 odst.) in Problemu od 280.000 na 260.000 din (za 7,1 odst.). Ta restrikcija lanskih sredstev je prisilila uredništvo Problemov, da je ponovno znižalo avtorske honorarje za približno 10 odst. To je hkrati pojasnilo in opravičilo sodelavcem Problemov, zakaj za svoje prispevke prejemale znatno nižje honorarje kot bi jih pri drugih revijah.

Do polnega izraza pa pridejo ta nesorazmerja v fiktivnem izračunu. Kolikšno dotacijo bi morali dobiti Problemi, če bi ta dotacija temeljila na istih računskih osnovah kot npr. pri Sodobnosti? Glede na povprečje dotacije na avtorsko polo — 364.091,20 din; glede na avtorsko polo in upoštevajoč naklado — 836.115,48 din; glede na izdatke za tisk (365.388,80), avtorske honorarje (188.509,00) in uredniške honorarje (197.806,08) skupaj 749.510,00 din. Če to fiktivno dotacijo primerjamo z realno letošnjo dotacijo (260.000), nadaljnji komentar ni potreben. In še točen podatek o stroških za št. 67-68 Problemov (knjižna Katalog): tiskarski stroški: 28.211,80, avtorski honorarji 12.692,00 din.

V

Sedanje obdobje ekonomizacije družbenih razmerij posredno vpliva tudi na področje literarne ustvarjalnosti in revij, torej na način financiranja teh revij, čeprav prav to financiranje (odtinitranje) ispravičuje poseben družben interes. To pomeni, da je treba poiskati nove kriterije uveljavljanja tega posebnega interesa. Izhajanje teh kriterijev mora temeljiti — vsaj v finančnem oziru in dokler ne bo vzpostavljeno telo, ki bo sredstva podeljevalo na podlagi strokovne ocene umetniške vrednosti objavljenih revij, če bo to sploh kdaj mogoče — na osnovnih oblikah proizvodnih stroškov in mora v načelu zagotavljati enakopravnost revij.

Izhajajoč iz teh ugotovitev že lahko predlagamo formulo za nov način financiranja. Celotne dotacije je sestavljena iz treh delov, in sicer: velikost prvega dela je odvisna od obsega revije v avtorskih polah in se nanaša na avtorske honorarje, upoštevajoč povprečno višino teh honorarjev pri Sodobnosti in Teoriji in praksi (825). Drugi del se nanaša na tiskarske stroške in upošteva povprečen strošek tiska ene avtorske pole pri nakladi vsake teh revij. Tretji del se nanaša na uredniško — tehnične stroške (uredniški honorarji, lektorske, korektorske, vzdrževalne, režija itd.) in upošteva nujno večje stroške specializirane revije (v tem primeru Teorije in prakse) za nek določen odstotek (lahko 30—50 odst.). Ob postavitvi enotnih osnovnih števil kot poprečij za avtorske honorarje, stroške tiska in uredniško-tehnične stroške, kar je stvar sklada oziroma dogovora med skladom in uredništvom, je formula za računanje dotacije enostavna in upošteva hkrati specifičnosti vsake revije (naklado, specifikacije itd.) ter omogoča reviji znotraj enakopravne participacije na družbenih sredstvih svobodno prenašanje sredstev v ene postavke na drugo. Tako izračunavanje dotacije pa seveda še vnaprej predvideva, da bo v primeru nezadostnih sredstev za popolno kritje tako izračunanih stroškov restrikcija procentualna in za vse revije enaka.

* avtorski honorarji za posamezne številke letnika 1968 znašajo: št. 61 — 13.035,00 št. 62 — 8.195,00 št. 63-64 — 22.440,00 št. 65-66 — 15.411,00 št. 67-68 — 12.692,00 (Katalog)

* Tu lahko še omenimo obojestranski tekst, objavljen v št. 68-70 Problemov pod naslovom: Nekaj besed ob...

VI

Omenjeni kriteriji za financiranje revije prihajajo v tej obliki v poštev le za osrednje revije: izjemnost področnih revij se iskaneje zlasti v njihovi majhni nakladi, a tem pa še hkrati ob sorazmerno višjih stroških tiska in procentualno višjih honorarjih, postavlja vse te revije v skupno, toda nasprotno osrednjim revijam, izjemno položaj. Tudi za financiranje teh revij bi lahko vzpostavili podobne kriterije, le z drugimi izhodišči. Poseben družbeni interes se tudi tu mora uveljavljati za vse te revije enakopravno, toda bistveno različno kot pri osrednjih revijah. Osnovno merilo za določitev tega razmerja naj bo ugotovitev: prav nobenega smisla nima podeljevati zgolj simboličnih subvencij; ali subvencije omogočajo normalno in dostojno delo ali pa so nezadostne.

VII

Ureditev finančnega upoštevanja obstoječih revij je samo eden izmed obstoječih in neresenih problemov. Danes smo v prelomnem obdobju med tradicionalnim pojmovanjem kulture in umetnosti na eni in iskanjem novega odnosa do nje na drugi strani. Ti dve delovni področji sta bili v zadnjih stopetdesetih letih slovenske zgodovine v nekem smislu privilegirani: bili sta poglavitni tvorci nacionalne zavesti, hkrati pa iz svoje realne vloge sami od sebe interpretirani v temeljno vrednostno bitnost. Razumeli sta se — in razumelo se jih je — kot hraniški, ustvarjalni in varuhinji življenja in neresenih problemov. S tem pa sta bili tudi nosilci temeljnih meril, po katerih se presoja tisto kar je najbolj temeljno in bistveno človeško. Brez njihju št. človeškega življenja ni moč samizijati, saj je to življenje brez njihju brez smisla, neutemeljeno, visce v zraku, problematično.

Ce to svoje ugotovitve spojimo še s drugo, namreč da se je slovensko duhovno življenje snavalo neprestano notraj metafizično opredeljenega ekskluzivnega nasprotja med dobrim in zlim, dedovanega iz krščanstva in pozneje še okrepljenega z mešanijsko pojmovanjem eshatološkega marksizma — to pomenstveno razmerje je v nekaterih političnih dimenzijah še danes prisotno — vidimo, da se je sleherni dejstvo našega nacionalnega življenja gledalo skozi prizmo tega moralističnega religioznega nasprotja. Razumljivo je torej, da smo od kulture in umetnosti pričakovali nenehno posredovanje vrednot, pojmovanih bolj ali manj pedagoško: od utilitarne pedagoškosti do militantnega katolicizma ali marksizma do širokega „kulturalnega“, a v bistvu od neopredene pedagogičnosti prav nič različnega nauka o njuni „človeški vrednosti“, o odkrivanju poti k boljšemu, slepšemu, avrednejšemu, „smiselnejšemu“ življenju; vsi ti pojmi pa so bili notranje vezani na predstavo umetnosti, ki da uresničuje še predhodno obstoječe in absolutno, za vse čase vrednostno in veljavno. Tisto, kar bi se v nenehnem snovanju moralo šele najdehati in oblikovati, je bilo kot gotovo še predpostavljeno. Pedagoška nastrojena umetnost ni dopuščala nobenega dvoma ali skepe, iz katere se rojevata nemir in iskanje, temveč le izpostavljanje krivnega in gotovega v podobah lepega. Odtod tudi samoumerno prepričanje tradicionalno usmerjenih slovenskih kulturnikov, da pomeni koncipiranje drugega odnosa do sveta, odnosa temeljne vprašljivosti, v katerem poskušamo premostiti neprestano beganje, vnaprej opredeljeno notraj ekskluzivnega nasprotja med dobrim in zlim, metafizičnega v sistem „kulture“, napad na kulturo in umetnost nasploh — s tem pa še tudi nihilističen napad na človeka samega, na njegov svet (predpostavljanih) večnih vrednot in slobodnega splošnega napad na „človečnosti“ nasploh in na svet nasploh. Institucijska nalozija „vseh teh vrednot in posebnih hramov, posebej posebej eksplicitnemu nacionalnemu bistvu kot Realnici in varovane po zboru zaslišenih, je omogo-

VIII

čala temeljno razliko kulture po pripadnosti. Bistveno kulturno se ni več dogajalo na področju iskanja, mišljenja in snovanja, temveč na področju politike. Vse kulturno je bilo politično neproblematično in vse problematično je bilo nekulturno. Vsa problematična politika se je dogajala v kulturi in vse kulturno dogajanje je bilo razrešeno v politiki. Ogroženost te kulture po nihilizmu je zato očitno — ogroženost družbe prek spoličnega sabotaže.

X

Demokratično bistvo samoupravnega socializma legalizira in ustvarja možnosti za uklinjanje razkola med institucionalno in neinstitutionalno duhovno ustvarjalnostjo. Družavno — centralistični in monopolno kapitalistični sistemi omogočajo samo takšno institucionalno grupiranje v kulturi (revije, založbe, strokovna združenja, zveze), ki vnapre pristajajo na sprejemanje obstoječih vrednot družbenega reda ali kvečjemu na gibanje, ki ne zapuša vrednostne skale — establishmenta. V tem smislu lahko polpreteklo slovensko revijalno situacijo imenujemo totalitarnostno, vzemirjeno z občasnimi „prekinitivami“ delav. Ukinitvev razla v socialistični družbi bi tedaj bila v poslednosti samoupravne demokracije, ki ne pristajajo na oficialnost kategorij in smisla določene estetske variante in njene sakrosanktosti, temveč v ustvarjalnem prihajanju neinstitutionalne duhovne ustvarjalnosti na nivo možnosti družbenega komuniciranja. To hkrati pomeni, da socialistična družba uklinja lastništvo na področju kulture (lastniško resnice establishmenta, vrednot in v nekem smislu tudi sredstev) in kakršnokoli legalizacijo zgolj ene estetske variante (odbrane v pripadnosti, torej z logiko volje do moči) s ambicijo univerzalne humanistične doktrine. Še manj v skladu z nekim demokratičnim konceptom je reduciranje te univerzalne doktrine na posameznike — uveljavitev personalnega odnosa, ki zagotavlja kontinuiteto ene in edine variante humanističnega mišljenja. Socialistična družba z ukinitvijo privatističnih odnosov financiranja kulturnih institucij (posebej revij) prevzema odgovornost v tem smislu da omogoča kvantitativno ne glede na (prevladajoče vrednostne kriterije, izražanje, ki še ne more biti dokončno izoblikovano, ki je šele na poti. To toliko bolj, če ponovno premislimo način formiranja (prevladajočih) kriterijev v kontekstu prejšnjega poglavlja. Skratka družbeni interesi v kulturi je dejansko družben, kolikor je pripravljen nuditi prostor in možnosti za svoje lastno uklinjanje in formiranje na vedno novih osnovah. Kontinuiteta družbene misli ne poteka prek vsakodnevnega potrjevanja in uveljavljanja, temveč prek njene vsakodnevnega negacije, ki se mora odvijati tudi na nivoju institucionalnega pojavljanja. Zbiranje predvčerajšnje družbene misli v osebne okvirke, legitimirane tudi s hotelskimi nalepkami mednarodnega „revolucionarnega“ turizma in njih shranjevanje za jutri in pojutrišnjem, ni vselej ohranjanje kontinuitete, temveč včasih tudi — posiljevanje.

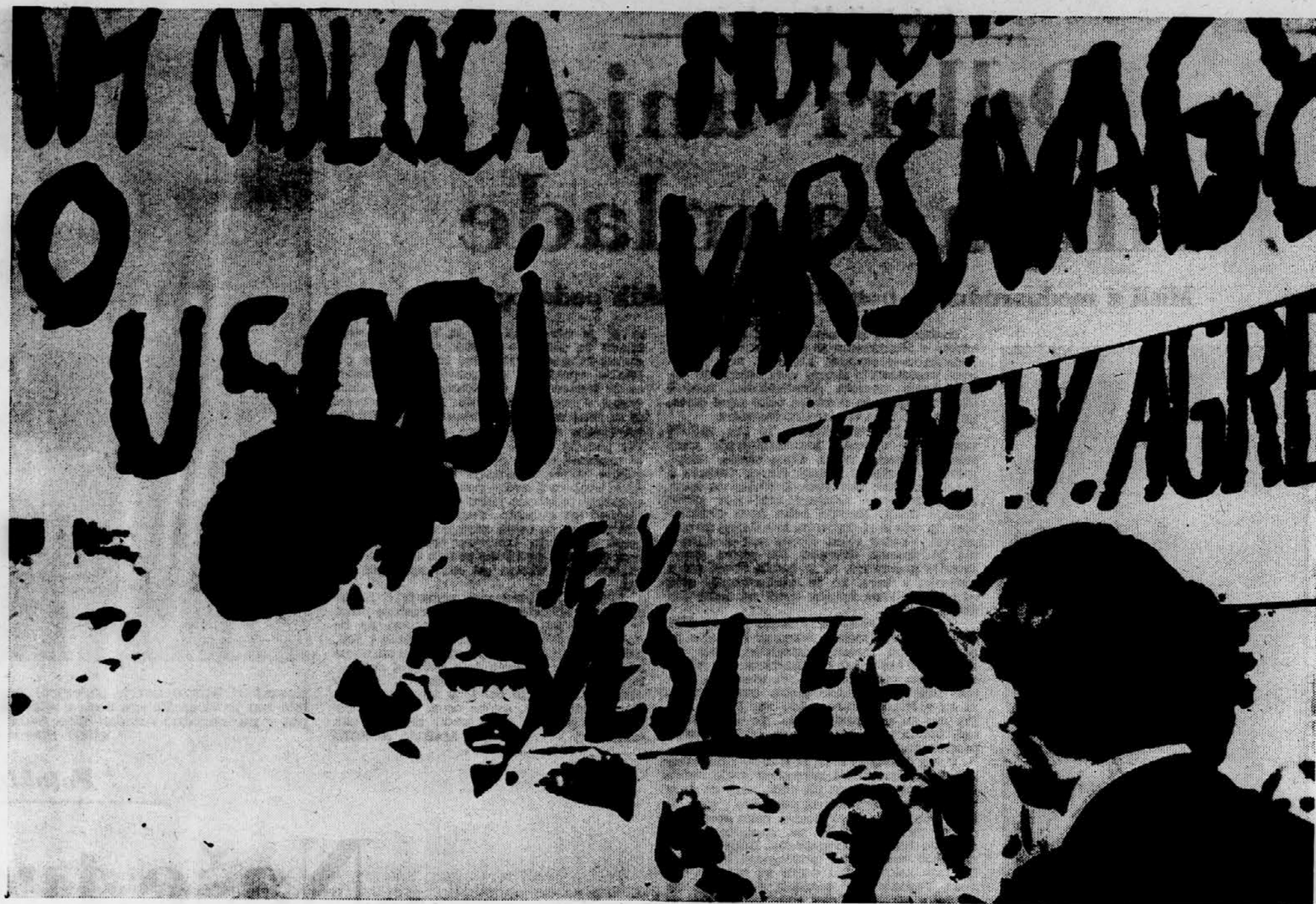
IX

Svojevrsna razmejitvev kulturnega prostora osrednjih revij ne omogoča enakomerno rasporeditve teh revij nasproti rajajočemu plimovanju prihajajočih literarnih generacij. Priliski smo najmočnejše neupostavljeni Problemi, a tem pa je na nek način še določena dimenzija kulturno politične pripadnosti in problematičnosti te revije v tistem smislu, kot smo o tem govorili agoraj. Hkratio preračanje te revije je izkrogov začetniška pisanje, nek samodejaj vagon, s katerim vsaka uredniška generacija poskuša sodelati revijo s seboj v svojo bodočnost, pa Probleme neprestano trga iz dosegljivosti prihajajočih, kar

XI

Uredništvo Problemov je na temelju dolge rasprave na zboru sodelavcev, v uredništvu in v stikih med uredniki in izdajatelji, v pogovorih s kompetentnimi političnimi forumi in osebno izoblikovalo svoj program, ki smo ga ustrezno in večkrat objavili. Rasprava o programu je seveda permanentna in popravki so vselej možni. Uredništvo je pripravljeno, da posluša vse kritike in pripravljeno se je pogovarjati s kritiki; je pa tudi pripravljeno, da izpelje program, na temelju katerega se je konstituiralo in za katerega uresničitev je dobilo mandat od zbora sodelavcev in izdajateljev. Zato najostreje obsojamo politično izpostavljanje uredniške svobode, saj to onemogoča delo, ki ga je zmoglo in dolžno opravljati le uredništvo.

Uredniški odbor PROBLEMOV, časopisa za mišljenje in pesništvo

STONE STOUKO: POGOVOR 68

Letošnji Mannheim

Odkrivanje filma za mlade

Misli z mednarodnega posvetovanja filmskih pedagogov

NOV OBRAZ MILENE DRAVIĆ
Kaže, da bo ena najbolj priljubljenih, pa tudi najboljših jugoslovanskih filmskih igralcev postala stalna sodelavka Matjaža Klopičiča. Tudi v »Sedminju«, ki jo pravkar snema, je ponudil Mileni eno glavnih vlog.

Sestavni del mednarodnega filmskega festivala v Mannheimu je tudi posvet filmskih pedagogov—praktikov. Letos so se ga udeležili predstavniki skoraj vseh evropskih dežel. Tema posveta »Tradicionalni modeli filmske vzgoje in potakusi neke nove orientacije« je bila za vse izredno zanimiva.

Cas, v katerem živimo, je čas najbolj vsestranske uporabe komunikativnih sredstev. Televizija, radio, film, revije, stripi, reklame, plošče... Mladi človek varkava z njimi tudi nek nov svet. Doživlja ga sprejema primerno. Obstaja neki nov način nisanja misli. Nastaja neka nova občutljivost, ki izhaja iz življenja, kakršnega živimo mi vsi. Vendar mlad človek vse to sprejema in dojema drugače. Ne pozna zavora starejše generacije, ki je začela živeti svoje življenje v času, ko še audiovizualni svet ni imel tolikšne vplivne moči na način doživljanja sveta.

V tem audiovizualnem svetu pa ima film svoje posebne mesto. Njegova funkcija je drugačna od funkcije televizije, radija ali tiska. Pri oblikovanju čustvenega ali podčloveškega kakršnikoli norm ex cathedra odpada. Vzgojitelj se je znašel v situaciji, da skupaj s svojimi učenci sodeluje v odkrivanju filma in sveta nasploh. Ni več on tisti, ki določa temo pogovora o filmu. Določa je trenutek interes. Izmenjava mnenj celotne skupine (vzgojitelj je sedaj član grupe) pa je obnem zbiranje informacij, ki so potrebne, da se film bolje doživi, bolje razume. Seveda so pri tem informacije vzgojitelja—če leta živi popolno življenje—tudi bolj bogate in bolj popolne. Takšen razgovor omogoča, da se v razgovoru odkrivajo tisti stoji problema, ki so vzemirili mladega gledalca in ki prav zaradi tega nujno zahteva tudi obravnavo tega problema. Takšen način dela omogoča tudi vzgojitelju, da odpira brez poučevanja od zgoraj neke nove probleme, ki jih je občutil in katere kot enakovredni član skupine vnaša v pogovor. Analiza filma, ki izvira iz takšnega pogovora, pa ni sedaj več le estetska ali le sociološka. In pri tem odpade tudi samo po sebi vsakršno moraliziranje. To je najbolj normalno odkrivanje vrednot filmske umetnine, ki je predvsem odraz našega sveta, miselnosti in čustvovanja današnjega človeka. Pri tem pa težko določimo metode dela. Njih narekuje delo samo. Tako je nemogoče dalje govoriti o eni metodi dela, temveč o mnogih metodah dela, ki pa zavisijo od posameznega filma, od okoliš, od trenutnega vzdušja, razpoloženja. Tisti vzgojitelj, ki je sposoben svoje delo prilagoditi potrebam, kakršne narekuje določeni trenutek, doživlja zadovoljstvo odkrivanja sveta mladega človeka in sodobnega filma. To pa je tudi namen filmske vzgoje. In njen pomen. Za mnoge pedagoge v Mannheimu to ni bilo nič novega. Če je njihovo delo vključilo iz potrebe,

ki jo je narekoval čas in če tmojati radi mlade in film, so lahko obstojali le v mejah takšnega dela. Vse to pa nujno postavlja vprašanje o upravičenosti obstoja nekih tendenc, ki so domnevale v filmski vzgoji v zadnjih dvajsetih letih. Predvsem se tu misli na osko programiranje, ki določa vzgojitelju načrte, katere mora izvrševati. Vsi podatki in vse teorije, s katerimi naj bi napolnili mlade ljudi in jim s tem omogočili boljše dojetje filma, ne morejo izmeti svojega pravega pomena, če le-ti niso sposobni odkrivati jedro umetniškega dela, njegovo kri in meso. Vendar je administracija povzročila na svetlo nagrada k prav takemu reševanju (verjetno tudi najlažjem) tega perečega problema vzgoje nasploh. Administrativni ukrepi ga niso sposobni rešiti.

Film pa je predvsem podatek o življenju. In s prihodom v šolske prostore mora to tudi ostati. Filmska vzgoja naj se ne vlepeja v okrove, ki bi lahko povzročili v šoli, pri mladih ljudeh popolno nezainteresiranost za nekaj, kar je izven šole sestavni del njihovega življenja. Filmska vzgoja v šoli bo obstajala le, če je resnično tribuna mnenj. Torej vedno živa, vsakič nova. Tista, ki ne prestanto odkriva novo okoliš nas in v nas samih.
MARLJA BORČIĆ

BEKIM FEHMIO V MEDNARODNI ELITI
Komaj tri leta je, kar je nadarjeni Bekim Fehmiu s svojimi prvimi vlogami v domačem filmu opozoril nase. Ze naslednje leto mu je vloga Belega Bore v »Zbiralcih perja« prinesla mednarodni sloves. Televizijski Odisej za njegovo pot v mednarodno filmsko elito. Sedaj igra v »Pustolovcih« režiserja Lewysa Gilberta z mlado Leigh Taylor-Young (oba na sliki). Slavna Olivia de Havilland igra ob Bekimu »samok« stransko vlogo.

Fotokina 1966

„Naše tretje oko“

V Kölnu so predstavili vrsto novosti v fotografski in filmski tehniki

Ze desetletij je fotografski in filmski svet na Fotokini v Kölnu z velikim zanimanjem ugotavljal, kaj je industrija pripravila novega in kam bo usmerjena pot razvoja moderne fotografske in filmske tehnike.

Ce bi iz daljnega zornega kota analiziral to letos najpomembnejšo tehnično pririditev sveta, potem bi v njej našel tri poglavitna področja razvoja: avtomatika — ročnost — barva.

Avtomatika prevzema v fotografski in filmski kameri na vedno širšem področju vlogo izločanja esencialnih aspek, s čimer se izključuje preciznost in kvaliteta izdelkov. Pomembna novost je elektronski zapkop, ki v avtomatski fotografskega aparata prevzema velik delež z večjo točnostjo osvetlitvenih časov. Montiran je tudi že v cenenejše aparate, kjer omogoča osvetlilive od 1/500 do 1/5 sekund. Po velikem uspehu hitre polnitve fotografskega aparata s »Kodapak« kaseto je svetovno tržišče danes popoln aparatov, ki s kaseto 126 uporabljajo, s tem pa začetnikom in amaterjem odpravijo marsikatero razočaranje, ki ga je povzročal nepravilno vložen film. Ta polnitev se je pojavila celo pri nekaterih dražjih sistemskih kamerah. Pravilno osvetlitev ureje v fotografski in filmski kameri vgrajen svetlomer, ki vsakič svetlobnim razmeram ustrezni odnos zaslonka — zapkop. Večina cenih aparatov ima že to avtomatiko, tako da že začetnik lahko napravi uspešne posnetke, brez osnovnega teoretičnega znanja.

Moderni bliskovni pribor je dobil miniaturni elektronski pribor, ki neprestano meri moč svetlobe, ki se od poblisknega motiva odbija, nato pa takoj ustrezno dozira količino poslane svetlobe. Cimbolj je

predmet oddaljen, daljši je blisk in obratno. Tako traja blisk pri snemanju na daljavo 60 cm le 1/50.000 sekunde! Elektronsko doziranje obsega snemalno področje od 0,5 do 7 m. Fotokina je pokazala številne elektronske bliskovne pribore žepnega formata, ki so namenjeni predvsem amaterjem. Mnoge cenene kamere imajo tudi vgrajen bliskovni pribor z izmenljivimi smisne bliskavkami in malim pogreznjivim reflektorjem.

Med mnogimi novimi modeli fotografskih aparatov se ne moremo opredeliti za tistega, ki bi bil nekaj izrednega. Bolje bo, da sledimo razvoju in ugotovimo, kam vodijo težnje svetovne industrije na tem področju. Največ je takih kamer, ki so poceni in omogočajo povprečnemu amaterju enostavno rokovanje. Take kamere pa imajo danes že osvetlitveno avtomatiko ter poenostavljeno vlaganje filma in so na splošno zelo precizni izdelki. Na drugi strani precej zaračuna izbira miniaturnih fotografskih aparatov žepnega formata, ki snemajo na 16 mm filmski trak in tako imenovane »polformatne« kamere, ki snemajo le polovico klasičnega mamilokovnega formata na 35 mm filmskem traku, torej 18 x 24 mm. Tretji tip kamere pa se zelo naglo razvija in mu industrija posveča posebno pozornost. To je enooka zrcalna kamera, ki snema na 35 mm filmski trak in je zadnja leta dosegla največji napredek in razvoj. Za strokovnjaka pa je posebnost enooka zrcalna kamera formata 6 x 6 cm, ki s petstrim sistemom dodatnega pribora omogoča kvalitativno snemanje v vseh področjih moderne fotografije. Seveda je cena takih kamer zelo visoka, saj stane samo močnejši teleobjektiv blizu 3.000 marek. Nove konstrukcije kamer zahtevajo tudi

ustrezno optično opremo, zato je Fotokina bila polna objektivov z novimi lastnostmi in novimi kombinacijami lečja. Moderni objektiv se izračunava s pomočjo elektronskega računalnika, ki hitro opravi zamotane račune in meritve. K njegovi kvaliteti prispevajo nove vrste stekla, obdelovani postopki, pa racionalnejše objektivne že tudi cenene kamere. Pozornost so seveda zbujele posebne konstrukcije, med katerimi naj omenim »rubiže oko« s svojim 180 stopinjskim slikovnim kotom in zrcalni objektiv, ki s posebnim optičnim sistemom skrajša optično dolžino na polovico fizične razdalje. Svetlobna jakost objektiv je dosegla z 1:0,7 že skoro teoretično mejo (1:0,5) in omogoča z uporabo visoko občutljivih filmov snemanje vsega, kar oko zaznava, brez uporabe bliskovnih aparatov. Objektiv z menajajočo se gorisčnico, ki je dobil ime »vario—objektiv« je dobil povečan obseg in se uspešno uporablja ne le v televiziji, filmu in fotografiji, temveč tudi pri diaporojektivih. S tem se pri diaporojektivih prilagodil velikost slike ne glede na velikost prostora in oddaljenost do platna.

Tudi filmski amaterji so dobili na razpolago številne nove avtomatične kino kamere in kino projektorje. Film »super 8« se uveljavlja po vsem svetu. Snemalne kamere so zrcalne, imajo motorni pogon, meritev svetlobe skozi objektiv, osvetljeno avtomatiko, električno upravljanje z vario—objektivom in celo avtomatično nastavitve daljave od 1,5 metra dalje. Kinoprojektor »super 8« avtomatično vstavi film, projicira samo eno slikico ali pa nazaj, ima vario—objektiv in halogensko projekcijsko žarnico ter vse možnosti za ozvočenje filma s priklopi za mikrofon, radio, gramofon in magnetofon.

Fotokina je imela tudi svoj običajni kulturni del. V dveh kinodvoranah s 600 sedeli so predvajali 36 filmov, ki so bili zadnja leta nagradi v Oberhausnu, Cannesu in Benetkah. V 18 razstavnih fotografskih razstavah je Fotokina nudila gledalcem izreden vpogled v različne možnosti uporabe fotografske in filmske tehnike, tako v področju dokumentacije, kot v področju modernega vizualnega izražanja.

V sklopu teh razstav so svečano odprli 2. svetovno razstavo fotografije, tokrat na temo »ZENa«. V njej prikazuje 522 fotografij iz 85 dežel, kako živi danes žena po vseh kontinentih in kakšna je njena vloga v drami človeštva.

Vedno poln je bil razstavnih prostor razstave št. 11, ki je prikazovala nov sistem plastične fotografije. Postopek pod imenom »integram« nudi gledalcu izreden vtis trodimenzionalnosti iz vsakega opazovalnega položaja.

V zasteklenem paviljonu razstave št. 13 je nemška časopisna agencija —dpa— prikazovala občinstvu, kako deluje moderna telefoto služba.

Razstava št. 18 je bila prirejena pod naslovom »Lokorama«. Gledalec je znašel v zasteklenem prostoru, ki je spominjal na kabino strojevodje električne lokomotive. Pri pogledu skozi okna je gledalec dobil vtis, da v veliko brzino drvi skozi pokrajino. To je omogočila spretna barvna filmska projekcija, dopolnjena z vsemi zvočnimi efekti, ki jih sliši strojevodja.

Razen teh razstav je bilo na Fotokini še mnogo posebnih demonstracij, ki so jih prirejale posamezne firme. Tako je Agfa—Gevaert pripravila »Historamov«, ki je občinstvu pričarala na svojevtrsten način vpogled v začetek fotografske ustvarjalnosti.

kaste celice. V impulzni tehniki ima veliko vlogo ultra—kratkočasovna fotografija, kjer je že desetletna osvetlitev z milijardnim delom sekunde in s frekvenco za milijon milijon slik na sekundo!

To je le bežen pogled v tisto, kar je nudila Fotokina 68. Njen razvoj fotografije pa je tako hiter in obsežen, da mu tudi strokovnjak komaj sledi. Postala je zares naše — tretje oko!
VLASTJA SIMONČIĆ

Prejeli smo

Filmski prispevek

Televizija s pomisleki glede na svojo udeležbo pri plačevanju

V javni razpravi, ali točneje: v območju, ki ga ta snov zadeva, so steze za republiški zakon o filmskem prispevku. Takšen prispevek naj bi zagotovil sredstva za redno filmsko produkcijo, za boljše predvajanje filmov in za razvoj domače kinematografije. Omenjena teza navaja še druge nujne, ki govorijo v prid zagotovljenemu filmskemu prispevku. Predvidena je vsitna prispevka, ki naj bi znašala 25 odst. od prodaje vstopnic; plačevala pa naj bi ga tudi televizija in sicer po posebnem ključu ali pavslu.

Vseposod po svetu so se s prodorom televizije razvlela razmišljanja, koliko to sredstvo obveščanja, izobraževanja in zabave neposredno škoduje gledališču, kinematografiji in drugim prireditvam. Pa seveda hkrati, koliko to sredstvo obveščanja in zabave koristi splošni informiranosti, razgledanosti, koliko pripomore k širjenju kulturne znanja. O neposredni konkurenci med televizijo in ostalimi kulturnimi zavodi je moč govoriti v mestih, večjih strnjajnih naseljih, kjer imajo gledališče, kinematograf; teže tam, kjer so navezani na redka gostovanja, potujoče kinematografe in podobno; komaj pa tam, kjer jim je marsikaj od tega šele televizor prinesel — domov. In navsezadnje — kol prejšnje tudi ta ugotovitev ni prav nič izvirna — pomeni vpliv televizije na posamezne plasti nemnega prebivalstva prej spodbudno kot zavirno potanto pri njihovih začetkih obiskovalnja kinematografskih, gledaliških in koncertnih dvoran. Znano je, da je marsikateri film (če se omeji na to področje), ki ni delčen takšnih ali drugačnih komercialnih primet, skoraj neopazno izginil iz kinematograf, v televizijskem programu pa naletel na številno hvaleno publiko. Kje je torej tak film dosegel svoj namen, kje je izpovedal tisto, kar je imel izpovedati? Mar ni hkrati televizijsko predvajanje takega filma prislo kancem propagandne ali celo reklame kinematografom ob — sicer počasem — spreminjanju okusa in zahtev publike.

Tako se nam ob vsem tem (in še marsikčem drugem) vsiljuje vprašanje: ali bi moralna televizija plačevali filmski prispevek, ali bi bila sprito svoje širše vloge plačevanja oproščena? Vedeti moramo tudi, da se bo prispevek stekal v sklad za regresivne domače filmske proizvode. Upravičeno bi se tedaj televizija pojavila v skladu kot konkurent pri delitvi sredstev za proizvodnjo svojih televizijskih filmov.

Te dni smo v časnikih brali vesti o nameravani podražitvi kino vstopnic, kar je v neposredni zvezi z uvedbo filmskega prispevka. Kdo ve, če so takšne posledice edini možni izhod, in: bi bila tudi televizija pristojna za vsakič, naročino, če bo moralna plačevali filmski prispevek?

DURO SMICBERGER

Filmski tisk

Vizualna in vsebinska pestrost

Ekran številka 57

V živih barvah — rdeči, vijoličasti in modri — sije pred bralci nova številka Ekran, slovenske revije za film in televizijo. Gradivo, ki je enkrat natisnjeno v vrsticah od zgoraj navzdol, drugič spet počez strani, omogoča bralcem nekakšno zabavo, pa tudi nekaj zmede pri odpiranju strani in prebiranju vsebine, zlasti drobni rdeči tisk pa povzroča boleče oči. Ob tej pestri, moderni in eksperimentalni vizualni ureditvi pa je treba kljub pomislekom o posrečenosti vsake od njenih domislekendarie povedati, da ni le plašč, ki naj bi prikriji vsebinsko enolitost, konvencionalnost ali nezanimivost vsebine. Leta se trudi biti prav tako pestra, vizualna, usmerjena v sodobne filmske publicistične in kritične tokove.

V ospredje zanimanja stopa v tej številki gradivo, posvečeno zadnjemu puljskemu festivalu in njegovim najboljšim ozioroma najbolj zanimivim avtorjem. Mimo kritičnih orisov posameznih filmov, ki so jih napisali Branko Šomen, Matjaž Zajc, Rapa Suklje in Miša Grčar, ob ponatisu uradnih festivalskih nagrad rezultatov ankete med domačimi in tujsimi filmskimi delavci ter kritiki, ki so glasovali za najboljše filme, in informacije o niškem izboru najboljših igralških dosežkov v domačem filmu enega leta se puljski tematiki, ali z drugimi besedami rasti in utrjevanju novih tendenc v domačem filmu, posveča troje obširnejših razmišljanj. Branko Šomen je v »Obrobnosti« v nasprotju s skromnim namigom naslova izrisal vrsto skupnih značilnosti novega jugoslovanskega filma, ki nenejše bit, vsejugoslovanske, postaja občutljiv, intimen in oseben, izhajajoč iz svetlega ozračja družbenega okolja. Matjaž Zajc se je ustavel ob drugi značilnosti letošnjega Pulja, ob nastopu nekaterih novih narodnostnih filmskih centrov, ob emancipaciji tistih, ki so se doslej naslanjali na tujo pomoč, pa je za oboje značilno breme nekakšne provincializem, začenjanje pri začetku brez upoštevanja že prehojene poti močnejših sredstev.

Lado Kralj analizira eno izmed značilnosti novega jugoslovanskega filma, njegovo globalno metafiziko, ob filmih Makavejeva, Ivanca, Hadžića, Golika in Pavlovića, Slobodan Novaković in Ranko Muni-

tič vidita v Hladnikovem »Sončnem krikus« toliko dobrih in šibkih zanimivosti, obenem pa toliko sveže modernosti, da ji posvečata vsak svoj obširen zapis.

Med najbolj zanimive prispevke v Ekranu sodita intervjuja z Dušanom Makavejevim in Aleksandrom Petrovičim. Odgovori Makavejeva na vprašanja o nasilju in seksu v domačem filmu so prav zabavno branje, saj avtor duhovito parafrazira, skorajda demantira svoje lastno delo, ko zatrjuje na primer, da je pri nas spolnost kaznena le z malo kože, s pogledom, ki traja nekaj sekund, skratka z za nas značilno plahoostjo (v »Mljubenskem primeru« o njej pa ni bilo sledu...). Pravi pa tudi, da v okviru vojnih tem še nismo uveljavili intimno naših problemov in da se sam z njimi ne bo ukvarjal, ker ga ne zanimajo (v »Nedoličnost brez zaščite« pa je s posebnim poučkom montiral dokumentarno gradivo o »nevojskujočem se Beogradu...«). Petrovič je kot predsednik Zveze jugoslovanskih filmskih delavcev odgovarjal na vprašanja urednikov češkoslovaške revije Film a doba in podal jasen, točen in zanimiv oris naših filmskih krišiš, proizvodne prakse in ustvarjalnih težnj.

Edini, a zato tembolj aktualen prispevek na televizijsko temo je napisal Boris Grabnar in razmišljal o skromnostih naših rektorskih večšin, o neobvladanju spontano govorne slovenščine, kakršno zahteva televizijski medij.

Na zadnje strani se je uvrstilo resnobno opozorilo Mirjane Borčičeve na popolno anarhijo, ki je pri nas dovoljena v srečevanju mladih gledalcev s filmom tudi tedaj, kadar je zanje neprimeren ali celo škodljiv. Od ostalega informativnega gradiva z domačega in mednarodnega filmskega območja kaže omeniti vsaj še prevedeni prispevek iz sovjetske revije Iskustvo Kino, v katerem kritičarka Paramonova predstavlja trinajst novih jugoslovanskih filmov. Ne glede na vrst informativne predstavitev prav ta prevod že v okviru Ekranu razveseljuje kaže, da je jugoslovanska filmska kritična misel vendarle dosegla večjo globino, širšo sproščenost, višjo raven.
STANKA GODNIĆ

FOTOGRAFIJA V SLUŽBI REKLAME
Na letošnji kölnski Fotokini je bila posebna razstava namenjena tudi reklamni fotografiji. Posnetek Melvina Sokolskega, ki ga objavljamo, dovolj zgovorno dokazuje, da je tudi v reklamni mogoče sbeštati pred ustaljenimi šablonami.

Ladislav Mnačko

Bilo je prelepo

O zadnjih urah bivanja v domovini

Petdesetletni pisatelj Ladislav Mnačko je bil verjetno med zadnjimi žrtvami Novotnyjevega režima. Avgusta 1967 so ga izključili iz partije, mu odvzeli državljanstvo in vsa vojaška in civilna odlikovanja. Vse to zaradi stališča, ki ga je zavzel ob izraelsko-arabski vojni. Mnačko, ki se je proslavil zlasti s svojim romanom »Okus oblasti«, v katerem se je z duhovito ironijo lotil stalinizma in njegovih dedičev, je bil po januarju 1968 rehabilitiran. V avgustu pa se je znova znašel na »črni listi« tistih, ki so prišli reševati Češkoslovaško. O zadnjih urah svojega bivanja v domovini piše v sestavku, ki ga povzemamo po rimskem »Espresso«.

Oh, da, bilo je preveč, preveč lepo! Sredi surovosti in cinizma na svetu, v obdobju dveh groznih političnih zločinov v ZDA, v času brutalne zadušitve studentskih uporov v Franciji, v Italiji, Zahodni Nemčiji in na Poljskem, v času vietnamske vojne in iztrebljanja bialskega ljudstva, genocida Kurdov, vsakodnevnega streljanja ob bregovih Jordana, posilstva svobode grškega ljudstva, rasnih nemirov v Združenih državah, lakote v Indiji, skrajnosti »kulturne revolucije« na Kitajskem, rasizma v Južni Afriki in Rodeziji, v času najbolj nezasiščenega ciničnega ekshibicionizma, čudaških razuzdanosti zdogočasene evropske družbe, patološkega vulgarniziranja umetnosti, v času stretega spola, ko moški noče biti več moški in ženska ne več ženska, in obdobju, ko v življenju prepoznavanje podobe drugih na televizijskih zaslonih, v tem času si je majhen narod, pravzaprav sta si dva majhna naroda sredi Evrope, ki živita v skupni državi, započela v glavo, da hočeta uresničiti revolucijo človeške plemenitosti!

Tudi na Češkoslovaškem, v Pragi kot v Bratislavi, so šli študenti na ceste. In demonstrirali so za svoje pravice in svoje potrebe in manifestirali svojo solidarnost s trpečimi narodi na vsem svetu. In medtem ko so korakali po nočni Pragi, jim je predsednik parlamenta Smrkovsky v avtomobilu sledil in jih spodbujal: kričite, izpovejte svojo besedo, kričali bomo z vami, toda ne uničujte vrednot, ki vam pripadajo!

In ko so vdrl v veliko praško diskusijsko dvorano in porušili železna vrata, so takoj zbrali denar za nova vrata.

In ko so pred ameriškim veleposlanstvom demonstrirali proti vojni v Vietnamu in so začeli Vietnamci, ki študirajo v Pragi, metati kamenje in so strgali ameriško zastavo, so se češki študenti uprli, jih odrinili od zgradbe, pobrali s tal zamazano zastavo in jo odnesli uradnikom veleposlanstva rekoč: »Ne odobravamo vaše agresivne vojne v Vietnamu, prišli smo kričati pred vaša okna, da bi nas slišali. Toda nikomur ne bomo dovolili, da bi presidil sem nasilje, proti kateremu protestiramo. Prišli smo protestirati in ne uničevati kot barbari!«

Oh, da, bilo je prelepo!

Bilo je prelepo, da se je minister za notranje zadeve razbesnel zaradi pisatelja Ladislava Mnačka, ki mu so bile odvzete pravice:

»Storili smo svinjarijo in moramo jo popraviti. V moji pristojnosti je, da mu vrnem češkoslovaško državljanstvo. In če mi bo kdo hotel to preprečiti, bom odstopil. Dokler sem na tem položaju, ho-

čem, da vlada pravica, sicer pa tega položaja nočem več imeti!«

Bilo je prelepo, ko je češkoslovaška tiskovna agencija lahko sporčila, da v zaporih ni več političnih jetnikov...

Vedel sem, da je naša revolucija ogrožena z druge strani. Dejal sem si: prelepo je, toda zakaj? Zakaj tako navdušenje, taka prizadevanja, tak trud? Očitno je, da se svet približuje nepopravljivemu polomu. Pred vodikovimi bombami ni kam pobegniti. Ni pomembno, kam bodo padle, ali na krivce ali na nedolžne. Če bo cinizem sveta naraščal v tem tempu, konec ni daleč.

Hodil sem po nočnem mestu in ob vsakem koraku sem se spraševal: Kje je bila napaka? Kje, kdaj, v katerem trenutku smo se zmotili? V Münchnu? Leta 1945? Leta 1948?, 1956?, 1968?

V jezici sem se moral smejeti. Naivni smo bili mi komunisti in vsi tisti, ki so bili z nami. Ljudje, ki smo jih pretepal, točki po točki, so videli dije od nas. Koliko žaljivih člankov sem napisal proti tem ljudem, braneč Sovjetsko zvezo! »Vi, ki ste smrti zgodovine, vi preživeli, vi ponarejevalci zgodovine in njenega smisla, kaj se še motate med nogami napredka, zakaj se ne zarijete in zaprete v vaše mišje luknje?« Toda oni so bili tisti, ki so videli jasno, samo mi smo bili slepi in gluhi. To ne pomeni, da so imeli prav. Tudi oni so bili usmerjeni enostransko in zaslepljeni v nasprotni smeri kot mi. Mi smo videli njihove napake, oni pa naše.

Toda ali bi bilo kaj bolje, če bi bili videli jasno? Morebiti. Morda leta 1948. Češkoslovaška bi bila tedaj lahko izbrala bolj neodvisno politiko. Tito je uspel, vsaj za dvajset let. In ni dvoma, da se bo Tito bojeval, če bi vdrl v Jugoslavijo. Sovjeti lahko likvidirajo jugoslovansko neodvisnost samo z vojno.

To, kar so storili Sovjeti zame, ni bil ne sok ne presenečenje. Bilo pa je na stotine tisočev češkoslovaških komunistov, ki so do zadnjega dne zaupali v korektnost sovjetske politike. Kako se počutijo danes? Za nas komuniste je bilo vedno slabo. Tuji svet nam ni zaupal, naš pa je ravnal z nami kot s curjo... Toda kaj je mar Brežnjevu za čustva dveh milijonov češkoslovaških komunistov? In za čustva drugih evropskih komunistov?

Dolgo sem hodil po svojem nočnem mestu. Preden sem se odločil, da ga zapustim. Bila je sedma noč okupacije in po trgih in cestah Bratislave ni bilo več veliko tankov. Umaknili so se iz mesta. Nisem se približal tistim, ki so še ostali na strate-

kih točkah, od daleč sem jih lahko videl in se jim ognil. Če sem zaslišal kak avto, sem se umaknil v najbližjo vežo. Bile so sovjetske patrulje v oklopnih avtomobilih. Tisto noč po bratislavskih cestah ni vozil noben zasebni avtomobil.

Zelo poredkoma sem koga srečal. Sem in tja so pred hišami stale skupnice ljudi, ki so govorili šepetaje, verjetno o prihodnosti. Ko sem šel mimo njih, so me zaupljivo pogledali. Spet stara psihotika, ko se ljudje boje drug drugega.

Rusi so tu. Ne bodo odšli. Naivno je upati v njihov odhod. Tu so in ostali bodo. Samo vojna jih lahko prežene, toda prihodnja vojna bo pokončila to deželo in to ljudstvo. Njihova prisotnost bo napravila iz Češkoslovaške eno najpomembnejših strateških področij, na katero bodo usmerjeni interesi in rakete morebitnega prihodnjega sovražnika.

Podnevi sem srečal veliko znancev. Nekateri so se delali kot da me ne vidijo. Drugi so me gledali osuplo: si še tu? Izgini, dokler je še čas, čas eno uro bo morda že prepozno. In spet drugi so me gledali, kot da bi bil mrtev, kot da bi bil duh z onega sveta, kot človeka, ki ima na obrazu sledove gobavosti. Izbrisali so me že. Dejansko ne oni, ampak čas. Zame ni več varnega mesta v tej deželi, nič več upanja. Tudi, če bi si delal utvare, so mi oči prijateljev, znancev, zlasti tistih, ki so me imeli radi, govorile jasno. Toda ni bilo treba. Odhajam. Hotel sem samo prikrikati ta konec, hotel sem ga videti, občutiti, doživeti.

Sedaj sem emigrant

Hodil sem po našem nočnem mestu in bila je sedma noč. Kako živahno je bilo to mesto ob tej uri pred nekaj dnevi! Iz dancinog je prodiral jazz na mračne ulice. Prekipevajoča mladina je s petjem, kričanjem in šepetanjem zbudila zaspane ljudi. Avtomobili so švigali po asfaltu iz neznanega in neznanu. Mlade ženske so cvilele. Smeh, jeza, zabava, solze, duh po izgorejajočem bencinu, duh po pečenih klobasah, neonske luči, zvezde na nebu, majavi koraki pijancev, veličasten mir pomembnih zgradb, svetloba in mrak, tišina in hrup, želje in obup, ljubezen in melanholija, tesnoba žalosti noči v velikem mestu, sem in tja v pričakovanju in nemiru razsvetljenega okna in veličastna tišina na tisoče nočnik.

Toda nocoj je vse drugače, vse kriči drugače, vse je tiho na drug način, vse je drugače žalostno.

Izložbe preplejene z gesli in manifesti, pobavane fasade hiš, prazen kot ulice z oltačkami, polnim svežih cvetic, izkrivljeno napisano ime na kartonu, ime deklice; imela je sedemnajst let in ubil jo je dvajsetletni vojak, morda Sibirac, morda Kalmik z zapo- tnejšimi očmi. In okna uredništva »Kulturny život!« Tenna, uvela... odpro se, nekdo me kliče, z glavo odkimam, ne bom prišel, nikoli več ne bom prišel, prijatelji, dobro nam je bilo skupaj, dobro nam je bilo tudi v mračnih letih, ki so nas dušili, tudi tedaj nam je bilo dobro skupaj... hiša, v kateri sem stanoval in ne bom stanoval več, k vragu vsa njena ropotija, ne grem, ne bom prišel, človek mora oditi proč, nag in lahak. Mesto moje, tako zelo sem te ljubil, bilo si moja velika soba, moja delovna

soba, moja spalnica, moja jedilnica, moj salon in moj kamin, toda prišli so Rusi in ti nisi več moj dom, ne maram te več, bilo bi mi v breme; tudi tako boš ostalo moje edino veliko breme, ki ga ni moči ne odvreti ne prodati.

Deset mesecev se mi bilo prepovedano, toda letel sem nad teboj, prav bliizu, prav nizko, ko je letalo vzletelo z dunajskega letališča, sem te gledal skozi kabinsko okno, videl sem tvoje strehe, tvojo okolico in tako zelo me je imalo, da bi bil skočil dol ali vsaj glasno zakričal, zakričal tako, da bi me ašišalo, pa vendar nisem bil emigrant, vedno in povsod sem razdraženo odgovarjal: nisem emigrant, vrnil se bom, kmalu se bom vrnil.

Vrnil sem se, da bi spet odšel, odšel proč za zmeraj, še vedno sem tu, še vedno hodim po tvojem tlaku, pa sem emigrant; sedaj sem emigrant. Strah me je te besede, strah me je tega življenja, strah me je te žalosti, toda tu so Rusi; in ti nisi več moje mesto in zame ne boš nikdar več.

Kakšno prekletstvo visi nad teboj?

Nekoč, pred tolikimi leti, oh, toliko pred Cromwellom, Lutrom, Robespierrom, je v tej deželi izbruhnila revolucija. Velika, očičujoča, okrutna, prevratniška revolucija, prva v Evropi, prva revolucija v Evropi, prva proti Rimu, prva proti Cerkvi in prva proti revščini. Okrutni kontinent je pošiljal proti njej vojsko za vojsko. Zamen: vojaki v oklepih, ti srednjeveški tanki, ki so v paniki bežali, čim so zaslišali bojno pesem revolucionarjev. Okrutni kontinent se je dvesto let trudil, da bi zatrl to revolucijo, da bi razpršil revolucionarje, da bi jih uničil.

Ostanek čeških bratov, ki so bili tedaj duhovna elita kontinenta, je bil podvržen pritisku okrutnega cesarja: Vrnite se, vrnite se, vi, zapeljani, v naročje matere—Cerkve, vrnite se in širite boste, imeli boste svoje zemljo in svobodni boste in spoštovani... Niso se vrnili, zapustili so svojo zemljo, odšli so proč, razkropili so se po vseh koncih sveta, odšli so učiti resnico, pridigati resnico, govoriti resnico.

Tako je odšel cvet cvetov majhnega posiljenega in ponižanega naroda. In želim si zakričati: Bratje, ne odhajajte! Jas moram, jaz nimam druge izbire, toda vi, ki niste prisiljeni, ne hodite proč, ostanite doma, ostanite s posiljenim in ponižanim narodom!

Toda moj klic je zaman. Začenja se tretji val uničevanja češkoslovaške inteligence. Tretji v ent generaciji. Bodo odšli? Razpršili se bodo kot zrna peska v puščavi. Ne bodo odšli? Posiljeni bodo, terorizirani, zatirani, uničeni.

Oh, da, prelepo je bilo. Preveč lepo... in preveč češko.

O, dežela moja, gore, ravnine, gosdovi, skale, koliko konjakih kopit te je teptalo, koliko tulih tankovskih gosdenic te je strlo! Germani so šli čez tebe vzdolž rek, Avstri, Huni so te bičali, Madžari, Poljaki, Nemci, Švedi, Franki in znova Nemci... kaj si le storila? In komu? Kdaj neki si šla v nepedavno vojno, kdaj si mu ukradla svobodo? Kakšno prekletstvo visi nad teboj, da te hočejo vsi pustotiti? Vedno pride kdo, da bi te osvobodil svobode, da bi te rešil pred kom. Germanizirali so te, pomadžarili, hoteli so te popoljati, sedaj pa so prišli Rusi...

Sedel sem na klopcu v majhnem parku blizu podstavka, na katerem je nekoč stal bronast Stalin.

Ej, Josif Visarjonovič, kakšen okus ima nesmrtnost? Odstranili so te s piedestala, sramotili so te, vrgli so te iz mavole, ker si bil okrušen, hudoben, ker si teptal pravice, ker si šel po svoji poti, ne da bi se ostraž na desno ne na levo; svreola tvoje nesmrtnosti ni preživela niti desetletja, vso krivdo so svalili nate, tudi njihovo krivdo. Prisegli so, da nikoli več ne bodo dovolili podobnih stvari, celo obdobje zgodovine so potrosovali s tvojim imenom: »stalinizem«, kult osebnosti.

Ni ga bilo več na podstavku, toda sedlo se mi je, kot da stišim njegov sarkastični smeh, smeh, ki davi vse mesto, vso deželo, vse velike, nesmrtnosti konstant. Na podstavku je bilo napisano s kredo: Proletariat vseh dežel, združite se, slova strajkaj!

Kljubaj po tej sedmi noči me je sgrabila panika. Vstopil sem v taksi.

»Na avstrijsko mejo...«

Mislil sem, da bo odšel. Pa me je odpeljal. Vso pot ni znil besediče.

(Nekje v Avstriji, oktobra 1968)

BRATISLAVA PONOCI

Založba MLADINSKA KNJIGA

Tretji ponatis na Slovenskem najbolj iskanega dela

Prešeren: POEZIJE IN PISMA

Anton Slodnjak: PREŠERNOVO ŽIVLJENJE

DOSEJ STA DOSEGLI KNJIGI ŽE NAKLADO 21.000 IZVODOV

Prva knjiga »POEZIJE IN PISMA« vsebuje celotno Prešernovo delo, ki ga je uredil dr. Anton Slodnjak. Nemška besedila pesmi in pism so natisnjena v originalu in slovenskem prevodu. Tako bo braču v eni knjigi dostopno v slovenščini vse, kar je naš največji pesnik napisal.

Najbolje dopolnilo prvi knjigi je monografija »PREŠERNOVO ŽIVLJENJE«. Delo je pisano v jasnem, vsakomur razumljivem jeziku, kljub temu pa je to tehtna razprava, ki je trdno zasidrana v znanstvenih dognanjih. V monografiji »Prešernovo življenje« riše avtor življenjako pot in podoba našega največjega pesnika: njegovo osebnost in značaj, njegove življenjske boje, upe in bridke izkušnje, njegovo nearečno ljubezen in prijateljstva, podoba časa in ljudi — skratka vse, kar nam more približati nastanek najpomembnejše slovenske knjige »POEZIJE DR. FRANCETA PREŠERNA«. Monografija je bogato opremljena s skrbno izbranim slikovnim gradivom. Okrog sedemdeset fotografij še povečuje dokumentarno vrednost in privlačnost knjige.

S to izdajo nudi Mladinska knjiga slovenskim bralecem reprezentativno izdajo Prešerna v elegantni opremi, na izbranem papirju in v skrbnem tisku. Knjigi sta tiskani v enotnem formatu 18 x 25 cm, vezani v celo platno in vloženi v varovalni karton.

Knjigi stanejo samo 90.00 din, lahko pa ju plačate v 3 zaporednih mesečnih obrokih po 30.00 din.

Knjigi lahko kupite v knjigarnah, naročite pa jih lahko pri zastopnikih in pri založbi ali pri oddelku za direktno prodajo založbe Mladinska knjiga v Ljubljani, Titova 3 s priloženo naročilnico.

NAROČILNICA

Ime in priimek _____

točen naslov _____

zaposlen(a) pri _____

Nepreklicno naročam darilno izdajo »PREŠERNA« v dveh knjigah (Poezije in pisma in Prešernovo življenje). Ceno 90 din bom plačal(a) naenkrat — v treh zaporednih mesečnih obrokih po 30 din na tekoči račun Mladinske knjige: 501-130/1.

Datum: _____ Podpis: _____

PARIZ, BERLIN, CARIGRAD, morda VARSAVA, AMSTERDAM, KOBENHAVEN

ODLOČITE SE SAMI — AVTOBUS VAM PLACAMO MI!

3000 km prijetnega potovanja nudimo razredu, ki bo imel v našem nagradnem natečaju največji uspeh.

4 x 300.000 starih dinarjev in visoke provizije za vsakega pridobljenega naročnika za lahko dobijo vsi, ki bodo sodelovali v natečaju. Zbrati morajo le več kot 100 naročnikov za posamezno edicijo.

UČENCI IN DIJAKI

CASOPISNO PODJETJE »DELO« VAS VABI K SODELOVANJU V VELIKEM NAGRADNEM TEKMovanju ZA PRIDOBIVANJE NOVIH NAROČNIKOV! TEKMOVALI BOSTE OD 15. XI. 1968 DO 15. II. 1969

Tekmovalni pogoji:

- Sodelujejo lahko vsi razredi osemletk, gimnazij in drugih srednjih šol.
- Tekmovanje poteka v dveh smereh:
 - a — tekmovanje za najuspešnejši razred pri pridobivanju novih naročnikov za »Dele«, TT, »Tovariš« in »Naše razgled«.
 - b — tekmovanje za najuspešnejši razred pri pridobivanju novih naročnikov za katerakoli od navedenih edicij.
- Provizije za novo pridobljenega naročnika znaša pri posameznih listih: DELO 20 ND — TOVARIŠ 10 ND — TT 10 ND — NASI RAZGLEDI 10 ND

Preseček skupne provizije nad 1000 ND vam homo podvojili, preseček nad 2000 ND pa potrojili.

Naročilnice bomo rasposlali do konca novembra 1968. Če jih do takrat ne boste prejeli, jih zahtevajte od prodajne službe CGP »Delo« Ljubljana, Titova 57-I. — telefon 316-987.

Nedoločniki 1968

- Priznati
- normalizirati
- ne provocirati
- biti realisti
- preklicati
- prepovedati
- končati
- navezati prijateljske stike
- pospešiti
- popajati se
- spostovati sporazum
- ne drzniti se
- preprečiti
- združiti
- pojasniti položaj
- zagotoviti
- ne dajati priložnosti
- podpirati
- nadzirati

- zaostri nadzorstvo
- ne dražiti
- utrđiti
- ukrepati
- doseči privolitve
- vazkrinkati
- zatrjeti
- spraviti v red
- za vekomaj.

Osnovna šola

- Reči stnam
- pojubi,
- bodalu
- objem,
- vajljence

- imenovati brate,
- nadvuševati se
- ne dati broam,
- vriskati ponikani,
- razglašati za neznost nasilje.
- Prestol je zasedla laž,
- najlepša,
- remlcoljubna.
- Kdo se ne bi radoval
- oni so jo dovoliti
- oni jo želijo
- oni jo ukazujejo.
- Somčni mrk
- je dan
- Svračstvo je
- njih ljubzen.
- Sponin srca
- se pokrška z grozo
- se upira,
- ne popušta.

MIROSLAV ZEMAN (pseudonim)
(Obe pesmi kročita pretipkani po Češkoslovaški)

Ljubljanski gimnazijec na Islandu (III)

Trije izleti

Slovo od nenavadne dežele in njenih gostoljubnih ljudi

Na moj prvi izlet po Islandiji sem šel 20. in 21. julija (v soboto in nedeljo). Sredi tedna me je prijatelj Gunnar Magnusson povabil, naj se udeležim izleta mosfellsveitske mladine iz THORSMÖRK, ljubljeno pivsko izletniško točko Islandcev, vendar cenjeno tudi po sovražnikih vina in tujih turistov zaradi izredne lepote prirode, znane po vsej Islandiji.

Ko sem že omenil prijatelja, bi rad opozoril na še eno posebnost Islandcev — njihova imena. Vsak priimek se namreč konča s — sson (kar pomeni sin) ali z — dottir (hčerka). Sam priimek je v bistvu ime očeta, plus dodatek sson ali dottir, podobno kot pri ruskih imenih, le da islandski nimajo tretjega družinskega imena. Ta način imenovanja je možen le pri majhnih narodih, kot so Islandci, v nasprotnem primeru bi bilo namreč preveč zamenjav imen. Nemajhen problem je tudi iskanje telefonskih števil v imeniku, kjer so po abecedi razvrščena imena in ne priimki in neredko zavzema isto ime eno stran imenika.

Imeli smo poseben avtobus in vse skupaj se nas je nabralo približno dvajset. Vreme je bilo najslabše, kar je na Islandiji mogoče: megla, dež in ni kazalo na izboljšanje. Vreme se pa hipoma spremenilo in tudi tokrat se je zvedrilo. Ko smo po šesturni vožnji prispeli na cilj, je bilo le deloma oblačno.

V Thorsmörk

THORSMÖRK je skrajni konec doline MARKARFLÖT, oddajajo jo trije ledeniki, najvišji pa je MYRDALLS-JOKULL (1480 m). Verjetno je bil to pred mnogimi

SMUCANJE VSE LETO

Islandci uporabljajo večine avstrijske smuči

milijoni leti en sam ledenik, ki si je izklesal pot do morja. Celotna dolina je prodnata in po njej teče sistem rek, ki prihaja izpod ledenikov in strnih, globoko zaledenih soteskah ali pa v obliki nestetih slapov. Reke stalno spreminjajo strugo in cesta čisto izgine pod vodo pa na drugi strani zopet pride na dan. V bistvu je to kolovoz, ki je na zemljevidu označen kot BILASLOTH, kar pomeni, da je cesta le poleti prevozna za jeepe.

Naš avtobus je finansirala organizacija, ki verjetno ni imela finančnih uspehov. Avtobus je bil star, brez pogona na 4 kolesa in celo brez oddajnika, kar se nam je pozneje krepko maščevalo. Kot rečeno, THORSMÖRK je eno od številnih naravnih islandskih čudev. Vsakdo, ki je videl to slikovito pokrajino, je ne bo nikoli pozabil, in upravičeno nosi ime vikinskega boga Thora. Človeku se zazdi, da je v nje res nekaj pravičnega. Nad sipinami se vzdigujejo griči vseh mogočih oblik in z malo fantazije postanejo to gradovi in stolpi. Visozgoraj pa se blešče ledeniki. S takimi prizori pred očmi smo drveli po teh sipinah, prebrodili nesteto rek in potokov in srečno prispeli na cilj. Naš tabor je bil ob stičišču treh glavnih rek izpod ledenikov na nekoliko dvignjeni vzpetini, ki je predstavljala otok sredi prostranega proda. Imeli smo čudovit razgled na ledenike okoli nas, na reke, ki so se združile v eno strugo, in na številne slapove. Prizor se vsak trenutek spreminja, odvisno od kota, pod katerim padajo sončni žarki. Reke spreminjajo barvo: enkrat so sive, drugič zopet srebrne, ob robu ledenikov pa se razprostirajo živo zeleni travniki. Do večera se je nabralo v taboru okoli sto ljudi, ki pa niso bili navdušeni za sprehode po okolici. Sledilo je rajanje in popivanje in opazil sem, da Islandci zelo ljubijo žlahtno kapljico, toda jo slabo prenesejo in pretiravajo s pitjem. Ne poznajo vina, pijejo žgane pijače, ki so vse uvožene in izredno drage. Najcenejši je brandvin, ki stane liter 340 kron, to pa je 8.000 starih dinarjev; ima okus po petroleju. Slavljenje je trajalo vso noč in se naslednji dan do odhoda.

Vožnja nazaj ni potekala gladko. Nekaj manjših potokov smo z lahkoto prevozili, pri večji reki pa se je ustavilo. Ponoci, ko smo se vneto zabavali, se je rečna struga poglobila prav toliko, da kolesa niso imela več dobre opore in je motor utihnil. Štal sem poleg soterja in opazoval njego-

ve breskrbne goste. Ko je voda še vdirala v vodilo in nas zalila, se je zasmelo zasmejal. Na vso srečo je bil srečni pokrov na strehi moči odpreti; ker se je voda še dvigala čez sedeže, smo splezali na streho. Bil je kaj lep pogled: avtobus, do polovice potopljen v deroči reki, na strehi pa 20 premrznjenih Islandcev in en Jugoslovčan. Vsi mokri, a dobre volje, smo se naglo organizirali. Trije smo prebrodili reko in se odpravili po pomoč, ki naj bi jo bili dobili na 10 km oddaljeni kmetiji (oddajnika nismo imeli). Hodili smo približno 1 uro, ko so pripeljali naproti štiri avtobusi, polni turistov iz Nemčije, Francije in Švice. Zvečina so bili preplašeni zapečkarji v novih gumijastih škornjih in niti niso bili umazani. Mi trije puščavniki smo seveda izpadli kot junaki. Rade volje so nas potegnili iz reke; notranjost avtobusa je seveda bila vsa mokra in zelo nas je zeblo. To pa še ni bilo vse. Še enkrat smo morali iz avtobusa, ker so zavore stavkale. Na srečo je sofer to pravočasno ugotovil in smo avtobus ustavili še pred večjim klancem.

Za izlet konec naslednjega tedna (27. julij) sem se priglasi pri FERDAFELAG ISLANDS v Reykjaviku. Ta, že omenjena, planinska organizacija je postavila v mnogih gorah, puščavah in drugih neobjudenih krajih Islandije vrsto planinskih koč, razen tega pa da na voljo tudi gorske vodnike. Malo tujih turistov se udeležuje teh izletov. Na prošnjo mojega gostitelja g. Bjarnassona so me vseeno sprejeli medse in moram priznati, da sem se med samimi Islandci zelo dobro počutil. Veliko so me sprševali o Jugoslaviji in opazil sem, da starejši ljudje dosti vedo o naši deželi in tudi o narodnoosvobodilnem boju. Mladini sicer malo ve o Jugoslaviji in večkrat so me imeli za Čeha, ker so bili prav takrat časopisi polni novic o Češkoslovaški.

V Landmannalaugar

LANDMANNALAUGAR so mi dostikrat omenjali že sopotniki na ladji. Kraj je znan zaradi barvite pokrajine in toplih vrelov. Beseda pomeni kraj, kjer se univirajo deželani. Najbrž so te Islandci že v starih časih hodili sem kopat in kopalke so sodele v njihovo garderobo, sotorpa so kopali ni bilo treba. Iz Reykjavika smo se odpravili ob dveh popoldnevih; vreme je bilo podobno kot pred tednom dni: deževno in megleno. Imeli pa smo moderno opremljen mercedesev avtobus, tako da sem se počutil bolj varnega. Prve štiri ure smo vozili po tkm. nacionalnih cestah, ki naj bi bile prevozne za vsa motorna vozila, ki pa v resnici niso nič drugega kot kolovoz. Na pol poti za THORSMÖRK smo se odcepili na levo in tako imeli goro Heilo na desni. LANDMANNALAUGAR je severozahodno od THORSMÖRKA na področju nestetih jezer, imenovanem GRAENIFJALLGARDUR. Pot nas je vodila najprej skozi grčnate pašnike, polne ovac, nato skozi peščeno puščavo in čez lavna polja, ki jih je večinoma sestavljala lava zadnjega izbruha Heile 1. 1947. Pokrajina se je naglo spreminjala, iz pustinj so se dvigala čudna pogorja, gore vseh mogočih barv, od rdeče in vijolične pa do temnozelene in črne.

Proti večeru smo prispeli do koč, ki stoji le kakih 30 m od najbližjih toplih vrelov. Ti se skorajda ne razločujejo od navadnih in presenetilo me je, da so imeli vsi ti potočki zelo različne temperature. Izviru mrzle vode je v razdalji 2 m sledil vroč vrelec itd. Vse skupaj je tvorilo vročo reko, kjer so se namakale človeške ribe in katerim sem se takoj priključil. Ni več jega ušitka kot kopanje v taki naravni vroči reki; če se sdi konat voda prehladna, gre više ob strugi navzgor in obratno. Dno je kamnito in ne moreš stati na njem, ker je prevroč.

Namakali smo se dve uri in nato prenočili v koči. Naslednji dan smo šli na daljšo gorako turo po okoliških hribovih čudnih

barv ter si spetoma ogledali tudi nekaj manjših gejzrov. To so luknje v zemlji, okrog njih pa v plasteh nanesene kalcijeve spojine od rumene do vijoličaste barve. Zato imajo tudi vsi ti hribovi dole tako nenavadno podobo.

In še v Hveravellir

Vsako leto praznujejo Islandci v prvem tednu avgusta »Bančni praznik«, ki traja tri dni. Določena vzroka za to pravzaprav ni, le vsi (predvsem pa vinski bratci) so veseli, da imajo podaljšan vikend. Sprva sem hotel iti na Westmanske otoke ob južni obali, vendar mi je moj gostitelj odsvetoval, ker se za ta praznik prebivalci in gostje tako napijejo, da med njimi redno tudi kdo umre. Zato sem se odločil za HVERAVELLIR, ki leži daleč v notranjosti otoka. Vreme nam je bilo naklonjeno. Tokrat nisem bil edini tujec, priključil se nam je neki Kanadčan.

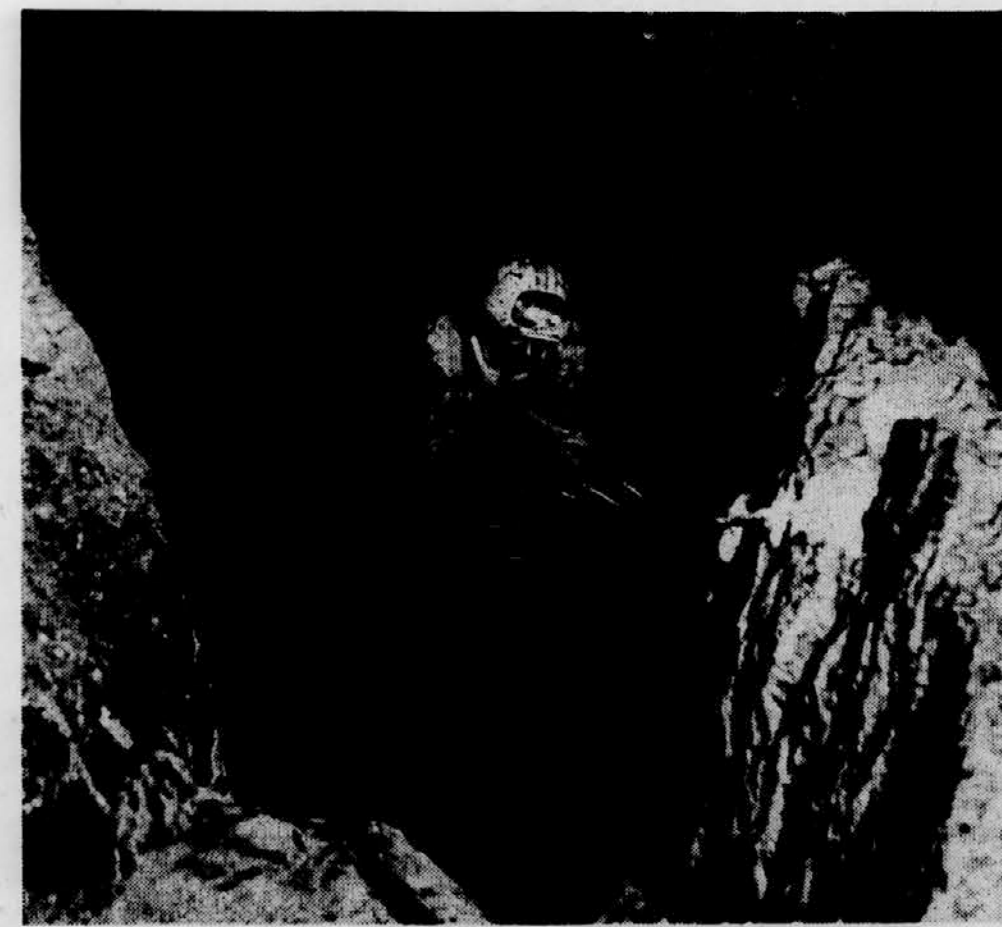
Naš prvi postanek je bil ob slavni, svetovno znanih slapovih GULLFOS, ki se v treh stopnicah spuščajo v ozko sotesko. Vse naokoli prši in vse se sveti v mavričnih barvah. V gostišču so mi ponudili sendvič za 90 kron (2.000 Sdin). Zato sem se na hitro umaknil v avtobus in si postregel iz lastnih zalog. Po malici smo se peljali čez nekaj zelo ozkih mostov. Sofer je bil odličen in okoli osmih zvečer smo varno prispeli v KERLINGAFJÖLL. Sredi gole, deloma zasačene gorske pokrajine smo nenadoma zagledali kočico, moderen ski-hotel, poleg pa manjšo kočico, ki je bila last našega društva. Ob ski-hotelu je zabudila moja pozornost vrsta smučil, naslonjenih ob steno, in to v glavnem iz avstrijskih tovarn. Vse to me je živo spomnilo na naša smučišča na Voglu, v Kranjski gori in sklenil sem, da bom naslednji dan poskusil srečo. Zjutraj sem povprašal vodnika, kako je s to stvarjo. Napolni me je k svetloslasemu možakarju Baldemaru, lastniku ski-hotela in hkrati islandskemu smučarskemu prvaku. Zati mi ni bil voljan ustreči, toda vztrajal sem in se kot klop držal njegove skupine. Očitno se je naposled naveličal mojega stalnega zasledovanja, pa mi je porinil par smučil. Pobožno sem jih nataknil in pohitel proti mali prenosni žici (tudi avstrijski) in že me je potegnila po pobočju navzgor. Sneg je bil srnat, teren zelo strm; napel sem vse moči in dobro predstavil Slovenijo na islandskih smučiščih. Islandci so bili dokaj začudeni.

V kočico sem se vrnil okoli štirih popoldne in kmalu potem smo se odpravili v HVERAVELLIR, področje toplih vrelov, o katerem krožijo številne mračne zgodbe o izobencih. Najhuša kazen v Islandiji od 15. do 18. st. je bil izgon v neobjudene kraje centralnega dela otoka in pravzaprav je taka obredna pomenila smrt. Zločinec se je moral 20 let sam preživljati v popolni divjini; ni smel dobiti pomoči in se vrniti v naselja. Ti ljudje, imenovani UTILGUMENN, so redko preživeli kazen.

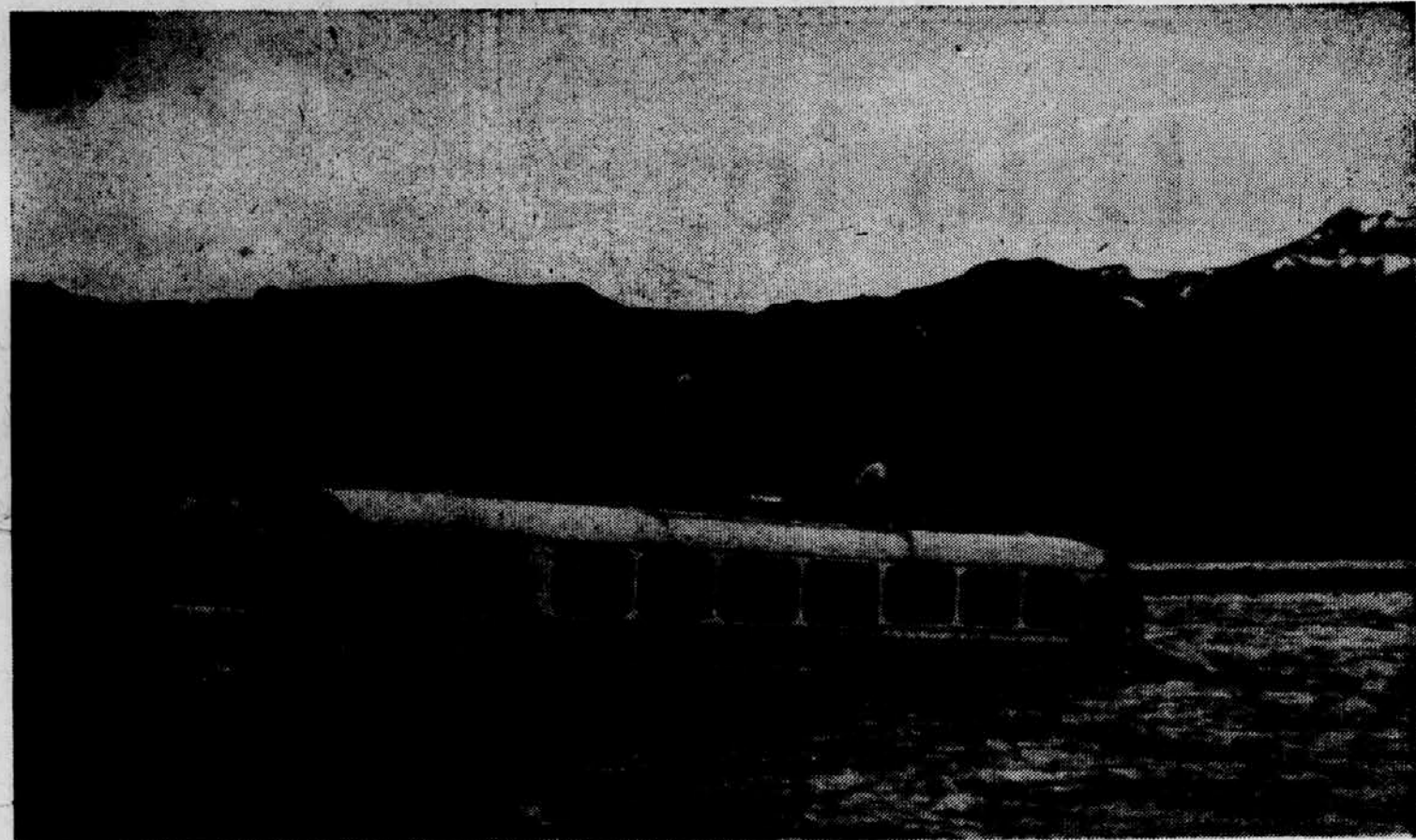
Spet smo se peljali skozi kamnito puščavo in po nekaj urah prispeli na cilj. Zaradi utrujenosti smo popadali po pogradih in zaspali. Naslednje jutro smo krenili na ledenik. Hodili smo 8 ur si ogledali dolinico FJOFADALLIR, ki je na eni strani obdana od ledenika LANGJÖKULL, na drugi pa od skalnatih gora. Medtem ko so se drugi vrtili nazaj po isti poti, smo se manjša družba, ki sem se ji priključil, povzpeli na bližnji hrib RAUDKOLLUR (1060 m). Ker je bilo vreme brez oblačla, smo imeli čudovit razgled po vseh islandskih ledenikih in videli smo celo gore na severu otoka. Nazaj grede smo se ustavili pri Velikem gejzrju, ki je bil največji na svetu (bruhal je 70 m visoko).

Ko je prišel čas slovesa, sem v mislih ponovno obudil vse, kar sem doživel, in začutil sem, da mi ne bo lahko zapustiti te nenavadne dežele in njenih gostoljubnih prebivalcev. Taki mi bodo ostali v spominu, saj so mi kot tujcu posvetili mnogo časa in pozornosti.

Besedilo in sklici: MIHA TRAMPUZ

PRODIRANJE V JAZBENU

NA ISLANDIJI JE MALO CEST IN SE MANJ MOSTOV. Taki prizori so pogostni: beg pred hladno ledeniško vodo na avtobusno streho

Jamarstvo

333 metrov globoko

Sedemnajst fantov v Jazbenu

Pred kratkim so jamarji kluba Ljubljana-matica zabeležili ponoven uspeh. Komaj so se vrnili iz Zakajne jame v Istri, ki je slovela kot najgloblje jugoslovansko brezno, že so se podali v najgloblje brezno v Sloveniji, v Jazben pri Kanalu. Jazben je bil dolgo po prvi svetovni vojni znan kot drugo najgloblje brezno na svetu, takoj za nekim italijanskim breznom, za katerim je zaostajal le za dva metra. Kasnejša povojna raziskava, ki jo je 1958. leta organiziralo Društvo za raziskovanje jam v sodelovanju z inštitutom iz Postojne, pa je pokazala, da se je Italijanom brezno »zdelo« skoraj 200 metrov globlje, kot je v resnici. Italijansko globino 518 metrov je ta ekspedicija skrajšala na 365 metrov.

»Odlučili in pripravili smo se v enem tednu,« je pripovedoval Metod Di Batista, študent gradbene fakultete, sicer pa že vrsto let aktiven jamar. »Opremo in precej udeležencev (vseh je bilo 17) smo strpali v štiri avtomobile, druge pa, ki so potovali do Kanala z vlakom, pa sta šla dva iskat z avtomobili na postajo. Tisti, ki smo ostali pri breznu, smo vse pripravili za spust v vhodno brezno. Vhod je majhen za tako globino, približno trikrat dva metra meri, takoj za tem pa je petdeset metrov brezna, majhna polička in nato še dvajset metrov globoke teme.

Za ozko pasajo, ki ni več kot dvajset centimetrov široka, se spet odpre manjše brezno, hkrati pa tudi odcep v stranski roki, ki se po osemdesetih metrih pridruži osrednjemu delu jame.

Metod je še naševal manjša brezna, ki se drugo za drugim spuščajo v osrje zemlje. »Eno od njih je še posebej neprijetno, saj po njem teče potoček, točneje: pada slap prav na lestevce in plezalca nanje. Temu sledi nekaj prijetnejših brezov, če jih lahko tako imenujemo, spodaj pa spet eno jamarjem neljubih. Lestvice padajo naravnost na sredino jezera in plezalec se mora nekajkrat krepko zagnati, da doseže breg. Še ni konec! Navzdol gre spet tako kot dolej, le da ima eno od brezov kar štirideset metrov globine, naslednje za njim pa trideset. Tu je navpičnega spusta konec, začne se poševna galerija, ki je ponekod široka, nekeje ozka in polna jezerc. Na koncu se razcepi v manjša rova, ki se kon-

čata v ozkih razpokah, v katere ima vstop le voda. Dovolj globoko si, da se lahko vrneš!«

Nekdanji ponor

Ob vhodu, ki se odpira na nadmorski višini 574 metrov, je še vidna sled, da je nekdo brezno požiral vodo, ki se je zbirala v globeli Drnovc. Dandanašnje površinske vode vhoda ne dosežejo več, ker jih požre zemlja že mnogo višje; voda v breznu naraste le ob močnem deževju. »V breznu sem opazil,« je nadaljeval Metod, »da so stene temeljito obtočene od kamena, ki ga valji s seboj voda; taka sila bi zmlela vse, kar bi se ji upiralo.«

»Kaj viti o tej akciji? Precej zahteven objekt je Jazben, obilo naporega plezanja, ki utruditi tudi najodpornjšega jamarja. Ko smo se vračali, sem moral brez varovanja splezati po lestvah na vrh 35-metrskega brezna, ker nikogar ni bilo na vrhu. Petindvajset metrov nad tlemi sem želel počivati in sem se poskušal vpeti z žemarnjem, napravico za varovanje, ki v primeru padca sama zaustavi drsenje na vrvi. Tik preden sem se zaupal žemarnju, pa sem opazil, da sploh ne dela in mi mirno padel na dno. Tako spoznanje človeka nekoliko šokira; temeljito sem moral nekajkrat zajeti zrak.

Ekipa je bila imenitna

O akciji je bilo treba pobarati tudi Tomaža Planino, predsednika kluba in vodjo ekspedicije. »Točnejši namen tega dejanja je bil, jamo dokončno izmeriti in raziskati. Po dosedanjih podatkih je trenutno Jazben tretje najgloblje brezno v Jugoslaviji za Zankano (Zakajno) jamo in Habečkovim breznom. Gotovž na Hrvaškem, ki ima v podatkih vpisano globino 480 metrov, ne more konkurirati, saj je dokazano, da je višinska razlika med ponorom in izvirom le 250 metrov. Morda bo prava ta globlina, ali pa še manj. To se bo pokazalo na eni naslednjih ekspedicij, ki jo nameravamo organizirati v to brezno.

Tokrat pa sem bil najbolj zadovoljen nad ekipo, ljudmi, ki so se raziskovanja udeležili, saj so bili tehnično in kondicijsko na visku, pa tudi skupna želja, da bi uspeli, je nadvladala vse individualne. Nihče ni odstopil, niti takrat ne, ko je akcija zahtevala vse moči in še več. Drugi del uspeha moramo pripisati sodobni opremljeni, ki je pripomogla, da se je akcija najhitreje odvijala, da ljudje niso po nepotrebnem čakali in zapravljali moči. To je oprema, ki jo delarstvo sami s skromnimi sredstvi.«

Na vprašanje o financah pa je Tomaž žalosten odgovoril: »Akcijo so financirali udeleženci sami, čeprav jim, ker so večinoma študentje, denar ne teži žepa. Bomo že kako, morda se nam bo le kje odprlo in bomo dobili več podpore, saj imamo v prihodnje v načrtu še več takih akcij. Vsak mesec vsaj enkrat se nameravamo spustiti v brezno, globoko od 100 do 200 metrov, lahko tudi več, saj takih brezov v Sloveniji ne manjka. Trenutno nas mikta Snežnik, kjer je še obilo neznanih kraških objektov.«

»Želel bi pripomniti,« je dejal Tomaž, »ljudje mečejo v brezna tudi poginulo živino. V Jazbenu smo sedemdeset metrov glo-

boko naleteli na poginulega konja, ki so ga vrgli v brezno že februarja letos. Imeli smo precej težav zaradi smradu, saj mrhovina zaradi nizke temperature in teme le počasi razpada. Se večji problem je bila voda, saj je konj ležal prav v potoku, ki teče v jami. Ni res, kot radi pravijo ljudje, da se voda, ko preteče tri karne, že očisti, bilo je že več epidemij prav zaradi tega.«

Hlače in karbidovka

»Kljub temu, da je v jamah dovolj vode, smo bili tokrat trpeli hudo žejno,« je dejal Primož Krivic, ki se je z ekipo »špicakova«, jamarjev, ki so raziskovali »špicove jame, spoprijel z neprijetnostmi. »Zaradi mrhovine nekaj časa sploh nismo pili vode, vendar je bila žeja prehuda. Sklenil smo, da bomo pili le tisto, ki prideka iz stranskega razpoka, da si namočimo razsuke na grla. Pri nekem pritoku, ki je prihajal iz stranskega rova, smo temeljito napili, na poti naprej pa smo opazili, da je ista okužena voda, le da jo del teče okrog skale. Nato pa želedec gor, želedec dol. Kljub temu sem prebavil »konjsko vodo!«

»Napajevali smo telefonsko žico,« je pripovedoval Janez Ileršič, vodja tehnične ekipe. »Utrujene od tekanja nas je prestrašila krvavoredeča svetloba izza neke skale, takoj za tem pa oglušujoč pok. Res smo se prestrašili, saj smo bili prepričani, da je nekdo pod nogami raznesel bombo, ki jih v jami ne manjka. Strahu nas je rešil kolega Manč, ki se je prikazal izza skale osmojen in črn. Vir poka je bila njegova karbidovka, ki se je za zmeraj poslovia od sveta.«

Tudi z obleko je bilo nekaj manjših problemov; jama je terjala svoj davek, ki so ga pobirali ostri robovi skal. Tik pred vrnitvijo se je tehnična ekipa znašla popolnoma razcapana, večini so namreč razpadle jamske hlače in pajaci.

JANEZ ZRNEC

Izlet tedna

Na Mrzlico Planinski napotki

Praden bo zapadel sneg, gremo lahko še marsikam, lahko si privoščimo tudi malo višjo turico. Sicer navdušenim planincem, ki hojo združiti s smučanjem, sneg ne dela ovir, vendar ni prijetno gaziti v hrib z nahrbtnikom in še s smučmi na ramah.

Napotili smo se na Mrzlico, kar precej visok vrh v Zasavju, saj je nadmorska višina 1119 metrov. In ker v zasavskih hriboh kar mnogole planinskih koč in domov, so si jo vrli planinci postavili tudi na Mrzlici. Dom na Mrzlici je res nekaj posebnega, za planince, ki so vajeni starih oguljenih koč po gorah, kar malo vprebela. Vendar nadmorska višina, še bolj pa prijazno osebe, kaj hitro pokorijo za »aklimatizacijo«, radi pa se pohvalijo, da ima njihov dom na voljo tudi kopalnice s toplo in z mrzlo vodo. Za prenočilo je poskrbljeno v sobah in na skupnih iziščih; cene v sobah so 7,20 za člane PD in 12,00 dinarjev za nečlane. Na skupnih iziščih pa je cena za člane tam okrog 4 dinarje, za nečlane pa še enkrat toliko. Sobe so res take, da vsakdo lahko mirno zaspi. Kuhinja je obsežna, klet pa prav tako, zato brez skrbi, da bi kdo ostal lačen ali žejen.

Dostop pa je nekoliko naporen; precej daleč je namreč. Iz Trbovelj tri ure, iz Hraštnika pa skoraj tri in pol. Seveda je kočja ob kopnem vremenu dostopna tudi po cesti, ki pa jo v zimski sezoni le do vasi Fuditeja, odkoder je še 4,5 kilometra po zgaženi poti. Za pešce je najbolje, če gredo na pot iz Trbovelj. Z Mrzlice je moč iti do koč na Kalu, ki je tudi prijetna planinska postojanka, vračajo jo se naprej v Hraštnik. Vsega skupaj je šest slabih ur hoda. Poti so markirane.

JANEZ ZRNEC

Stephen in Ethel Longstreet

Človek z Montmartra

Odlomek iz romana

V knjigi o slikarju Mauriceu Utrillo — izšla je pri Državni založbi Slovenije v zbirki BIOGRAFIJE — se sreča bralec z nenavadno kontrastnim, vendar doživete topline polnim skupnim življenjem živahne matere, slavnega slikarskega modela in same slikarke Suzanne Valadon ter njenega tihega, vase zaprtega sina, ki ju iz leta v leto vežejo vedno globlje vezi. Roman je prevedel Jože Stabej. Iz dela objavljamo naslednji odlomek.

Maurice se ni nič spominjal uravljavanja. Pred očmi so mu držali barvne luči, z leseno žlico je jedel kaso, zapuščen vrč, kjer je sedelo še nekaj drugih tresočih se človeških razvalin, in zrok železnih vrat, ki se zaloputnjo. Potem nova obleka. In potem odpuščitev. Zdaj je bil v vlakcu z Andrejem in Suzanne na poti v Bretanjo.

Pokrajina je hitela mimo, švigale so krave in zelena drevesa, nagnjeni plitvoti poleg obreznih živih mej iz jabolčno zelene rasti, posutega z rumenimi cvetovi.

Suzanne z živahnim kloubčkom se je nasmehnila Mauriceu. »Vsi trije bomo slikali v Bretanji. Za novo sezono. Andrej ima za nas velike načrte.«

Andrej je prikimal, se potegnil za kratko brado in zavrtel verižico na uri. »Govoril sem z Libaudom. Daj ti bo razstavo. Maumau — samostojno razstavo. In sicer naslednje leto, če boš dosti napravil. Govoril sem z njim, da bi ti dal določeno vsoto na mesec. Ne veliko. Vendar je reden dohodek, on pa je prebrisan trgovec.«

Maurice se je obrnil od sveta, ki je hitel mimo okna. »Raje bi bil v Parizu in slikal.«

»V Bretanji je lepo, Maurice. Tudi tam imajo umetniška naselja in gibanja.«

Maurice se je spet zavrnil v svet grozdikov in kupov gnoj in mirnih krav. Počutil se je sproščenejši in zadovoljnejši. Pozabil je vse, kar ga je kdaj mučilo.

V Bretanji so ves dan trdo delali, tam so bili sami resni kmetje, okorne ženske na okornih nogah, ki so nosile visoka, poškrabljena pokrivala. Gostilna, kjer so stanovali, je bila velika, udobna in zakajena, hrana pa teška in preveč začinjena. Maurice je vsak dan splezal na grič, postavil stojalo in gledal na širno morje, srebrno in pokrito z drobnimi valovi, in trde, težke robove mokrih skal. Napravil je nekaj otožnih slik. Potem je nekoga dne pri večerji zahteval od Suzanne in Andreja:

»V Pariz hočem.«
»Kaj tako?«
»Andrej je z nožem mečaste oblike počasi zarezal v težak vaški kruh. »Po pravici povedano, bi nam vsem priložilo prav malo pariškega hrupa in naglice.«

Suzanne je rekla: »Vsi glasovi so oddani. Zjutraj v Pariz.«

Tistega večera je Maurice ležal v svoji postelji in poslušal, kako razbita veter z okničami. Nasmehnil se je besnenju narave. In zaspal.

Deo je povabil Mauricea v Chagallov atelje na slavnje ob pash. Umetnik Pascin je priskrbel tri zaboje težkega, sladkega prazničnega vina.

Glasno slavje se je slišalo že na ulico. Maurice je vstopil. V ateljeju je bilo kak ducat gostov. Pripravljeno so bili hlebec macota, nizkega izmanskega kruha, pečeni piščanci in ribe, kuhane s slivami. Najboljše

od vsega pa so bile svetlo rdeče steklenice vina. Deo je veliko pil in recitiral nekaj, o čemer je trdil, da so prave judovske molitve.

»Robosai n'voreč, i'hi sem adonai n'vorač me-ato vad olom. Gospodje, molimo molimo blagoslov, naj bo blagoslovljeno božje ime zdaj in na vekomaj.«

»Je to sveto vino kot v cerkvi?« je radovedno vprašal Maurice.

»Ni ravno slabo,« je rekel Pascin, čist in bled, in ponudil Mauriceu steklenico. »Cionističnemu privržencu Herzliu sem prodal sliko za tri zaboje. In tako je primer-no samo za proslavitev pash.«

Deo mu je pomahal. »Dobrodošel, Maumau. Iz tebe napravimo še rabina.« Maurice je poznal večino gostov, med njimi tudi Picassovega prijatelja Maxa Jacoba.

Sredi sobe je plesal Chagall divji solo ples. »Tako so plesali hasidim po vaški cesti v Vitebsku — s prizganimi svečami v rokah. Oh, bilo je tako lepo!« Malo se je ustavil, da je napravil požirek pijače in si obrisal obraz.

Pascin je natočil dva kozarca vina. »Ne bi si mislila, da se to dogaja v Parizu, kaj? Ti ruski Judje — spominjajo se samo še svojih vaških slavij.«

Chagall je rekel: »Oh, bilo je lepo. Trikrat ali štirikrat na leto smo se dobili v sinagogi in slavili. Na Dan svetišč so v spomin na čase, ko so Judje živeli pod šotiri v divjini, postavili na dvorišču sinagoge lesene kočice. Navesili so jih z zelenimi vejami in s sadjem, zažnji dan pa so nam otromkom dovolili pojediti grozdiče in jabolka.«

»Vse je bilo samo izgovor, da smo se preveč najedli,« je rekel Soutine.

»Tak si kot vaški odpadnik Jakov,« je rekel Chagall. »Pijmo to vino! Pijmo v božjo slavo!«

Libaudova galerija je bila sveže prepleskana s pastelno modro barvo. Zlate okvirje so na novo pozlatili, odvedne pa skriili. V izloži: je bil čist lep napis:

MAURICE UTRILLO
Pariski umetnik

Električne žarnice so rumeno gorele v obrnjemih kristalnih stenskih svetilkah. Tistega večera, ko je bila otvoritev, je monsieur Libaude stal med gosti v fraku. Roke je imel vztrajno sklenjene za hrbtom, zato da si ni grizel trdega, širokega palca. Mauricea še ni bilo. Prišla sta dva pomembna kritika, potem pa tiho odšla. Postregli so pijače z ledu in nekaj ljudi je srkalo in gledalo po stenah, kjer je bilo razstavljeno in lepo razporejenih dva ducata slik v lepih okvirjih. Prišel je Deo s skupino umetnikov z levega brega, zdaj modne četiri novih umetnikov.

Gruca Američanov, vznemirjenih ob otvoritvi, se je razbila na manjše skupinice. Ki so krožile po sobi kot kavgovi, ki si ogledujejo živino. Nekaj rdečih zvezd je označevalo že prodane slike, vendar so vsi, ki so se ukvarjali s to stvarjo, vedeli, da je to samo vaba; monsieur Libaude je te zvezde razdelil kar sam.

Pred galerijo se je ustavila kočija in izstopila je Suzanne v oranžnem kožuhu in črni obleki. Sledil ji je Andrej v lepo se prilagojem večernem suknjiču s črno ovratnico. Za saba je potegnil Mauricea. Ta je bil malo negotov. Poklopila sta ga s košnjakom, da se je sploh hotel pokazati. Dovolil je, da sta ga vtaknila v lepo skraćeno modro obleko in ovratnik s sanoveznic.

Deo je prišel k Mauriceu in mu stisnil roko. »Prave stene, pravi šampanjeec in prave slike. To se ne sreča pogosto, amico mio.«

»Popij kaj, Deo.«
»Prosim, kje pa je kaj, da lahko nazdravim svojemu prijatelju Mauriceu? Njegova prva samostojna razstava. Ah, šampanjeec.«

Libaude je hitro pristopil. »Prestrašili boste Americane.«

Deo se je zahajljaj. »Je že prišla tista kad krvavih vampov, Steinovala?«

»Madame Gertrude Stein je obljubila, da bo prišla. In njen brat Leo tudi.«
»Deo si je spet napolnil kozarec. Ona je bila edina imena v družini mozažan. Ona pa...« Deo je omenil nekaj zabavnih in splošnih podrobnosti o Gertrude, o kateri so vsi tako mislili. »Ma che, ma che — vse njene domislisce...«

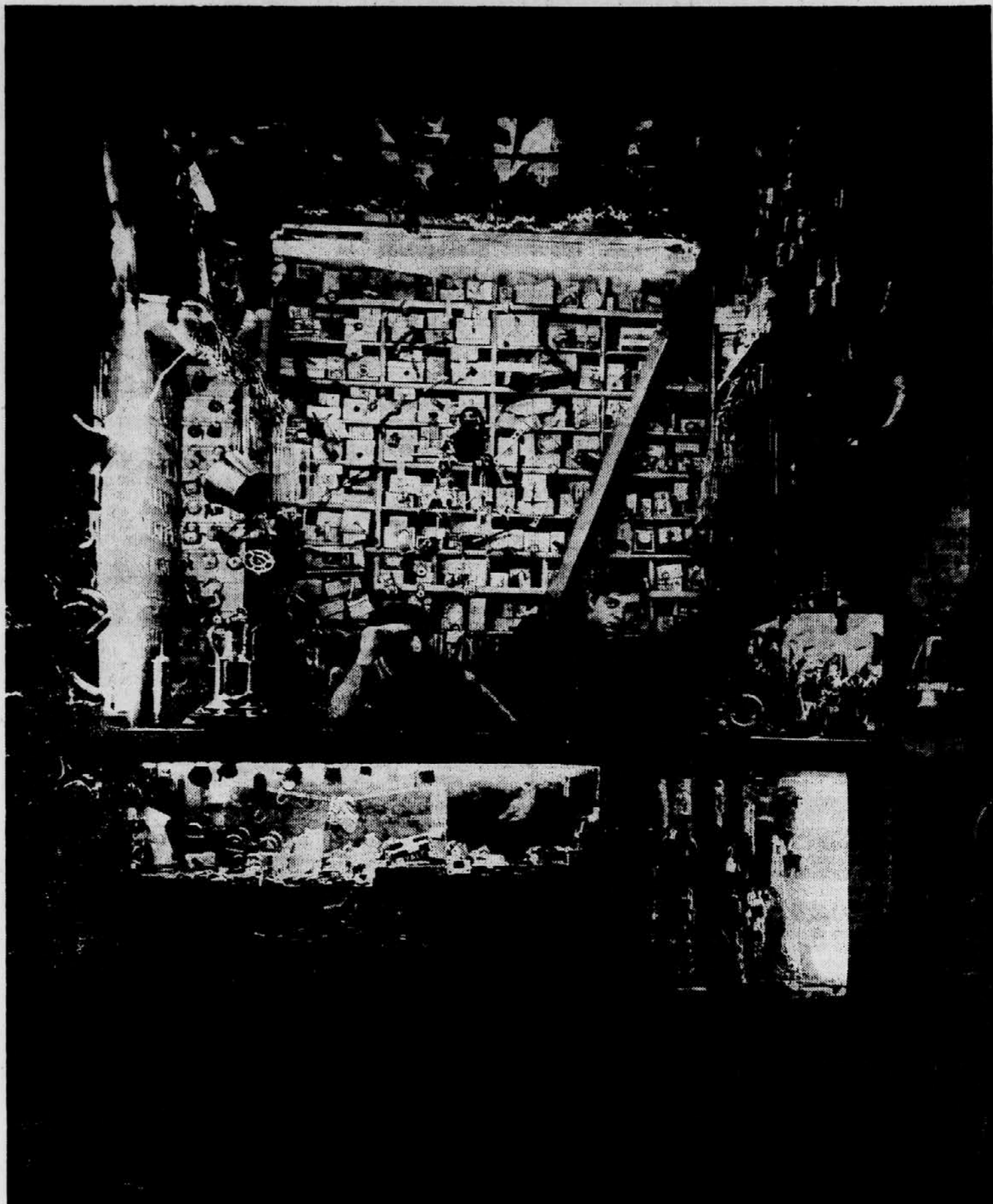
Maurice je toplo stal s hrbtom proti steni, dokler ni neki majhen možki rekel: »Bi se lahko umaknili? Ne vidim slike.« Maurice je rekel: »Saj ni preveč dobra.«

»Nesmisel. Gotovo nimate okusa. Ta človek zna slikati.«

»Oh, mislite?«
Mali možki se je namrštil in odšel. Maurice se je izmuznil proti vratom. V galeriji je bilo zdaj veselo, v njej so bili umetniki, modeli, nekaj kritikov, turisti in maloštevilni praviki Parižani, o katerih je Maurice vedno smilil, da jim ni dosti do umetnosti, temveč da poznajo njeno trgovsko vrednost za mestne koristi. Hitro je pogledal krog sebe. Ni bilo nobene neumnosti. Deo je odstopal neko ameriško deklet. Suzanne in Andrej sta zabavala nekega kritika. Maurice je odločil kozarec in skozi stranska vrata odšel na ulico in odhitel naprej. Na pol poti do vogla se je majhen, jezen možki prepil z veliko žensko, ki je bila videti taka, kot bi jo bil kdo slabo izrezal iz starega lesa. Bila je v sivi obleki iz grobelega platna, okrog ramen pa je imela pisano indijansko ruto. Las ni imela počesanih. Skušala se je ubraniti mahajočih pesti možkega in je govorila z globokim, možkim glasom: »No, Leo, ne pozabi, da te lahko s prvo ladjo pošljem domov!«

Pokusil je za klofnihi. »Ti zoperka, ti lažnik!« Hodil je okrog in se delal, kot da vse znaš, vendar ne znaš ustvariti niti ene same vrstice podobne proze ali ločiti eno stran silke od druge. Pišes najbolj nemogoče navlake!«

»Leo, veš, da sem odkril Picassa.«
Moški je bil zdaj tako besen, da se ni mogel obvladati! Začel je klofati veliko žensko; in z vsako klofuto je končal stavek.

IVAN DVORSKAK: PRODAJALEC ALI IN SIN IZ ISTANBULA

Živali in vojna

Beg iz Vietnamama

Smrt so na veliko sejali tudi „uničevalci listja“

Najbolj, kar prizadene tuje vojne dopisnike, ki si upajo na vietnamsko fronto, je grobna tišina v džungli, kadar ni bojev. V gozdovih ni slišati ne živali ne pojočih ptic, marsikje pa je izginil celo mrčes. Ponoči povzročata ta nenaravna tišina samo šume, ki jih človek še ni vajen. »Videli je,« je nedavno dejal mladi ameriški marinec v pokrajini Couthieu, »da so živali zasluhtle, da je ta dežela obsojena na uničenje.«

Neskončna vojna je vietnamsko favno, nekdo pestro in bujno, resnično pripeljala do „največjega bega od Noejevih časov seme, meni neki ameriški zoolog. Nosorog, ki jih je bilo v tropskih gozdovih vzdolž laoske meje do leta 1950 še na pretek, so se odselili proti vzhodu in severu ter za zdaj izginili. Prav tako so se sloni, ki jih je bilo precej na centralni visoki planoti, zaželi v Kambodžo ali pa so jih pobili za vezniki, da jih borci narodnoosvojitvene vojske ne bi mogli uporabljati za prevažanje orožja. Tudi tigri, jeleni, divji prašiči in opice so v Vietnamu zelo redki.

»Nihče ne ve, koliko živali so ubile bombe, koliko so jih pojedli partizanski oziroma se jih je zateklo čez mejo,« pravijo v Saigonu. »Vsekakor je število teh vojnih žrtev na stotine. Samo v požaru, ki je pred šestimi meseci zajel velike površine gozdov v pokrajini Can Lo v delti rek Mekong, je verjetno poginilo okrog 50.000 sesačev.«

Prikratk v zgodovini se naravoslovci bojijo, da bo vojna korenito spremenila ekologijo cele nacije. Medtem ko so žrtve v nekaterih pokrajinah omejene, postajajo druge pokrajine prave puščave. Ob močje okrog Khe Sanha, kamor so letala B-52 odvrtila več bomb, kot jih je padlo med drugo svetovno vojno na vso Nemčijo, je na primer podobno pokrajini na Meseecu. V zahodnih provincah so s pošastnimi budožerji, ki so jih kdove kakaj krstili za srmski plug, nalašč uničili cele gozdove, da tako ne bi služili borcem južno vietnamske FNO za skrivališča. Edine živali, ki so brez težav preživela in ki v novih okoliščinah celo uspevajo, so kače, ki zdaj resno ogrožajo vojake na fronti.

Smrt med živalni pa so prav tako na veliko sejali tako imenovani uničevalci listja, močni rastlinski strupi, ki uničujejo zelenje v gozdovih, kjer se skrivajo partizani, oziroma uničujejo prideleke na osvobojenem ozemlju. — Te strupe Americani v Vietnamu na veliko uporabljajo. Profesor Fred Tschirley, zaposlen v ameriškem ministrstvu za kmetijstvo, je nedavno končal posebno studijo o uporabi teh kemičnih sredstev. Profesor trdi, da so ta sredstva relativno neškodljiva za sesalce, medtem ko mrčes zaradi uničenega grmovja pogine od lakote. Iznitje mrčesa je povzročilo med pticami pomanjkanje; beg je-tih pa je vplival na ves živalski svet. Doslej so 16,2 odstotka gozdnih površin in najmanj 10 odstotkov celotnega vietnamskega ozemlja najmanj enkrat poškropili s kriptogamicidi. Polovico teh površin pa redno strelizirajo vsaj šest mesecev.

Preden so ameriške oblasti začele izvajati ta program, so od strokovnjakov za hivalne zagotovila, da strokovnjaki n bodo za vedno uničili rastlinstva; temveč naj bi v dveh, treh letih narava dobila spet svoje prvotno ravnostejje. Zdaj pa strokovnjaki v to nič več ne verjamejo. Prišli so na primer do spoznanja, da bodo nekatere pokrajine, kot Quang Tsri (na skrajnem severu pod demilitarizirano cono), potrebovale 50 let, da bi ponovno našle svojo prvotno podobo; če pa se bo vojna nadaljevala, je možno, da se živali nikoli več ne bodo vrnile v te kraje.

»Živali so bežale,« z ironijo ugotavlja profesor saigonske univerze, »prav tako hitro, kot so prihajali severni Vietnamci; slutilim pa, da bo ta simultanost veljala tudi za obraten proces.«

»Picassa sem odkril jaz, ne pa ti. Jaz sem odkril Cézanna. Jaz sem odkril Matisse. Ampak ti, ti sod masti, ti pa pobereš vso slavo. Ti si prazna in ponarejena, Gertrude. In ljudje te bodo spregledali!«

»Ne! Ne, postala bom še slavna. Boš videl! Boš videl!«

Maurice je v brezglavem strahu planil mimo prizorišča družinske drame in začel teči. Tekel je, dokler mu ni zmanjkalo zraka. Naslonil se je na zid in s prsti otipal suho, beljeno površino. Počas je prišel do diha. Prihodnjic bo moral biti previdnejši z obljubami, da se bo udeležil kake otvoritve.

Nekoga deževnega jutra je Deo gledal v ateljeju Mauricea pri stolu in se sam pri sebi smehljaj. Zmajal je z glavo. »Tvoj problem, dragi moj, je ljubezen. Angleži ji pravijo romanca, puritanski Amerikanci seksus, prekleti! Nemci pa pišejo o njej knjige, polne čevljev z visokimi petami in bibeč.«

»Priznam,« je rekel Maurice, »da bi se obrnil, mislim, da ni vse samo v tem — da si kar mimogrede vzameš žensko in se spet ločiš. Bilo bi lepo, ko bi imel katero, ki ti bo ljubila in prihajal k njej domov. To so samo sanje. Vendar imam rad sanje. Vsaj večino sanj.«

»Sanje so v tvoji krvi, amico mio.«

Maurice je skomignil z rameni. »Lepo, debelo dekletje bi bilo v redu. Vesela okrogla kot jerebica, robata, nekdo, s komer bi lahko govoril in pil.«

Deo je pomežiknil, sedel na stol in si spustil glavo na roke.

»Gaby la Brunette, Rjavolaska Gaby. To sem že sumil, fant moj.«

Maurice se je zasmejal in odložil čopič. »Ni tako slaba, veš.«

»Prevelika zame. Bilo bi tako, kot bi plezal na alpski vrh. Toliko mesa. Uho. Čeli hektari dekleta; kot bi požrl kontinent.«

Maurice ni rekel nobene več in se je vrnil k sliki.

Gaby la Brunette je bila velik model in je pozirala Suzannei. Bila je tudi njhova sluzkinja, ki je delala po nekaj ur na dan. Bila je velika, lepa in zanemarjena. Maurice se ji je moral smejati, ker je veliko čenčala in je bila vedno dobre volje.

Neko jutro je stopil v Suzannein atelje in zagledal Gaby la Brunette (tako so jo vsi klicali) na stolu za modele. Bila je gola, praskala se je po bokih in zehala. Suzanne je resno pripravljala paeto.

Dvignila je pogled. »O, tu si, Maumau. Imaš kaj magente?«

»Ne, prejšnji teden sem porabil zadnjo kapljico.«

Gaby la Brunette je rekla: »Doselej ni še nihče slikal moje kože z magento.«

»Ne pravi umetnikom, kako naj slika? Samo mirno stoji,« je strogo rekla Suzanne.

»Da, madame.«

ki je pozirala le tu in tam, ni imela težav in je ostala v istem položaju. Maurice jo je pogosto pogledoval. Gotovo ni bila idealno grajena. Kakor Degas tako tudi Suzanne ni marala nežnih modelov. Rada je imela ženske iz ljudstva s mlahavimi trebuhi, mišicami in čvrstimi nogami.

Gaby la Brunette se je začela hihitati, potem pa je bruhnila v smeh.

Suzanne jo je pogledala. »Kaj, za vraga, pa ti je?«

»To je bilo zaradi monsieurja Utrilla. Zelo zabaven je, madame.«

Maurice je viharno ugovarjal. »Saj nisem nič rekla.«

»Ti tudi ni treba. Dosti je, da gledaš,« je rekla Gaby.

Maurice je vstal: »Rajši grem končat nekaj slik.«

Suzanne je rekla: »Če hočeš, Maumau, ti lahko pride pozirat.«

Maurice je prikimal. »Lahko bi poskusil slikati teko.«

Odšel je in Suzanne je pogledala Gaby, ki se je smehljajla. Rekla ji je: »Dokler poziraš, nobenih neumnosti. Veš, da ne slika modelov.«

»Naslednjega dne popoldne je odšla Suzanne na zabavo, prirejeno za nekega ameriškega zbiratelja, sdravnika, polnega lastne gaja in denarja, s katerim je kupoval nove slike. Maurice je prišel iz svoje sobe, ves omočen od sikanja. Gaby la Brunette je čistila po hiši, oblečena samo v haljo, odpete nogavice pa so ji v gubah padale po mečih. Maurice ji je mirno stopil za hrbet in jo objel. Bila je tako mehka in kot brez kosti, vendar čvrsta, vonj njene mehke kože pa mu je omamil čute, da se mu je hotelo kar svrteti. Ni se obrnila. Za hihitala se je in rekla: »Maumau, kako pa naj pospravljam?«

»Ljubim te, Gaby.«

»Zelo si ljubezven, dragi. Vendar vsi pravijo, da si malo zmešan.«

»Bil sem zaprt. Ampak zaradi pijače.«

Obrnila se je in ga od blizu pogledala. Dala mu je roke okrog vratu. »Fejst fant si!«

Poljubil jo je in mehke ustnice. Vrnila mu je poljub. To ni bila divja strast, vendar je bilo toplo in obojestransko.

Nemirno ji je odpenjal haljo. Rekla je: »Zdaj ko se ni pospravljeno? Madame me bo dala iz kože.«

»Ne, ne bo te. Slikati hoče tvojo lepo kožo. Ne bi ji storila nič zalega. Tako lepa je.« Pobožal jo je po telesu. »Lepa. Mogoče zato ne slikam aktiv. Ne bi mogel zadržati svojih misli samo pri barvah. Umetnik bi moral slikati samo z razumom in rokami.«

»Kot majhen deček si. Mene se ti ni treba batit. Rada te imam,« je rekla.

»Ne, ne. Ni dovolj, če me imaš samo rada. Bi me lahko ljubila?«

Ko je tistega večera odhajala, jo je Maurice počakal pred vhodnimi vrati. Rekel je: »Pojdiva kam večerjati.«

»Jedate se ne branim. Rada jem.« Vide ti je bila zadovoljna, da ga je srečala.

Prijel jo je za roko in odšla sta jest v lokal, kjer je bila majhna italijanska godba. Popila sta veliko vina. Zelo lepo ga je znala poslušati. Ni se smehljajla in ni ji bilo nerodno, če ji je Maurice kar javno poljubljaval roko. Zнала je na svoj način priknavati, kakor da bi bila razumna, kako dobro zna on vse razlagati. Maurice se je počutil z Gaby la Brunette zelo prijeto.

»Razumel, nisem nič posebnega,« je rekla. »Imam svoj ponos in nisem vlačuga. Vendar nisem dama. Takšna že ne, kakršne hodijo k madame na čaj ali zabavo.«

Maurice je prikimal. »Verjemi mi, da se ob takih ženskah ne počutim dobro. Ne poznam me še kaj prida. Slišala si čenče. Vendar sem osumljen in res pijem. Prav zdaj jem se ga precej nalezeš. Se ti ne zdi?«

»Ne pozna se ti, Maumau. Veliko deklet sem. To bom že zmogla.«

»Nimamo nič proti, če si večja in močnejša od mene. To samo pomeni, da te je toliko več. Deo pravi, da so te celi hektari.«

»Prižazen si. Čudno se mi zdi, da te ni že prejel kaka punca.«

Nasmehnil se je. »Si želiš tukaj še kaj?«

Svoje ličilo in ogledalce je začela spravljati v torbico. »Veš za kak čist, majhen hotel, kamor bi lahko šla, dragi?«

Maurice je obšel občutek blaženosti. Ponočno jo je prijel za roko, čeprav se je zavedal, da sta videti precej neumen in neprimeren par. Odpeljal jo je iz gostilne...

Suzanne je njuno razmerje ugajalo. Maurice je rekla: »Ne pokvari dobrega modela. Gaby je samo to in nič drugega. Ne želi, da bi ti ravnal s njo kot z vojvodino.«

»Gaby ni pokvarjena. Ji ne bo delala stitnosti!«

»Ne bom, če bo te dobro pozirala. Maumau, ne garaj preveč. Rada jo imam; to veš. Dobrodušna je, nima posebnega značaja, vendar je dobra zate. Vem, da si romantik. Moram te posvariti, da bo ustrežala tvojim idealom samo do neke meje.«

Maurice je poljubil Suzanne in se vrnil k delu; slikal je veliko platno, del ulice z rdečim mlinom na veter.

Mauriceovi prijatelji so sprejeli Gaby la Brunette. Maurice je bil srečen. Dekletova družba mu je bila prijetna. Ni se napila do onemoglosti in priskočila mu na pomoč, kadar se je pretepel v kavarni preveč razvnel. Držal se pod roko sta hodila domov, velika, lepa ženska in majhen, suh slikar. Maurice je bil pogosto pijan, Gaby la Brunette pa je prenašala pijačo z nekakšnim dostojanstvom.

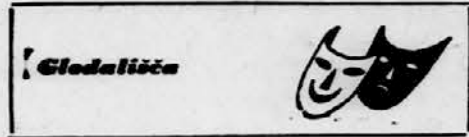
Včasih ni prihajala pozirat, včasih Maurice po cele dneve ni slišal o njej. Vendar se ni vdajal obupu, kadar je bilo.

Ko so bili nekoga večera v Deovem ateljeju in je Deo potegnil z vodo okrog poltelje običajni čerodejni ris, s katerim naj bi bil preganjal nočni mrčes, ki se plaša po tleh, je Maurice prijel Gaby la Brunette za roko in rekel: »Zarčena sva.«

»Kaj bo rekla madame?«

»Suzanne se zdi to dobra misel.«
Dekle je prikimalo in natočilo zadnji ostanek vina v Mauriceovo kozarec. »Ne bi hotela storiti nič takega, kar bi razburilo madame.«

KULTURNI KOLEDAR

DRAMA SNG

Ponedeljek, 18. novembra, ob 19.30: Kom.: KONGRES. *Abonma Dijaški & večerni.*

Torek, 19. novembra, ob 15.30: Shakespeare: HAMLET (Hamlet — D. Benedičič). *Abonma Centra strokovnih sol.*

Torek, 19. novembra, ob 19.30: Shakespeare: HAMLET (Hamlet — T. Slodnjak). *Abonma B in izven. Vstopnice so tudi v prodaji.*

Sreda, 20. novembra, ob 19.30: Shakespeare: HAMLET (Hamlet — D. Benedičič). *Abonma D in izven. Vstopnice so tudi v prodaji.*

Cetrtek, 21. novembra, ob 15. uri: Shakespeare: HAMLET (Hamlet — T. Slodnjak). *Abonma Dijaški & popoldanski in izven. Nekaj vstopnic je še v prodaji.*

Cetrtek, 21. novembra, ob 19.30: Shakespeare: HAMLET (Hamlet — D. Benedičič). *Abonma Dijaški & večerni in izven. Nekaj vstopnic je še v prodaji.*

Petek, 22. novembra, ob 15.30: Shakespeare: HAMLET (Hamlet — T. Slodnjak). *Abonma Popoldanski in izven. Vstopnice so tudi v prodaji.*

Petek, 22. novembra, ob 19.30: Shakespeare: HAMLET (Hamlet — D. Benedičič). *Abonma Popoldanski in izven. Vstopnice so tudi v prodaji.*

Sobota, 23. novembra, ob 19.30: Shakespeare: HAMLET (Hamlet — T. Slodnjak). *Vstopnice bodo v prodaji od torka 19. novembra dalje.*

MALA DRAMA SNG (Vhod iz Igriške ulice)

Torek, 19. novembra, ob 20. uri: Jack Richardson: SMEH POD VISLICAMI (komedija). *Izven abonmaja. Vstopnice bodo v prodaji od ponedeljka 18. novembra pri blagajni v Drami, pol ure pred začetkom pa pri vhodu v dvorano Male drame.*

Cetrtek, 21. novembra, ob 20. uri: Jack Richardson: SMEH POD VISLICAMI (komedija). *Izven abonmaja. Vstopnice bodo v prodaji od torka 19. novembra pri blagajni v Drami, pol ure pred začetkom pa pri vhodu v dvorano Male drame.*

Sobota, 23. novembra, ob 20. uri: Jack Richardson: SMEH POD VISLICAMI (komedija). *Izven abonmaja. Vstopnice bodo v prodaji od torka 19. novembra pri blagajni v Drami, pol ure pred začetkom pa pri vhodu v dvorano Male drame.*

OPERA IN BALET SNG

Nedelja, 17. novembra, ob 15. uri: Prokofjev: ROMEO IN JULIJA. Balet. *Abonma red Nedeljski popoldanski in izven. Vstopnice so še na voljo.*

Torek, 19. novembra, ob 19.30: Gounod: FAUST. *Abonma red H in izven. Vstopnice tudi v prodaji.*

Sreda, 20. novembra, ob 20. uri: Haydn: SVET NA MESECU. *Abonma red TS.*

Cetrtek, 21. novembra, ob 19.30: Prokofjev: ROMEO IN JULIJA. Balet. *Abonma red F in izven. Vstopnice tudi v prodaji.*

Petek, 22. novembra, ob 15. uri: Puccini: MADAME BUTTERFLY. *Zaključena predstava za gimnazijo Brežice in Kamnik. V prodaji samo stojšča.*

Sobota, 23. novembra, ob 19.30: Prokofjev: ROMEO IN JULIJA. Balet. *Abonma red P in izven. Vstopnice tudi v prodaji.*

Nedelja, 24. novembra, ob 15. uri: Verdi: AIDA. *Izven abonmaja. Vstopnice v prodaji od ponedeljka 18. novembra, od 10.30 dalje.*

MESTNO GLEDALIŠČE LJUBLJANSKO

Ponedeljek, 18. novembra, ob 15. in 19.30: T. Partljič: RIBE NA PLITVINI. *Gostovanje v Pljuju.*

Torek, 19. novembra, ob 19.30: T. Partljič: RIBE NA PLITVINI. *Abonma ZSJ in izven. (Vstopnice tudi v prodaji.)*

Sreda, 20. novembra, ob 15.30: T. Partljič: RIBE NA PLITVINI. *Abonma Sreda popoldanski in izven (upokojenici). (Vstopnice tudi v prodaji.)*

Ob 19.30: N. Simon: ZARES CUDEN PAR. (Komedija). *Zaključena predstava za sindikalno podružnico stanovanjskega podjetja »DOM«.*

Cetrtek, 21. novembra, ob 19.30: F. Dürrenmatt: PREKRŠČEVALCI. (Komedija). *Abonma Mladinski I in izven. (Vstopnice tudi v prodaji.)*

Petek, 22. novembra, ob 19.30: F. Dürrenmatt: PREKRŠČEVALCI. (Komedija). *Abonma Petek A in izven. (Vstopnice tudi v prodaji.)*

Sobota, 23. novembra, ob 16. uri: N. Simon: ZARES CUDEN PAR. (Komedija). *Zaključena predstava za tovarno PLETENINA.*

Ob 19.30: T. Partljič: RIBE NA PLITVINI. *Abonma Kolektivni D in izven. (Vstopnice tudi v prodaji.)*

Nedelja, 24. novembra, ob 19.30: N. Simon: ZARES CUDEN PAR. (Komedija). *Gostovanje v Ribnici.*

MLADINSKO GLEDALIŠČE

Ponedeljek, 18. novembra, ob 10. in 15. uri: L. F. Baum: CAROVNIK IZ OZA. *Gostovanje v Trzinu.*

Torek, 19. novembra, ob 16. uri: Tom Jones: CUDOVITI ZANESENJAKI. *Za Abonma E.*

Sreda, 20. novembra, ob 16. uri: Tom Jones: CUDOVITI ZANESENJAKI. *Za Abonma L.*

Cetrtek, 21. novembra, ob 16. uri: Tom Jones: CUDOVITI ZANESENJAKI. *Za Abonma Cetrtek.*

Petek, 22. novembra, ob 14.30 in 17.30: L. F. Baum: CAROVNIK IZ OZA. *Gostovanje v Trbovljah.*

SENTJAKOBSKO GLEDALIŠČE

Nedelja, 17. novembra, ob 16. uri: Jurčič-Pogorelec: SOSEDOV SIN. *Ljudska igra. Popoldanska predstava. Izven.*

Ob 19.30: Jurčič-Pogorelec: SOSEDOV SIN. *Ljudska igra. Večerna predstava. Izven.*

Petek, 22. novembra, ob 17. uri: Jurčič-Pogorelec: SOSEDOV SIN. *Ljudska igra. Popoldanska predstava. Gostovanje v Kočevju.*

Ob 19.30: Jurčič-Pogorelec: SOSEDOV SIN. *Ljudska igra. Večerna predstava. Gostovanje v Kočevju.*

Sobota, 23. novembra, ob 20. uri: Schubert: ZVEZA ZA VSE ŽIVLJENJE, komedija. *Premiera. Izven.*

Nedelja, 24. novembra, ob 16. uri: Schubert: ZVEZA ZA VSE ŽIVLJENJE, komedija. *Red Nedelja. Popoldanski in izven.*

Ob 19.30: Schubert: ZVEZA ZA VSE ŽIVLJENJE, komedija. *Večerna predstava. Izven.*

V soboto, 23. novembra bo v Sentjakobskem gledališču premiera zabavne Schubertove komedije Zveza za vse življenje v Benkovi režiji. V glavnih vlogah bodo nastopili: Gorjupova, Smolčičeva, Arko, Hlebec, Kocjančič in Vizjak.

Rezervacije vstopnic po telefonu 312.860. Rezervacije vstopnic morate vzeti najkasneje pol ure pred predstavo.

MARIBOR SLOVENSKO NARODNO GLEDALIŠČE

Nedelja, 17. novembra, ob 14. uri: Potrč: KREFLI — gostovanje v Apačah.

Ob 20. uri: Potrč: KREFLI — gostovanje v Gornji Radgoni.

Ponedeljek, 18. novembra, ob 12. uri: Cankar: POZDRAVLJENA DOLINA SENTFLORJANSKA — za šole (v Kazinski dvorani).

Torek, 19. novembra, ob 19.30: Cimarosa: TAJNI ZAKON. *Red Torex in izven.*

Sreda, 20. novembra, ob 19.30: Foerster: GORENJSKI SLAVCEK — gostovanje v Kidričevem.

NOVA GORICA GORISKO GLEDALIŠČE

Nedelja, 17. novembra, ob 20.30: C. Goldoni: TAST PO SILI, komedija. *Gostovanje v Bazovici.*

Torek, 19. novembra, ob 20.30: C. Goldoni: TAST PO SILI, komedija. *Gostovanje v Škedenju.*

Sreda, 20. novembra, ob 20.30: C. Goldoni: TAST PO SILI, komedija. *Gostovanje na Opčinah.*

Cetrtek, 21. novembra, ob 20.30: C. Goldoni: TAST PO SILI, komedija. *Gostovanje v Križu.*

Petek, 22. novembra, ob 20.30: C. Goldoni: TAST PO SILI, komedija. *Gostovanje v Nabrežini.*

Nedelja, 24. novembra, ob 16. uri: C. Goldoni: TAST PO SILI, komedija. *Gostovanje v Kulturnem domu v Trstu.*

Nedelja, 1. decembra, ob 16. in 20.30: C. Goldoni: TAST PO SILI, komedija. *Gostovanje v Prosvetni dvorani v stari Gorici.*

LUTKOVNO GLEDALIŠČE ROCNE LUTKE, Resljeva cesta 36

Nedelja, 17. novembra ob 17. uri: Rydzard Raduszewski-Marjan Belina: MALA DETEKTIVSKA ZGODBA — izven.

Sobota, 23. novembra ob 17. uri: Rydzard Raduszewski-Marjan Belina: MALA DETEKTIVSKA ZGODBA — izven.

Nedelja, 24. novembra, ob 17. uri: J. Grabowsky: VOLK IN KOZLIČKI — izven.

MARIONETE, Levstikov trg 2

Nedelja, 17. novembra, ob 11. uri: France Bevk: LENUH POLEZUH — izven.

Ob 15. uri: France Bevk: LENUH POLEZUH — izven.

Torek, 19. novembra, ob 16. uri: France Bevk: LENUH POLEZUH — delno zaključena za O. š. »Boris Kidrič«. Vstopnice so v prodaji.

Sreda, 20. novembra, ob 10. uri: France Bevk: LENUH POLEZUH — zaključena za Vzgojno varstveni zavod Bičevje.

Cetrtek, 21. novembra, ob 16. uri: France Bevk: LENUH POLEZUH — zaključena za Osnovno šolo »Venčija Perkaš Domžale«.

oe Bevk: LENUH POLEZUH — zaključena za Osnovno šolo »Dr. Vika Kraigherjas«.

Petek, 22. novembra, ob 16. uri: France Bevk: LENUH POLEZUH — zaključena za Osnovno šolo »Venčija Perkaš Domžale«.

Sobota, 23. novembra ob 15. uri: France Bevk: LENUH POLEZUH — zaključena za Osnovno šolo Hrušica.

Nedelja, 24. novembra, ob 11. uri: France Bevk: LENUH POLEZUH — izven.

Ob 15. uri: France Bevk: LENUH POLEZUH — izven.

Predprodaja vstopnic za obe gledališči je vsak dan, razen nedelje in praznika od 10. do 12. ure, v torek in petek pa tudi od 16. do 19. ure.

Muzejska zbirka na Blejskem gradu je odprta ves dan vse dni v tednu.

V MUZEJU LJUDSKE REVOLUCIJE V Ljubljani je odprta stalna razstava o razvoju naprednega delavskega gibanja 1918—1941 ter ljudske revolucije 1941—1945 na Slovenskem. Obiski so ob torkih in četrkih od 9. do 12. in od 16. do 18. ure ter nedeljo od 9. do 12. ure. Skupinski obiski so po dogovoru tudi izven tega časa.

TEHNIŠKI MUZEJ SLOVENIJE ima svoje zbirke v gradu Bistra pri Vrhniki, to je 22 km od Ljubljane. Odprti so naslednji oddelki: kovarski, lesni, lovski, elektro-strojni, gasilski in tekstilni. Obilje park z ribnikom, stranski stolp in gošče z številnimi lovskimi napravami. Muzejske zbirke so odprte vsak dan, razen ponedeljka, od 8. do 13. ure, v četrtek in nedeljo pa od 8. do 18. ure.

V SLOVENSKEM ETNOGRAFSKEM MUZEJU v Ljubljani, Trg herojev 1, je odprta razstava RALO IN PLUG. Predstavljata izbrano preproštvo orno orodje. Ogledate si jo lahko vsak dan razen ponedeljka od 9. do 13. ure, v torek in petek tudi popoldne od 16. do 19. ure.

GRAD GORICANE — V muzeju v gradu Goricanem pri Medvodah je na ogled razstava japonskega slikarstva iz zbirke Klara in dr. Frančka Kosa. Razstavo v Klabu si lahko ogledate vsak dan razen ponedeljka od 9. do 12. ure in od 15. do 18. ure, v nedeljo od 10. do 13. ure in od 14. do 18. ure. V nedeljo, 17. novembra bo ob 15. uri prikaz ikbanske in ob 16. uri barvni folklorni filmi.

MULJAVA IN PRAPROČE PRI GROSPULJEM — Slovenski etnografski muzej vabi na ogled Jurčičevega doma na Muljavi in spominске sobe pisatelja Louisa Adamiča v gradu Praproče pri Grosupljem.

KRANJ

GORENJSKI MUZEJ — V Mestni hiši je odprta stalna arheološka, kulturno-zgodovinska, etnografska in umetnostno-zgodovinska zbirka, v Galeriji v Mestni hiši pa razstava Kovane okenske mreže.

V Bistronji stavbi v Tavčarjevi ulici 43 je v I. nadstropju na ogled razstava Partizanske tiskarne na Gorenjskem, v II. nadstropju pa razstava Domača obrt na Gorenjskem.

V Prešernovi hiši je odprti Prešernov spominski muzej, v galeriji pa razstava akad. slikarja Albina Poljanarja. Galerijske in muzejske zbirke so odprte vsak dan od 10. do 12. in od 17. do 19. ure.

V UMETNOSTNI GALERII in v SALONU ROTOVZ mednarodna likovna razstava likovnih umetnikov iz Greenwicha, Reimickendorfa in Maribora. Razstavljenih je blizu 300 del petdesetih umetnikov. Razstava bo odprta od 18. novembra.

V MALI GALERIJI je do vključno nedelje 17. novembra odprta razstava plastike, ki jih razstavlja Tome LAFAJNE. V Torex, 19. novembra bo med 18. in 19. uro ogled nove razstave slikarskih del MARKA ŠUSTARŠICA. Galerija je odprta vsak dan med 10. in 20. uro.

MARIBOR

V UMETNOSTNI GALERII in v SALONU ROTOVZ mednarodna likovna razstava likovnih umetnikov iz Greenwicha, Reimickendorfa in Maribora. Razstavljenih je blizu 300 del petdesetih umetnikov. Razstava bo odprta od 18. novembra.

Koncerti

SLOVENSKA FILHARMONIJA priredi v petek, 22. t. m. prvi koncert ZA ZELENI ABONMA. Odlični violončelist iz Sovjetske zveze, DANIEL SAFRAN, ki ga ljubljansko občinstvo že pozna z njegovih prejšnjih zelo uspešnih nastopov v našem mestu, bo gostoval z 2. koncertom za violončelo in orkester D. Sostakoviča. Ostali program bo obsegal še naslednja dela: Ramonov »Intrada«, Debussyjeve »Nokturne« (Obaki, Slavja in Sirene, pri katerih sodeluje tudi ZENSKI ZBOR SLOVENSKE FILHARMONIJE) in Sibeliovo simfonično pesnitev »Finska«. Dirigiral bo mladi dirigent MARKO MUNIH.

ERICH SCHMID iz Zürich, set-dirigent simfoničnega orkestra Radia Bernina, bo v sredo, 20. novembra v Filharmoniji dirigiral simfonični koncert orkestra RTV. Na spredu bodo koncertantni pevci Igorja Stravinskega, Bartdork 3. klavirski koncert z Adoljem Bertolonjem kot solistom in Brahmsova 3. simfonija. Vstopnice bodo naprodaj v Filharmoniji.

PRIPREDITVENA POSLOVALNICA FESTIVALA prireja za BELI ABONMA v torek, 19. novembra, ob 20.15 v Nunski cerkvi (ursulinke) BACHOV VECER. Sodeluje najbojši svetovni violončelist RADU ALDULESCU, spremljevalec na orglah je HORST GEHAN. Romunske umetnike bo mo prav gotovo z veseljem pozdravili.

DRUŠTVO SLOVENSKEH SKLADATELJEV bo v torek, 19. novembra ob 20. uri v Moderni galeriji priredilo Večer slovenskih komornih skladb (ponovno uspešnih del s letošnje jugoslovanske tribune v Opštini). Zagrebški godalni kvartet, Ljubljanski pihalni trio, ansambel Slavko Osterc in solisti bodo izvajali dela Svare, Lovca, Magdica, Merkurja, Jela, Petrica, Ramova in Lebiča. V odmoru bo odprta razstava »Johannes Gutenberg — sačetiki tiska in tiskarstvo danes«.

Museji

NARODNI MUZEJ LJUBLJANA — Odprte so stalne arheološke zbirke. Muzej je odprt vsak dan razen ponedeljka od 9. do 13. ure, v torek in petek pa tudi od 16. do 19. ure.

Muzejska zbirka na Blejskem gradu je odprta ves dan vse dni v tednu.

V MUZEJU LJUDSKE REVOLUCIJE V Ljubljani je odprta stalna razstava o razvoju naprednega delavskega gibanja 1918—1941 ter ljudske revolucije 1941—1945 na Slovenskem. Obiski so ob torkih in četrkih od 9. do 12. in od 16. do 18. ure ter nedeljo od 9. do 12. ure. Skupinski obiski so po dogovoru tudi izven tega časa.

TEHNIŠKI MUZEJ SLOVENIJE ima svoje zbirke v gradu Bistra pri Vrhniki, to je 22 km od Ljubljane. Odprti so naslednji oddelki: kovarski, lesni, lovski, elektro-strojni, gasilski in tekstilni. Obilje park z ribnikom, stranski stolp in gošče z številnimi lovskimi napravami. Muzejske zbirke so odprte vsak dan, razen ponedeljka, od 8. do 13. ure, v četrtek in nedeljo pa od 8. do 18. ure.

V SLOVENSKEM ETNOGRAFSKEM MUZEJU v Ljubljani, Trg herojev 1, je odprta razstava RALO IN PLUG. Predstavljata izbrano preproštvo orno orodje. Ogledate si jo lahko vsak dan razen ponedeljka od 9. do 13. ure, v torek in petek tudi popoldne od 16. do 19. ure.

GRAD GORICANE — V muzeju v gradu Goricanem pri Medvodah je na ogled razstava japonskega slikarstva iz zbirke Klara in dr. Frančka Kosa. Razstavo v Klabu si lahko ogledate vsak dan razen ponedeljka od 9. do 12. ure in od 15. do 18. ure, v nedeljo od 10. do 13. ure in od 14. do 18. ure. V nedeljo, 17. novembra bo ob 15. uri prikaz ikbanske in ob 16. uri barvni folklorni filmi.

MULJAVA IN PRAPROČE PRI GROSPULJEM — Slovenski etnografski muzej vabi na ogled Jurčičevega doma na Muljavi in spominске sobe pisatelja Louisa Adamiča v gradu Praproče pri Grosupljem.

KRANJ

GORENJSKI MUZEJ — V Mestni hiši je odprta stalna arheološka, kulturno-zgodovinska, etnografska in umetnostno-zgodovinska zbirka, v Galeriji v Mestni hiši pa razstava Kovane okenske mreže.

V Bistronji stavbi v Tavčarjevi ulici 43 je v I. nadstropju na ogled razstava Partizanske tiskarne na Gorenjskem, v II. nadstropju pa razstava Domača obrt na Gorenjskem.

V Prešernovi hiši je odprti Prešernov spominski muzej, v galeriji pa razstava akad. slikarja Albina Poljanarja. Galerijske in muzejske zbirke so odprte vsak dan od 10. do 12. in od 17. do 19. ure.

V UMETNOSTNI GALERII in v SALONU ROTOVZ mednarodna likovna razstava likovnih umetnikov iz Greenwicha, Reimickendorfa in Maribora. Razstavljenih je blizu 300 del petdesetih umetnikov. Razstava bo odprta od 18. novembra.

V MALI GALERIJI je do vključno nedelje 17. novembra odprta razstava plastike, ki jih razstavlja Tome LAFAJNE. V Torex, 19. novembra bo med 18. in 19. uro ogled nove razstave slikarskih del MARKA ŠUSTARŠICA. Galerija je odprta vsak dan med 10. in 20. uro.

MARIBOR

V UMETNOSTNI GALERII in v SALONU ROTOVZ mednarodna likovna razstava likovnih umetnikov iz Greenwicha, Reimickendorfa in Maribora. Razstavljenih je blizu 300 del petdesetih umetnikov. Razstava bo odprta od 18. novembra.

Koncerti

SLOVENSKA FILHARMONIJA priredi v petek, 22. t. m. prvi koncert ZA ZELENI ABONMA. Odlični violončelist iz Sovjetske zveze, DANIEL SAFRAN, ki ga ljubljansko občinstvo že pozna z njegovih prejšnjih zelo uspešnih nastopov v našem mestu, bo gostoval z 2. koncertom za violončelo in orkester D. Sostakoviča. Ostali program bo obsegal še naslednja dela: Ramonov »Intrada«, Debussyjeve »Nokturne« (Obaki, Slavja in Sirene, pri katerih sodeluje tudi ZENSKI ZBOR SLOVENSKE FILHARMONIJE) in Sibeliovo simfonično pesnitev »Finska«. Dirigiral bo mladi dirigent MARKO MUNIH.

ERICH SCHMID iz Zürich, set-dirigent simfoničnega orkestra Radia Bernina, bo v sredo, 20. novembra v Filharmoniji dirigiral simfonični koncert orkestra RTV. Na spredu bodo koncertantni pevci Igorja Stravinskega, Bartdork 3. klavirski koncert z Adoljem Bertolonjem kot solistom in Brahmsova 3. simfonija. Vstopnice bodo naprodaj v Filharmoniji.

PRIPREDITVENA POSLOVALNICA FESTIVALA prireja za BELI ABONMA v torek, 19. novembra, ob 20.15 v Nunski cerkvi (ursulinke) BACHOV VECER. Sodeluje najbojši svetovni violončelist RADU ALDULESCU, spremljevalec na orglah je HORST GEHAN. Romunske umetnike bo mo prav gotovo z veseljem pozdravili.

Naša ulica

Pisma

Pred dnevi sem po naključju prišel do zajetnega kupa pism, ki so jih sosedovi ob velikem čiščenju zavrgli. Ker ne znam kdove kako pisati pisma, prav rad prebravam druga, saj človek iz njih veliko zve. Seveda pa so bila ta pisma za me zanimiva še iz posebnega razloga. Pisali so jih sosedovi. O značih in prijateljstvih pa človek nikoli ne ve...

Vzajemno orumenelo pismo, datirano pred dvestimi leti, in berem:

»Draga Lojzka! V nedeljo, po udarniškem delu, se dobiva. Pomislj, novo kočo imam in lahko se peljeva na izlet kam v okolico. Pozdrav, le Tvoj Franček.«

Viš ga tiča, kako medeno je začel. Ampak: le kako se je ta Lojzka debela slonica vozila s kolesom, saj jo zdaj celo v avto težko potisnejo! In to, da je ta lenuh Franček kdaj hodil na udarniško! Čudež vseh čudežev, saj zdaj zastoj niti s prstom ne migne. Tako si mislim in potegnem iz kupa drugo pismo. Aha, to piše Lojza, sedanja Francetina žena.

»Ljubček moj, ne vem, kako naj se ti zbudim, brezkrašno darilo. Z boni za blago, ki si jih dobil, ko si postal tretji udarnik, sem si kupila blago za novo obleko. Ves teden jo bom štala, da te v soboto, ko se dobiva na bakadi, prijeto presenetim z njo. Poljub od samo Tvoje Lojzke.«

Zdaj se mi ne bi tako zahvaljevala mihi za krmen plašč. Sicer ima pa še tako dva in ne vem, kako vse to zmorejo. Vidim, trikrat udarnik, tudi zdaj mora biti, ko se vozi vsako leto z novim avtom. Le da ne dobiva več bomov, ampak ima posod bonitete. In ta Lojza, ki je včasih sama štala obleke za baklado: zdaj pa boutique sem, boutique tja in namesto baklad čitni sprejmi. Tisto »samo trojka«, tisto je šele vic!

Dovolj mi je pism z dna kupa, raje posejem po novejših. Barem datum